

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

STAŠ IVANC

Mentor: doc. dr. Aleš Črnič

POLITIČNI ISLAM NA PREHODU V 21. STOLETJE

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

1.	UVOD	1
1.1.	Politični islam na prehodu v 21. stoletje	1
1.2.	Metodologija proučevanja	2
1.2.1.	Predmet proučevanja	2
1.2.2.	Viri analize.....	2
1.2.3.	Metode proučevanja.....	2
1.2.4.	Cilji analize	3
1.2.5.	Hipoteze in izvedene hipoteze	3
2.	TEORETIČNE IN POJMOVNE OPREDELITVE.....	4
2.1.	Islam in muslimani	4
2.1.1.	Islam.....	4
2.1.2.	Mohamed	4
2.1.3.	Koran.....	6
2.1.4.	Razkoli v islamu po Mohamedu	6
2.1.5.	Širjenje islama.....	9
2.1.6.	Ugašanje muslimanske moči	10
2.2.	Politični islam	12
2.2.1.	Opredelitev političnega islama	12
2.2.2.	Definicije političnega islama in islamizma	13
2.2.3.	Islamski fundamentalizem.....	14
2.2.4.	Islamski revivalizem	18
2.2.5.	Islamski reformizem	19
2.2.6.	Islamska modernizacija.....	19
2.2.8.	Islamski radikalizem.....	20
2.2.7.	Arabski nacionalizem	20
3.	ZGODOVINA ISLAMA KOT POLITIČNEGA POJAVA	21
3.1.	Džihad.....	21
3.2.	Razvoj islamskih fundamentalističnih gibanj.....	22
3.3.	Terorizem.....	23
3.3.1.	Mednarodni islamski terorizem	24
3.3.2.	Nasilje in terorizem.....	24
3.4.	Pregled islamskih fundamentalističnih gibanj	27
3.4.1.	Muslimanski bratje	29
3.4.2.	Nasilje egiptovskih skrajnežev	34
3.4.3.	Islamska revolucija v Iranu	35
3.4.4.	Saudska Arabija	44

3.4.5.	Al Kaida in Osama bin Laden.....	48
3.4.6.	Talibi v Afganistanu.....	52
3.4.7.	Libanonski Hezbolah.....	54
3.4.8.	Zasedena ozemlja in Hamas.....	56
3.4.9.	Alžirija in Oborožena islamska skupina.....	58
4.	ODNOS ZAHODA DO POLITIČNEGA ISLAMA.....	59
4.1.	Zahodni pogled na islamski fundamentalizem	59
4.2.	ZDA pred in po enajstem septembru 2001	62
4.3.	Slovenija in politični islam	63
5.	ZAKLJUČEK	65
5.1.	Verifikacija hipotez.....	65
5.2.	Zaključek.....	67
6.	LITERATURA	70

1. UVOD

1.1. Politični islam na prehodu v 21. stoletje

Na prehodu v 21. stoletje je islam, natančneje, njegove radikalne fundamentalistične različice, spet dobil močan negativen prizvok. Z vrsto terorističnih akcij proti zahodnim – ameriškim – tarčam je retorika ZDA dobila močan vojaški element. Medtem ko je prejšnja ameriška administracija muslimane na Bližnjem vzhodu in v Severni Afriki razmeroma tolerirala, z nekaterimi tudi tesno sodelovala (predvsem zaradi nafte), je sedanja republikanska administracija po enajstem septembru 2001 napovedala vojno proti terorizmu. George W. Bush in njegovi najtesnejši sodelavci in zavezniki so dobili novo nevarnost – skrajneže in diktatorje.

Najbolj razvpita in zloglasna skrajna islamska organizacija Al Kaida pod vodstvom Osama bin Ladna je z vrsto spektakularnih terorističnih akcij in velikanskimi človeškimi žrtvami preusmerila pogled ZDA na tako imenovane odpadniške države, kamor ZDA štejejo Iran, Irak, Sirijo. Američani so v maščevanje za žrtve v New Yorku in Washingtonu napadli in razdejali najprej Afganistan, katerega islamski talibski režim je ščitil Osama bin Ladna, nato pa še Irak, čeprav njegov voditelj Sadam Husein ni imel neposredne zveze z napadi na ZDA. V tej diplomski nalogi ne mislim razglablјati, zakaj so se Američani po tolikih letih odločili enkrat za vselej odstraniti Sadama, vendar je treba povedati, da so islamski skrajneži z nasiljem, usmerjenim neposredno na Američane, dali ZDA »tehten« povod, da so začele govoriti o nevarnosti, ki jim grozi, in tudi dejansko vojaško ukrepati.

Islamski in krščanski (zahodni) svet imata krvavo preteklost. Islam v sedanjih časih ni več le vera v strogem pomenu besede, ampak je tudi politika, kultura, pravo, filozofija. Zahod in Orient, kakor mu tudi pravimo Zahodnjaki, sta polna nasprotij, čeprav je etika krščanstva zelo sorodna islamski etiki. Toda v obeh svetovih so si različne politične sile božje zapovedi razlagale po svoje.

Zahodnjaško gledanje na islam je polno stereotipov in predsodkov. Po obdobju osvobajanja izpod okovov (zahodnih) kolonialistov se je islamski svet začel spreminjati. Procesi modernizacije in sekularizacije so sprožili močna fundamentalistična gibanja, ki so želela vrnitev pravega islamskega duha, tradicije, čiste družbe brez vsiljevanja evropske kulture. Te sile so se v različnih državah obnašale drugače. Ponekod so spremembe uvedli demokratično, drugod so posegli po nasilju. Zaradi takšnih gibanj ima islam oziroma islamski fundamentalizem na Zahodu tako negativen prizvok.

Zakaj se Zahodnjaki tako bojimo islama? Ali se strah vleče od križarskih pohodov na sveto deželo in turških vpadov v Evropo? Od dne, ko sem se odločil pisati o političnem islamu, pa do danes, se je zgodilo marsikaj. V nalogi bom poskusil nevtrarno in analitično odgovoriti na vrsto vprašanj, s katerimi se srečujemo v zadnjem času.

1.2. Metodologija proučevanja

1.2.1. Predmet proučevanja

Za predmet proučevanja sem izbral precej širok pojem politični islam. V nalogi se bom osredotočil predvsem na spremembe v zadnjem stoletju, vendar brez pogleda v bolj oddaljeno preteklost to ni mogoče. Ugotoviti je treba, kaj islam sploh je, saj je precej bolj kompleksen pojem od krščanstva. To se je po razsvetljenstvu (vsaj uradno) ločilo od države in politike in pustilo svobodnemu človeškemu duhu prosto pot. Islam je veliko bolj kompleksna mešanica religije, politike, prava, norm in vedenjskih vzorcev. Na osnovi dejstev lahko razmišljamo o političnem islamu in se vprašamo, kaj sploh predstavlja.

1.2.2. Viri analize

Kot vire analize bom uporabljal čim bolj raznolike dostopne vire, s pomočjo katerih bom lahko poskusil kritično in čim bolj objektivno oceniti proučevani fenomen. Poleg strokovne literature se bom opiral tudi na vire iz medijev in z interneta, ki omogočajo neposredno zvezo z opisovanimi gibanji in dogodki. Čeprav večina zahodnih in slovenskih medijskih člankov ne predstavlja znanstvenega vira, so – poleg aktualnih dogodkov – dragoceni predvsem zaradi zahodnjaškega pogleda na islam.

V zadnjih letih se pojavlja čedalje več znanstvene literature in tekstov o političnem islamu in dogajanjih v 20. stoletju. Moja naloga bo le majhen drobec vseh teh pogledov in analiz.

1.2.3. Metode proučevanja

Pri analizi bom uporabljal klasične družboslovne metode, kakršne so:

- primerjalna metoda;
- metoda analize vsebine;
- zgodovinska metoda;

S primerjalno metodo bom primerjal določene skupine, organizacije, gibanja kakor tudi definicije in teorije. To mi bo služilo kot pripomoček pri oblikovanju čim bolj objektivnih ugotovitev.

Z metodo analize bom lahko analiziral posamezne dokumente in članke, ki bodo pomembni za izbrano tematiko.

Z zgodovinsko metodo bom poskušal ugotoviti, kateri dogodki v zgodovini islama so ključnega pomena za sedanje razmere in kako vplivajo na današnje dogodke.

Problem bom obravnaval interdisciplinarno, saj je vsak družbeni fenomen izjemno kompleksen, zato ga je treba obravnavati s stališča različnih znanost. Moj pristop bo teoretsko analitičen.

1.2.4. Cilji analize

Cilji moje analize so:

- Opredeliti temeljne pojme in predstaviti zgodovinski razvoj fenomena.
- Prikazati vpliv političnega islama na regionalne in svetovne razmere na svetu.
- Ugotoviti, kako deluje sodobni politični islam.
- Na konkretnih primerih predstaviti čim bolj realno sliko razmer po svetu in različne načine delovanja islamskih sistemov po svetu.
- Določiti odnos med Zahodom in islamom ter morebitnim vplivom na Slovenijo.

1.2.5. Hipoteze in izvedene hipoteze

Temeljna hipoteza moje analize je: **politični islam je aktivni akter svetovne politike.**

Izvedene hipoteze so:

- Dejanja skrajnih organizacij vplivajo na varnostne in politične razmere po vsem svetu.
- Islam kot zmes religije, politike, prava daje podlago za nasilna dejanja skrajnežev.
- Zahod zaradi dejanj fanatikov kaznuje celotne države.
- Zahodni mediji posplošujejo in neobjektivno ocenjujejo islamski svet.

2. TEORETIČNE IN POJMOVNE OPREDELITVE

2.1. Islam in muslimani

2.1.1. Islam

Islam je strogo monoteistična religija. Nastala je na začetku 7. stoletja našega štetja (med letoma 610 in 622) v Arabiji, na istem zemljepisnem območju kot krščanstvo in judaizem. V številnih pogledih je islam povezan z judaizmom in krščanstvom, čeprav je prepričan, da oba nadgrajuje in očitno presega. Pomembna osnova islama so tudi elementi predislamskih plemenskih kultov in prvine kultur, ki jih je islam zajel na začetku svojega hitrega širjenja.

Islam je najmlajša svetovna religija, toda kljub temu ima po ocenah danes po vsem svetu skoraj milijardo pripadnikov. Izraz musliman izvira iz turško-perzijske besede muslim, predan bogu, islam (arabsko) pa pomeni podrejenost, vdanost bogu – alahu¹. Dve tretjini muslimanov živita v Aziji, četrtnina v Afriki. Včasih je bil islam predvsem vera Arabcev, zdaj pa je arabskih muslimanov le petina od vseh svetovnih muslimanov. Islamski svet se razteza od Maroka do Indonezije – ta je poleg Pakistana in Indije tudi država z največjim številom muslimanov. Obstajajo številne države, kjer je islam državna religija: Saudska Arabija, Kuvajt, Pakistan, Afganistan, Iran, Maroko ... V teh so muslimani izrazito privilegirani v primerjavi s pripadniki drugih religij, država na različne načine podpira izključno islam in uveljavlja kot splošno obvezujoče določene norme, ki so (ali naj bi bile) v skladu z islamom. Voditelj države mora biti musliman.

2.1.2. Mohamed

Islam je tako kot večina drugih religij povezan z določeno zgodovinsko osebo. V primeru islama je to Mohamed. Rodil se je leta 570 (ali 571) kot sin trgovca. Oče je umrl še pred njegovim rojstvom, mater pa je izgubil, ko je bil star šest let. V zvezi z Mohamedovim rojstvom obstaja vrsta legend, ki jih lahko razumemo kot naknadne mitologizacije okoliščin pojava osebe, ki ima za določen krog ljudi poseben pomen. Po eni zmed legend se je Mohamedovi materi med nosečnostjo vsak mesec oglašal glas z neba, ki ji je sporočal, da bo rodila izjemnega človeka.

¹ Alah, arabsko bog. Pred Mohamedom je bil alah izraz za vrhovnega boga, enega izmed številnih bogov. Po Mohamedu se božjost boga in več bogov izključujeta.

Mohamed je odraščal v prostoru, kjer so živeli kristjani, mahinejci in razna animistična in politeistična plemena. Po materini smrti so zanj skrbeli sorodniki, predvsem stric. Že kot deček je z njim spremljal trgovske karavane in jih kot mladenič tudi vodil. Pri 25 letih se je poročil s starejšo vdovo Hatidžo.

Pri 40 letih naj bi se mu bila na gori Hira, kamor je hodil v samoto meditirat, v sanjah prikazal nadangel Gibril (Gabrijel) in mu povedal, da je on, Mohamed, izbranec alaha. Sledilo je še več srečanj z Gibrilom. To je povedal ženi Hatidži, ki mu je verjela. V svoja videnja je prepričal tudi več sorodnikov in znancev. V enem izmed razodetij mu je bilo povedano, da je zadnji alahov prerok. Mednje šteje Abrahama, Noeta, Mojzesa, Jezusa, toda sam je med njimi največji.

Ključnega pomena je obdobje v Meki med letoma 612 in 622. V tem obdobju je Mohamed v Meki vsak dan govoril meščanom o svojih razodetjih. To je sporočal stoječ ob Kaabi², ostanku meteorita, svetega predmeta za tamkajšnje politeiste, in obrnjen proti Jeruzalemu, mestu izjemnega verskega pomena. Meščani so bili večinoma zadržani ali pa jezni, ker jim je spridiganjem o enem bogu kvaril trgovske posle. Po ženini smrti je imel spet vrsto razodetij. V enem izmed njih je spoznal, da je treba k alahu moliti večkrat na dan.

Leta 622 je s privrženci odšel v Jatrib, okoli 450 kilometrov od Meke. Jatrib je pozneje postal Medina, mesto preroka. Tam je Mohamed dal zgraditi poseben obredni prostor – prvo islamsko mošejo³. Njegova skupnost je imela že več tisoč vernikov. Uveljavil se je kot vojaški poveljnik in politik. Maščeval se je karavanam iz Meke, ker ga tam niso upoštevali. Zmage nad karavanami in poznejše vojaške zmage je dojemal kot argument v prid islama (to poznamo tudi pri krščanstvu in judaizmu). Tako sta v islam vgrajena zmagoslavje in zasnova džihada – svete vojne.

V tem obdobju je zaokrožil svoj verski nazor. Štel se je za preroka, ki je obnovil Abrahamovo vero, ki da sta jo izkrivila judaizem in krščanstvo. Leta 624 se je odločil, da se je treba ob molitvi obrniti proti Meki oziroma Kaabi⁴.

Po porazu v spopadu z Mekanci se je povezal z beduini, arabskimi nomadi. Tako je začel islam prodirati iz mestnega okolja na podeželje. Leta 630 je Mohamed osvojil Meko, na kameli sedemkrat obkrožil Kaabo in Meko razglasil za sveto mesto. Tako je sprožil obred romanja v Meko kot islamsko dolžnost. Umrli je leta 632.

² Kaaba, Kaba, arabsko kocka.

³ Arabsko masdžid, pristor za priklanjanje.

⁴ Tej pravi smeri se reče kibla. V mošeji je zaznamovana v zidu kible, z nišo, ki kaže proti Meki.

2.1.3. Koran

Sveta knjiga islama je koran⁵, ki vsebuje Mohamedova razodetja. Sestavljen je iz 114 sur – poglavij, ki niso kronološko urejena. Koran vsebuje 6236 verzov, v katerih je Alah omenjen 2697-krat. V pripovedi prevladujejo alahovi nagovori v prvi osebi množine. Napisan je bil v arabščini, zaznamovani z narečjem iz Meke. Ker je bil Mohamed nepismen, so ga po nareku pisali njegovi znanci. Mohamed naj bi bil koran spoznal v eni noči, razkrival pa ga je po delih. Koran je za muslimane Alahova beseda – obstajal je že pred nastankom sveta in človeka. Tudi tora in evangeliji so po mnenju islamskih teologov prepisi iz prvotne knjige, ki leži ob alahovih nogah, ampak to so s strani človeka izkrivljeni prepisi. Koran so dolga stoletja imeli za neprevedljivega, ker so arabščino šteli za svet jezik (Smrke, 2000).

Koran ni le praktični vodnik za organizacijo življenja posameznika in skupnosti; je operativna družbena znanost, saj tudi sama nastaja v realnem gibanju, ki z delovanjem ljudi omogoča celotnemu človeštvu in konkretnemu človeku vnovično osvojitve njegove avtentične biti. Zgodovina ima smisel, in sicer enega samega. Koran so božja navodila za uresničitev zgodovine (Etienne, 2000:45).

Zelo pomembni so tudi hadisi⁶. To so zbirke besedil, ki vsebujejo besede, dejanja in tiha odobravanja Mohameda. Prerok Mohamed ni štet za inkarnacijo božanskega, vendar ga je po verovanju vodil Alah in zato so njegove besede ali dejanja avtoritativna. Iz hadisov se izpeljujejo pravne norme, imenovane šarija.

Tisti muslimani, ki so se posvečali študiju korana in hadisov, so oblikovali kategorijo izvedencev za svete spise (uleme, fukaha, mule, ajatole). Tako je nastala duhovščina, ki pa je drugačnega pomena kot v krščanstvu. Katoliška duhovščina je zakramentalna, posredniška in podrejena vrhovni avtoriteti škofov in papeža, islamska nima teh lastnosti.

2.1.4. Razkoli v islamu po Mohamedu

Kmalu po Mohamedovi smrti so v islamu izbruhnili razkoli. Različne smeri so se oblikovale že v prvih desetletjih po njegovi smrti in se poglobljale do 9. stoletja; trajajo še danes. Nastale so zaradi kulturnih razlik med muslimani kot posledica naglega širjenja islama in političnih nasprotij. Predstavniki glavnih smeri so suniti, šiiti in shizmatiki. Poseben pojav je sufizem, ki se pojavlja v sunizmu in šiizmu. Vsaka izmed glavnih treh smeri ima svoj pogled na legitimizacijo oblasti po Mohamedu (Smrke, 2000).

⁵ Koran – kar je za branje.

⁶ Hadis, arabsko pripoved, množina ahadis. Prevajamo jih kot izročila, tradicije.

Suniti se imajo za vernike tradicije – sune⁷. Danes predstavljajo več kakor osem desetih muslimanov. Njihova oddaljitev od drugih muslimanov je povezana z drugačnim razumevanjem Mohamedovega nasledstva – predstavlja ga kalif⁸. Nasledstvo se po njihovem mnenju šteje od bližnjih prerokovih sorodnikov iz plemena Kurajš. Suniti menijo, da Mohamed ni dal navodil, kdo naj vodi muslimansko skupnost – umu – po njegovi smrti.

Za prvega kalifa štejejo Abu Bakhra, Mohamedovega sodelavca, člana plemena Kurajš in očeta tretje Mohamedove žene Ajše. Izvolil ga je plemenski svet starešin, a brez vpliva najbližjih Mohamedovih sorodnikov. Prvi kalif je združeval politično in versko oblast. V času tretjega kalifa se pojavi vidnejša razlika med politično oblastjo, ki jo je predstavljal kalif, in versko, ki so jo čedalje bolj predstavljal nastajajoči sloj verskih izvedencev – ulem. Ti so prevzeli popolni nadzor nad interpretacijo korana, dokler je niso v 11. stoletju ustavili. Od tedaj se ukvarjajo s posnemanjem predpisane doktrine.

Osnova za obnašanje sunitov so koran in hadisi. Vse spremembe doktrine, ki niso v skladu s suno, imajo za napačne. Za sunite ima novost, inovacija – bida – negativen pojem, vendar obstajajo razlike med sprejemljivo in nesprejemljivo bido.

Šiiti, pripadniki šie⁹ so druga velika smer v islamu. Za Mohamedovega naslednika štejejo njegovega bratranca in zeta Alija (poročen je bil z Mohamedovo hčero Fatimo). Ne priznavajo prvih treh kalifov, ki jih priznavajo suniti. Prepričani so, da je Mohamed pred smrtjo Aliju razkril najgloblje skrivnosti islama, on pa je znanje prenesel na svojo družino. Suniti takšnega nasledstva niso priznavali, čeprav so sprejeli Alija za četrtega kalifa. Mohamedov vnuk Husein, Alijev sin, ki se je potegoval za nasledstvo s sunitskim kalifom, je bil ubit leta 680 v puščavi Karbala (današnji Irak) skupaj s privrženci in z nekaterimi Mohamedovimi sorodniki. To je povzročilo dokončni razkol, ki traja še danes.

Šiiti Mohamedove naslednike imenujejo imami – vodnike, čuvaje skrivnih vedenj. Avtoriteta imama temelji na sorodstveni zvezi z Mohamedom, na poznavanju skritega pomena islama in po božanski navdihnjenosti. Imam naj bi bil nezmotljiv, edini pravi razlagalec islama. Menijo, da v vsakem času živi en imam, lahko pa je skrit, če se Alah razjezi na ljudi. Trenutno naj ne bi bilo nobenega vidnega imama, obstajal pa naj bi skriti imam, ki bo prišel ob koncu časov kot Mahdi, ustanovitelj kraljestva pravice. Šiizem v zvezi s tem mesijanstvom označuje politična eksplozivnost. V šiizmu se je uveljavil kult mučeništva, predvsem zaradi sunitskega preganjanja šiitov in umora Huseina.

⁷ Suna, arabsko običaj. Pomeni predvsem način, kako naj bi živeli Mohamed in njegovi prvrženci in kaj so počeli.

⁸ Izraz kalif se prvič uporabi za Abu Bakhra, je okrajšava za khalifah rasulallah – namestnik alahovega preroka.

⁹ Šia, arabsko stranka, sledniki, privrženci.

»Shizmatiki« izvirajo iz karidžitov, ki jih je trenutno le kakšen milijon. Zavrnilo so sunitsko aristokracijo plemena Kurajš in šiitsko oligarhijo prerokovega sorodstva. Po njihovem prepričanju lahko vsakdo postane vrhovna avtoriteta muslimanske skupnosti. Tako so zavrnilo avtoriteto kalifa in podrejenost imamom. Vrhovna avtoriteta pripada alahu in po Mohamedovi smrti ljudstvu. Karidžiti so svoje vodstvo imeli le za administrativno oblast, ki je bilo vedno podvrženo strogemu pogledu od spodaj.

Vahabiti so najpomembnejša smer, ki se navezuje na karidžite. Gibanje je ustanovil Mohamed ibn Abd al Vahab (1703-1787) iz Nedže na Arabskem polotoku. Politično podporo mu je dal plemenski poglavar Ibn Saud, ki je v Vahabovem fanatizmu videl možnost, da poveča svojo politično moč. Vahab je trdil, da so se muslimani izneverili Mohamedovi veri. Zahteval je obnovo izvirnega islama z razveljavitvijo vseh novosti po 8. stoletju. Vahabizem deluje ikonoklastično, moralno rigorozno in militantno v skladu z Vahabovo mislijo: »Vsi objekti čaščenja, razen Alaha, so napačni, in vsi, ki jih častijo, zaslužijo smrt.« Od konca 18. stoletja so se spopadali s šiiti in suniti. Leta 1801 so razdejali grobnico Mohamedovega vnuka Huseina v Karbali, leta 1806 so opustošili Kaabo v Meki, saj da je objekt malikovanja. Nasprotujejo tudi praznovanju Mohamedovega rojstnega dne. Angeli in svetniki so za vahabite izneverjenje monoteizmu. Vsi elementi zahodne kulture so zanje neverniški. Vahabizem se kot državna religija uveljavi v Saudski Arabiji in vpliva na ves islam. V Saudski Arabiji se je v 20. stoletju opazno omilil, čeprav obstaja močna diskriminacija nevahabitov. Prepovedano je javno in zasebno izpovedovanje neislamske vere, kamor vahabiti štejejo tudi šiite.

Posebna smer v sunizmu in šiitizmu je sufizem¹⁰. To je ezoterično mistično gibanje, ki nastane v času po četrtem kalifu. Oblikuje se kot reakcija na dinastični, materialistični, pozunanjeni, ekspanzivni in intelektualistični islam. Obstaja v obliki bratovščin, ki naj bi obnovile prvotni islam. Gojijo skromnost, ki naj bi bila vrlina Mohameda, in asketizem. Med asketi so znani derviši, revni popotniški mistiki. Sufisti prakticirajo zikr, obred, ki pripelje do ekstaze, stanja, v katerem lahko sprejemajo attribute Alaha. Prav zato ortodoksni šiiti in suniti nanje gledajo z dvomom.

¹⁰ Izraz sufizem izvira iz besede suf, volna, iz katere so bila narejena njihova oblačila.

2.1.5. Širjenje islama

Islam se je širil po Bližnjem vzhodu v obdobju dinastije Umajjadi in dinastije Abasidov (imenovana po Mohamedovem stricu Abasu). V obdobju teh dveh dinastij (750-1258) se je islam močno razširil. Kar se je začelo kot versko navdahnjeno osvajanje Arabije, je zraslo v kulturni eklektični imperij svetovne trgovine in moči. Moč muslimanov se je raztezala od Španije in Maroka na zahodu do Indije na vzhodu.

Ko so Arabci prišli iz Arabije, so se srečali z drugačnimi in velikokrat precej naprednejšimi kulturami ljudstev, ki so jih zavojevali. V času abasidske dinastije so se Arabci na osvojenih ozemljih začeli mešati z lokalni prebivalstvom. Abasidi so spodbujali nastanek nove hibridne kulture, ki je združevala elemente arabske, latinske, grške, perzijske in judovske družbe. Velik poudarek so dajali na študiranje starih grško-rimskih tekstov (predvsem Aristotela in Platona) in različnih znanosti. Medicina, astronomija, arhitektura in matematika so cvetele. Pesništvo, zgodovinoslovje, potopisi in verske študije so tudi doživeli razcvet. To eklektično obdobje islama je predstavljalo eno izmed največjih civilizacij tistega časa. Bila je veliko bolj kultivirana in tolerantna do drugačnih idej in svetovnih pogledov kakor Evropa, ki je tedaj preživljala mračni srednji vek.

Arabci so v svojih osvajanjih pokazali pogum, visoke strateške in taktične veščine ter veliko motivacijo. Arabski muslimani niso odhajali iz Arabije samo zaradi bogastva in moči, ki ju je prinašalo osvajanje, ampak tudi iz verskega prepričanja, da so bili poklicani, naj v imenu boga širijo deželo islama (dar al Islam). Ta klic k širitvi so prevzeli tudi nasledniki Arabcev, vladarji naslednjih muslimanskih imperijev, še posebno otomanski Turki.

Takšna kombinacija verske misije, vojaških uspehov in kulturnega napredka je navdihnila zavest muslimanov z občutkom veličastnih dosežkov. Sodobni islamski fundamentalisti si delijo takšen občutek veličine in ga uporabljajo kot merilo tega, česa so muslimani sposobni (čeprav zdaj nimajo več osvajalskih želja).

Ekspanzija islama je navsezadnje preseгла sposobnosti vladarjev, da bi ohranili enotnost. Abasidski imperij se je razdelil na frakcije, kar je omogočilo vdore križarjev (od 11. do 13. stoletja), seljuških Turkov (11. stoletje) in mongolskih hord (13. stoletje). Toda vsi vplivi so bili vsrkani v islamske kulture na ozemljih, ki so bila zasedena. Sledila je vrsta islamskih držav, ki so jim vladali nearabski muslimani. Najdaljši in največji je bil Otomanski imperij (1299-1922).

Otomanski imperij je nastal kot majhna država v severozahodni Anatoliji, ki ji je vladala družina muslimanskih Turkov. Sčasoma se je razširila po Balkanu, Bližnjem vzhodu in Severni Afriki. Čeprav je bil že sam imperij velikanski, se je islam v tem obdobju razširil v Kitajsko in Jugovzhodno Azijo. Do 17. stoletja Otomanski imperij ni imel ne kulturnega, ne

političnega, ne vojaškega vrstnika. To se je spremenilo v 17. stoletju, ko so po Evropi začele nastajati krščanske države. Na Zahodu se je končalo mračno obdobje srednjega veka in začela se je renesansa. Krščanske države so kulturno in tehnološko hitro napredovale. Kmalu so proizvedle materialistično kulturo, ki je postala izjemno močna z industrijsko revolucijo v 18. in 19. stoletju. Ta nastajajoča evropska sila se je soočila z islamsko civilizacijo, ki se je več stoletij imela za superiorno nad krščanskim Zahodom na vseh področjih. To je bilo največje in najbolj travmatično soočenje islamske civilizacije in se nadaljuje še danes (Davidson, 2003).

2.1.6. Ugašanje muslimanske moči

Nepripravljenost muslimanov na evropski izziv je imela veliko opraviti s prejšnjimi ponavljajočimi se vdori v islamski svet. Čeprav so bila ljudstva, kakršni so bili seljuški Turki in Mongoli, absorbirana v islamsko vero in kulturo, so njihove invazije povzročile neizogibne selitve narodov, izgubo življenj in uničenje pomembnih središč muslimanske civilizacije. To je imelo dolgotrajne posledice za intelektualno fleksibilnost in prilagodljivost, ki sta ju do tedaj pokazali islamska misel in kultura. Odprtost za nove ideje in vplive se je zmanjševala, ko je razred muslimanskih verskih voditeljev (ulem) odgovoril na grožnje s čedalje večjim poudarjanjem islamskih ritualov in ortodoksnim razlaganjem prava in doktrin. Kjer je bilo prej dovoljeno, da se je posameznik odločil, kaj je sprejemljivo znotraj muslimanske vere, si je zdaj konservativni ulema vzel pravico, da je o tem odločal sam. Uleme so postajali sumničavi in sovražni do inovacij, posebno do tistih z Zahoda, in to je zmanjšalo sposobnost islamske civilizacije kot celote, da bi se prilagodila spremembam.

Leta 1683 je Otomanski imperij izvedel zadnji večji vdor v krščanski Zahod. Dunaj je bil oblegan, toda napad ni uspel. Kmalu se je ravnovesje moči prevesilo v korist Evropejcev. Njihova tehnologija, vojaška organizacija in na splošno učinkovitost države je presegla muslimanski svet. Leta 1699 so Otomanci morali popustiti Avstroogrskemu cesarstvu. V naslednjih letih so Rusi začeli prodirati na jug, dokler niso pregnali Otomancev iz dežel severno od Črnega morja. Do konca 18. stoletja se je umik Otomanskega imperija z Balkana in iz jugozahodne Azije dopolnil z začetkom zahodnjaškega imperialnega vdora v Severno Afriko in na Bližnji vzhod. Napoleon je leta 1798 napadel Egipt. V 19. stoletju se je ta imperialistični proces še razbohotil, dokler ni bila večina Severne Afrike razdeljena med evropske sile.

Muslimanska politična elita, inteligenca in verski voditelji so se na to odzvali na dva načina. Po eni strani je politično vodstvo vztrajalo, da morajo muslimani posnemati tiste stvari

Zahoda, ki mu dajejo tako veliko moč. Veliko jih je zagovarjalo progresivno sekularizacijo muslimanske družbe, se pravi, ločitev islamske religije od politike, izobraževanja in prava. To je bilo zelo radikalno za civilizacijo, ki je videla religijo kot vodilo v vseh ravneh življenja. Zahodnjaški koncept posvetnega nacionalizma (nacionalne države) se je populariziral kot alternativa propadajočemu Otomanskemu imperiju. Prozahodni voditelji so se izkazali za politično močne in so skupaj z evropskimi silami odgovorni za družbeno in politično obliko muslimanskega sveta po drugi svetovni vojni.

Po drugi strani pa ostali, predvsem verski voditelji, niso verjeli, da je treba zamenjati islamski pogled na svet z zahodnim. Ti, ki jih zdaj imenujemo islamski modernisti, so verjeli, da si lahko od Zahoda sposodijo različne modele politične, pravne in izobraževalne organizacije in jih uporabijo v lastne namene. Predlagali so prevzem zahodnjaške organizacijske strukture, ki bi jo napolnili z islamskimi vrednotami.

Toda Zahod je prevladal. Čez čas je kulturni in ekonomski vpliv zahodnih kolonialnih sil, skupaj s prozahodnimi elitami, privedel muslimanski svet skozi serijo reform, ki so evropeizirale del islamske kulture in ustvarile srednji in zgornji razred z zahodnim okusom do oblačenja, zabave, izobrazbe. Politično je propad Otomanskega imperija po prvi svetovni vojni pripeljal do nastanka posvetnih nacionalnih držav, ki jih zdaj vidimo po vsem Bližnjem vzhodu in Severni Afriki. Koncept nacionalizma in nacionalne države je prvenstveno zahodnjaški in neposredno nasprotuje in izziva islamsko tradicijo. Je ostro nasprotje transregionalne definicije muslimanskega kolektiva (ummah, uma) in poudarja blaginjo in interese določene etnične ali geografske skupine nad skupnostjo kot celoto.

Če bi proces sekularizacije in evropeizacije prinesel obljubljeno moč in blaginjo, bi bila usoda muslimanskega sveta v 20. stoletju verjetno svetlejša. A to se ni zgodilo. Ni prinesel demokracije, človekovih pravic, niti pravičnejše delitve virov. Namesto tega se je sekularizacija izrodila v diktature in zatiralske posvetne vlade, ki so skrbele le za razmeroma majhne elite, poleg tega pa so rušile islamsko kulturo in tradicijo.

Islamski modernisti s konca 19. stoletja bi bili zgroženi nad rezultati, saj niso hoteli ustvariti zahodnjaške družbe, ampak so se zavzemali za islamizacijo zahodnih institucionalnih modelov (parlamenti, šolstvo in sodišča). To bi se moralo zgoditi z navdihom Mohameda in njegovih naslednikov, ki so postavili primere za fleksibilno in napredno vodstvo. Modernistom pa so nasprotovali tako politične elite kot konservativni verski voditelji. Slednji so se bali, da bi modernistične ideje pripeljale nevarne inovacije v islam in hkrati zmanjšale njihovo avtoriteto kot interpretov islamskega prava in običajev.

Neuspeh modernistov in prozahodnih elit pri reševanju problemov muslimanskega sveta je odprl pot islamskemu fundamentalizmu. Večina ljudi je med obdobjem zahodnega imperializma videla, kako so nemuslimanski vplivi spreminjali njihovo religijo, kulturo,

vrednote in politiko. Poleg tega te spremembe niso imele izravnalnega učinka z izboljšanjem življenjskih razmer za ljudstvo. Tako je osnova za protizahodna islamska fundamentalistična množična gibanja, ki jih ni motivirala le vera, ampak tudi kulturna in ekonomska vprašanja, nezadržno rasla (Davidson, 2003).

2.2. Politični islam

2.2.1. Opredelitev političnega islama

V zadnjih desetletjih je islam postal osrednja referenčna točka za širok krog političnih aktivnosti. Pojem politični islam so prevzeli številni znanstveniki, da bi identificirali ta navidezni prej neznan vdor islamske religije v posvetno politiko in da bi ločili tovrstne aktivnosti od zasebnih običajev, verovanj in obredov, ki se na Zahodu razumevajo pod kategorijo islam. Veliko muslimanskih političnih strank v svoje delo vključuje elemente islama, da bi se lahko lažje približale množicam. Toda, kakšna je sploh razlika med političnim in nepolitičnimi deli današnje družbe? Veliko analitikov trdi, da politični islam vsebuje nezakonit podaljšek islamske tradicije zunaj verske domene, kjer je bila v zgodovini.

V nenehnem procesu oblikovanja in spreminjanja islamske države se je veliko institucij – izobraževanje, čaščenje boga, socialno skrbstvo, družina – na različne načine vključilo v državni aparat. Država vsaj posredno nadzira od poslovnih pogodb, ulične prodaje, prek vzgoje otrok do porok, rojstev in smrti oziroma postavlja okvire, meje in procedure. Posledično se je sodobna politika preselila v številne doslej zasebne dejavnosti. Kar se tiče religije, mora tradicionalni projekt ohranjanja vrednot in vrlin nujno postati političen, če hoče uspeti.

To seveda ne pomeni, da vse današnje islamske dejavnosti poskušajo postati državne. Velika večina islamskih gibanj vključuje pridiganje in druge misijonarske dejavnosti, nudijo zdravstvo oskrbo, gradijo mošeje in skozi skupnost promovirajo tisto, kar je v družbi znano kot javno dobro. Kljub temu se te aktivnosti vpletajo v politično sfero, glede na to, da so predmet omejitev, ki jih postavlja država (dovoljenja za delo, obratovanje ...), in da velikokrat tekmujejo z državnimi (pedagoškimi, zdravstvenimi) ustanovami. Tudi uspeh konservativnega projekta bo odvisen od njegove sposobnosti poznavanja in ukvarjanja z zakonskimi, birokratskimi, disciplinskimi in s tehnološkimi viri.

Zgornje trditve izhajajo iz splošno znanega argumenta, da islam združuje vero in politiko na način, nepredstavljen za zahodne analitične kategorije. Poudariti pa je treba, da tudi ta argument ne zanika dejstva, da številni muslimanski misleci ločujejo med politiko in religijo. Ta ločitev je pač drugačna od tiste, ki smo jo vajeni v Evropi, čeprav se je v zadnjih časih

razkrilo, da je zahodnjaška ločitev cerkve od države precej bolj luknjasta, kakor se je mislilo. Npr, v ZDA ima protestantizem velik vpliv na politiko pri postavljanju moralnih meja, zato bi ga lahko v določenem smislu razumevali kot osrednjo politično institucijo. Tu ne gre za lobiranje cerkvenih skupin in drugih religioznih organizacij, ampak na način, kako prepričljivo je krščanstvo na oblikovanje zahodnjaških političnih institucij (Hirschkind, 1995).

2.2.2. Definicije političnega islama in islamizma

Islam kot politično gibanje ima raznolik karakter, ki v različnih časih vključuje različne elemente drugih političnih gibanj in hkrati prilagaja verske vidike islamskega fundamentalizma. Skupine, ki predstavljajo islam kot politično gibanje, se vedno odzivajo na kompleksne politične in zgodovinske razmere, ponavadi z globokimi koreninami v lokalnem okolju. Razsežnosti islamske politike so tako široke, da zaobjemajo vse oblike revolucionarnih gibanj ali strank v vsaki islamski državi. To hkrati pomeni, da politični islam združuje tako različna nacionalistična, ideološka ali etnična gibanja, da nima nobene prave ideološke vsebine. Edina značilnost je, da je militanten v muslimanskem kontekstu, to pa ne pove prav veliko.

Islamizem je (WordReference) fundamentalistično revivalistično pojav (gibanje), ki ga ponavadi karakterizirajo moralni konservativizem, dobesedna interpretacija korana in poskus uveljavljanja islamskih vrednot v vseh vidikih življenja.

Islamizem (Wikipedia) je politična ideologija, ki je nastala iz konservativnih verskih stališč islamskega fundamentalizma. Islama nima le za religijo, ampak tudi za politični sistem, ki upravlja zakonske, ekonomske in socialne imperitive države. Cilj islamizma je preoblikovati državo z implementacijo konservativne formulacije islamskega prava. Večina islamistične literature se ne ukvarja z drugimi religijami, ampak s političnimi ideologijami. Vsesplošna revščina in razredne napetosti so v 20. stoletju sprožile rast socialističnih gibanj v muslimanskem svetu, toda propad Sovjetske zveze je zmanjšal vpliv levičarskih ideologij. Islamizem se je pojavil kot revolucionarna ideologija v muslimanskih družbah in dobil veliko podporo z naraščajočo nezaupljivostjo do Zahoda.

Po napadih na ZDA leta 2001 je islamizem skupaj z drugimi političnimi gibanji, ki jih napaja islam, dobil večjo pozornost zahodnih medijev. Ti pogosto mešajo pojem islamizem s sorodnimi pojmi, kakršni so islam, fundamentalizem, militantni islam in vahabizem.

2.2.3. Islamski fundamentalizem

Enotne definicije islamskega fundamentalizma ni, saj si ga različni avtorji različno razlagajo. Predvsem islamski avtorji trdijo, da je izraz fundamentalizem neprimeren za uporabo na islamskem območju, saj izvira iz protestantskega okolja. Zato je treba najprej razložiti nekaj ključnih pojmov, povezanih s fundamentalizmom, kakor mu pravimo, da bi lahko oblikovali svoj pogled na zadevo. Na zahodu pod besedo fundamentalizem vidimo organizacije islamskih skrajnežev in teroristov. V bistvu pa je beseda fundamentalizem nastala v protestantizmu, okolju, ki je islamu precej daleč.

»Fundamentalizem je protestantsko gibanje v ZDA, ki zahteva dobesedno umevanje svetega pisma, dosledno izpolnjevanje cerkvenega nauka in odstranitev razvojnega nauka iz šole« (Leksikon Cankarjeve Založbe, 1984: 270).

Fundamentalizem ima že glede na zgodovinsko genezo opravka z iskanjem odgovorov na splošno krizo moralnih vrednot in družbenih pravil, saj je – kot terminus technicus in hkrati kot svojevrstna religiozna doktrina – najprej nastal v nedrjih ameriškega protestantizma. Natančneje rečeno, je rezultat teoloških spopadov o načinih razumevanja Svetega pisma, ki so potekali med različnimi protestantskimi strujami v dvajsetih letih tega stoletja. Prav tako se zdi pomembno poudariti, da fundamentalistična gibanja zrastejo iz znotraj-občestvene potrebe po razmejevanju med različnimi teološkimi modeli v referenčnem okviru iste religiozne tradicije. Z dobršno mero idealno-tipske posplošitve je mogoče reči, da fundamentalizem nastane takrat, ko določena skupina znotraj religioznega občestva začuti, da se meje med občestvom in zunanjim svetom rahljajo, s tem pa postane ogroženo samo notranje bistvo, z njim pa seveda tudi ustanovni temelji specifične religiozne identitete (Debeljak, 1995).

Bučanova definicija islamskega fundamentalizma

Muslimanski svet je bil s prodiranjem evropske miselnosti postavljen pred izbiro: ali se modernizirati in prilagoditi Zahodu ali pa se vrniti h koreninam. Fundamentalizem je odgovor na neuspeh modernizma, predvsem na političnem, ekonomskem in socialnem področju.

Islamski fundamentalizem se kaže kot vračanje k izvornemu islamu, kot poskus, da se islamu vrne njegova zgodovina, ki je drugačna od zahodnjaške. Rehabilitirati poskuša islamsko zgodovino in ji vrniti energijo, ki bo omogočila, da islam spet vzcveti kot družba, s katero upravlja božji zakon. Zato se je treba odreči zmoti o morebitnem integriranju islama v zgodovino zahodnega materializma in se vrniti v edini možni prostor islama, ki ga tvori njegova zgodovina, kot edino duhovno dejstvo. Vključevanje v zahodnjaške civilizacijske

tokove je za islamske fundamentalizme izdaja božjega zakona in je vzrok krize, v katero je zašel islam. Za fundamentaliste je islam končna božja objava, večni in idealen; z njim in v njem je zgodovina človeštva končno našla svoj edini pravi smisel (Bučan, 1980).

Chouerijeva definicija islamskega fundamentalizma

»Ker ima termin 'fundamentalizem' očiten protestantski izvor in ker opisuje točno in kreativno interpretacijo Biblije, ni primeren za poimenovanje pojavov v islamskem svetu in ga nadomeščajo boljši termini. Direktni pomen fundamentalizma kaže določeno razumsko situacijo, iz katere poskuša izpeljati politična načela iz večnih, svetih besedil. Na tem ogrodju lahko govorimo o treh gibanjih: revivalizmu, reformizmu in radikalizmu. Vsako gibanje ima lasten zgodovinski čas, socialno-ekonomsko okolje in shematičen okvir odnosov« (Choueri, 1997).

Davidsonova definicija islamskega fundamentalizma

Islamski fundamentalizem je zahodni termin, ki označuje začasna islamska gibanja. Ta gibanja zagovarjajo dosledno izpolnjevanje islamskih zakonov in vrednot ter institucionalizacijo teh v ustanovitvi skupne islamske države. Prav tako se islamski fundamentalizem označuje kot islamski revivalizem, islamski aktivizem in kot politični islam (Davidson, 2003).

Debeljakova definicija islamskega fundamentalizma

Fundamentalizem strogo vzeto ne označuje nič drugega kakor dobesedno branje svetih spisov, dosledno spoštovanje absolutnih resnic, ki so zajete v svetih spisih, v skladu s tem pa tudi ustrezno ravnanje v vsakdanji življenjski praksi, mentalnih modelih in kulturnih ritualih« (Debeljak, 1995). Islamski fundamentalizem se bori s političnimi sredstvi za doseg svojih ciljev. Družbeno dehumanizacijo označujejo kot posledico odsotnosti temeljne islamske družbe in zagotavljajo družbeni preporod z vrnitvijo na osnovne temelje islama.

»Islamski fundamentalisti so pripravljeni doseči spremembo civilnih zakonov in (ali) državne ustave, v ekstremnih primerih (zlasti v deželah tretjega sveta) pa se celo zateči k postopkom terorizma in oboroženega boja proti sekularnim vladam, če že ne proti celotni populaciji nelojalnih in 'nevernih', ki včasih vključujejo vse tiste, ki se ne podredijo zavezujoči edinstvi fundamentalistične resnice« (Debeljak, 1995).

Jevtićeva definicija islamskega fundamentalizma

Islamski fundamentalizem je poskus vrnitve islamske družbe k svojim izvorom. Islamskega fundamentalizma ne moremo opisati enotno, saj ga moramo deliti vsaj na dva načina. Lahko ga delimo po militantnosti in različnih nosilcih ali pa na fundamentalizem sunitov in šiitov.

Islamski fundamentalizem po militantnosti lahko delimo na fundamentalizem širokih množic vernikov ali fundamentalizem ulem¹¹ in na najmilitantnejši fundamentalizem radikalistov, ki so ponavadi brez teološke izobrazbe. To naj bi veljalo za sunite, pri šiitih pa je najmilitantnejši fundamentalizem ulem. Šiitski imam je za razliko od sunitskega veliko bolj vpliven, saj je spoznan kot nezmotljiv in ima zato veliko moč tudi pri političnih odločitvah. Pri šiitih je zato težko razlikovati med fundamentalizmom duhovništva in pripadniki mlade izobražene generacije (Jevtić, 1989: 31).

Vollova definicija islamskega fundamentalizma

Islamski fundamentalizem je v bistvu termin, ki ga je izredno težko pojasniti, saj je bil termin fundamentalizem prvotno namenjen zahodnim krščanskim gibanjem. Kljub temu bi za islamski fundamentalizem lahko rekli, da združuje kompleks gibanj, dogodkov in ljudi, ki so konec 20. stoletja vpleteni v zagotovitev temeljnih, bistvenih načel islamskega prepričanja. Islamski fundamentalizem torej označuje reafirmacijo osnovnih načel in napore za preoblikovanje družbe na osnovi islamskega izročila.

Islamski fundamentalizem je islamski odgovor na velike socialne in kulturne spremembe, ki so jih povzročile zunanje ali notranje sile, ki so razpoznane kot ogrožanje, ki bi ogrozilo ali oslabilo čisto islamsko identiteto (Voll, 1994).

Islamske definicije islamskega fundamentalizma

»Islamski prostor in muslimani v svojem pojmovnem sistemu pravzaprav nimajo termina, ki bi odgovarjal pojmu 'fundamentalizem' v njegovem današnjem, zelo konfuznem pomenu. V osnovnih islamskih izvorih ne moremo dobiti izhodišča fundamentalizmu v katerem koli pomenu, ki se danes pripisuje islamu in muslimanom. Izrazi, kakršna sta 'selefija' ali 'usulija islamija', ne pokrivajo pomena fundamentalizma, ki se danes uporablja in ki je kot takšen popolnoma tuj pripadnikom islama. Musliman v tem pojmu ne prepozna niti sebe niti vrednostnega sistema, ki mu pripada« (Hadžić, 1990: 29).

¹¹ To je državni fundamentalizem, ki ga z vednostjo državnih institucij ali v nasprotju z njimi izvajajo alimi, ugledni teološki strokovnjaki; svoje poglede prenašajo na vernike v mošejah v pridigah.

»Anuar abd al Malak trdi, da je termin prišel v ideološko in politično uporabo iz ameriških in nato izraelskih virov, z njim pa se definira tako menovani borbeni ali militantni islam oziroma tiste muslimanske skupine, ki so se ostro uprle sionistični politiki na Bližnjem vzhodu in ameriški politiki v celotnem islamskem področju, predvsem na Bližnjem vzhodu. Tako se je začel uporabljati termin, ki ga ni v arabsko-islamskih izvori, ampak v te izvore prihaja prek omenjenih ocen in virov« (Čaučević, 1990: 56).

»Pojem islamski fundamentalizem je legitimen pojem teologije, čeprav je njegova uporaba v povezavi z islamom nekoliko neadekvatna zaradi neobstajanja primerne, pripadajočega zgodovinsko-teološko formiranega pojma z ekvivalentnim pomenom. Uporaba tega pojma za zunajteološke pojave, kakršna so politična in ideološka gibanja, je korektna samo s trdnimi dokazi, da ima islamski fundamentalizem s teološkega stališča direktne povezave s stališči in z vedenjem takšnih gibanj. Uporaba tega pojma, da bi z njim označili vse tiste pojave, ki imajo kakršno koli zvezo z islamsko kulturno ali muslimansko nacionalno identiteto, ni nič drugega kot oblika skrajno rigidnega odnosa sovražnosti proti tem identitetam, to je uporaba določenega pojma kot instrumenta idejnega, kulturnega in političnega terorja« (Filipović, 1990: 62-63).

»Sejid Husein Nasr pravi, da imajo karakteristike pojma fundamentalizem le malo skupnega s tistim, kar se kvalificira kot »fundamentalizem v islamu«, čeprav so nekatere izredno eksotične ali tradicionalne tendence v islamski misli imenovane »fundamentalistične« in imajo nekatere skupne točke s »fundamentalizmom«, kakor se ga razume v angleškem jeziku. Kljub temu so razlike veliko večje od podobnosti« (Cerić, 1990: 112).

Termin islamski fundamentalizem je neprimeren in velikokrat sporen, čeprav noben drug termin ne opisuje bolje določenega družbenega dogajanja. Večina strokovnjakov se strinja, da je islamski fundamentalizem proces vračanja k osnovam islamske vere. Je proces, ki zavrača zahodno civilizacijo in njene ideje in strogo obračunava z arabskimi gibanji, organizacijami, vladami in posamezniki, ki so sprejeli te ideje.

Po drugi strani ni popolnoma jasno, kaj naj bi bil islamski fundamentalizem. V nekaterih definicijah je oznaka za politična gibanja, v drugih teološki pojem, v tretjih se tako označuje teroriste in skrajneže, drugod vse muslimane. Pravzaprav bi morali biti vsi muslimani fundamentalisti, ker sprejemajo islam fundamentalno. Nekateri avtorji pravijo, da je islamski fundamentalizem stalno prisoten, drugi pravijo, da je stvar sodobne zgodovine zadnjih nekaj sto let.

Fundamentalisti v svojem selektivnem prisvajanju preteklih doktrin in tradicije izbirajo natančno tiste pojme, metafore in instrumente, s pomočjo sodobne aktualizacije katerih lahko sprožijo neposredne učinke, s tem pa delujejo v prid lastni avtoriteti, bodisi da jo učvrstijo

bodisi da jo vzpostavijo na novo. Težnje po dialogu z nosilci moderne filozofije in stilov mišljenja, zlasti pa poskuse prilagajanja in povezovanja modernih spoznanj z religioznim sporočilom fundamentalisti tako rekoč brez izjeme prepoznavajo kot največjo nevarnost za čistost verske identitete, saj tovrstni postopki utelešajo zvezo med ogromnimi družbenimi procesi moderne sekularizacije na eni in v sebi skladno religiozno skupnostjo na drugi strani (Debeljak, 1995).

Kakor koli že, večina avtorjev uporablja ta izraz, ker drugega bolj primernega pač ni. V diplomski nalogi bom uporabljal izraz islamski fundamentalizem, ker je najbolj uporabljan tako na Zahodu kakor v muslimanskem svetu, kjer mu v arabščini pravijo *al usulija al islamija* (beseda *usuli* se lahko prevede kot fundamentalistično). Poleg tega je izraz islamski fundamentalizem dovolj natančen, da opiše muslimane, ki se ravnaajo po fundamentih ali temeljih svoje vere oziroma po dobesedni interpretaciji muslimanske svete knjige, korana.

2.2.4. Islamski revivalizem

Z oznako islamski revivalizem ali verska obnova ponavadi označujemo gibanja za vrnitev »prave« islamske družbe. Revivalisti si prizadevajo za vrnitev način življenja iz zlate dobe islama prve generacije muslimanov, ki je na vrh vrednotne lestvice postavljala pravičnost, humanost in moralo. Islam je po propadu največjih islamskih imperijev začel slabeti duhovno in politično. Pri tem sta bila izjemno pomembna evropska trgovina, ki se je bliskovito širila tudi z vojaškimi posegi in s korupcijo, ter modernizacija družbe, ki je začela opuščati nomadstvo in se lotila sodobnejšega kmetijstva. Evropske države so ponekod v muslimanskem svetu prevzele neposredno oblast, drugod pa so jo imele posredno, ker s so si pomočjo trgovine podredile gospodarstvo.

Eno prvih revivalističnih gibanj je bilo al Vahabovo v Arabiji (1703–92). To sicer ni bilo množično in ni imelo večjih uspehov, vendar je imel vahabizem velik vpliv na oblikovanje oblasti v Saudski Arabiji.

Glavne značilnosti revivalizma: so vrnitev k prvotnemu islamu, veri v enega in edinega boga, upor proti inovacijam, nevernikom, magiji in poveličevanju svetnikov, odpor na trk islamskega prava z zahodnimi zakoni, džihad, sveta vojna, ki jo je spodbudilo priseljevanje nemuslimanov – nevernikov, in pričakovanje novega voditelja (suniti čakajo mahdija, šiiti pa dvanajstega imama), ki bo v pravem trenutku muslimane povedel v boj proti nevernikom do zmage. Akcije revivalistov so oblasti (domače ali kolonizatorske) večinoma krvavo zatrle. Množičnega odziva ponavadi ni bilo, saj so združevale le manjše skupnosti. Islamski

revivalizem naj bi bil trajal do konca 19. stoletja, ko naj bi se že začel prepletati z reformizmom (Choueiri, 1997).

2.2.5. Islamski reformizem

Pri revivalizmu gre za vračanje na avtentične osnove islamske skupnosti. Glavni cilj reformizma je obnova izvirnega islamskega duha. Gre za obrambo pred prihajajočim neislamskim evropskim svetovnim nazorom. Islamski reformizem je metoda revitalizacije islamske misli in prakse, ki naj čedalje bolj temelji na fundamentih izvora islama, in ne na inspiraciji moderne dobe, ki jo karakterizira islamski modernizem. Sama zamisel je že precej stara¹². Na začetku 19. stoletja (vabahistična) načela reformizma sprejme družina Saud, ki še vedno vlada Saudski Arabiji, in odločno zavrača vse modernizacije v veri ter se zavzema za natančno dojetje korana. Reformizem je značilen za islamka gibanja na prelomu v 20. stoletje (Cerić, 1990).

Arabski svet je bil razdrobljen in neenoten, Evropejci so kontrolirali večino ozemlja. Tedaj so se začele pojavljati prve posvetne organizacije, ki so začele ločevati islam od države. Fundamentalistične ideje so bile v najhujši krizi dotlej. Iz tega so se rodila gibanja, ki jih zdaj imenujemo islamski reformizem. Za razliko od revivalizma se reformizem usmerja na muslimane kot globalno skupnost (panislamizem) in poskuša obuditi islam na miselni ravni (Choueri, 1997).

2.2.6. Islamska modernizacija

Ta proces je spodbudila evropska ekspanzija na koncu 19. stoletja. Modernizacija islama poskuša vnesti določene (zahodnjaške) reforme v islamsko skupnost. Te reforme morale bi biti moderne, humanistične, intelektualne in racionalistične interpretacije korana, in ne njegovo fundamentalno dojetje, in naj ne bi bile v nasprotju s koranom, čeprav so ponekod bile. Modernizacijo so zagovarjali na Zahodu študirani arabski intelektualci. Proces modernizacije je dosegel vrhunec z osvobajanjem izpod kolonialnih sil in z razmahom nacionalizma. Želeli so, da bi po osvoboditvi zgradili državo, ki bi temeljila na evropskih demokratičnih načelih, čeprav evropske države tedaj večinoma niso bile demokratične (Davidson, 2003). Stekli so tudi procesi sekularizacije, najočitneje v Turčiji (Mohamed Kemal Atatürk), pa tudi v Iranu, Tuniziji in Alžiriji. Nastala so prva feministična gibanja, organizacije za človekove pravice, civilna sodišča. Proces modernizacije je zajel arabski svet in spremenil

¹² Omenjal jo je islamski teolog Ebu Hamida el Gazalija, ki je umrl na začetku 12. stoletja.

sisteme vrednot in norm. Že med modernizacijo so se pojavljala tudi radikalna fundamentalistična gibanja. Fundamentalizem se je okrepil, ko je modernizaciji začelo zmanjkovati sape, ko so države prišle v moralno, socialno in gospodarsko krizo (Bučan, 1980).

2.2.8. Islamski radikalizem

Islamski radikalizem lahko imenujemo gibanja in skupine, ki so se pojavile kot odziv na arabski nacionalizem in reformizem, pa tudi na modernizacijo. Osrednji mislec in duhovni vodja islamskega radikalizma je bil Sajid Kutb. Imel je velik vpliv predvsem na Muslimanske brate v Egiptu in širše. Kutb je bil še posebno kritičen do arabskega nacionalizma in političnih vlad. Bil je prepričan, da je nacionalizem le eden od izvoznih produktov zahodne civilizacije, ki jo islam presega. Kutb ni bil negativno nastrojen do tehničnih izumov in napredka, saj je podpiral močno vojaško organizacijo, ki so jo Muslimanski bratje dejansko tudi imeli. Islamski radikalizem je nastal kot odgovor in presežek arabskega nacionalizma in reformizma. Radikalistično dojetje islama kot vsetranskega in idealističnega sveta izključuje vrednost vseh ostalih sistemov in vrednot in narekuje obnovitev normativnih verovanj, neomadeževanih z zgodovinskimi spremembami (Choueri, 1997).

2.2.7. Arabski nacionalizem

Nacionalizem je težko definirati, lahko pa mu rečemo, da je težnja k narodni neodvisnosti oziroma gibanje proti tujemu gospostvu (Leksikon Cankarjeve založbe, 1984: 633). Na začetku 20. stoletja, ko je kolonializem začel izgubljati moč, se je med Arabci pojavilo narodno prebujanje. Ta nacionalizem težko označimo za islamskega, ker so ga podpirali tudi kristjani in nekateri ateisti, ki so želeli lastno državo.

Arabski nacionalizem se je v polni moči pokazal ob soočenju s sionizmom. Na območje Palestine se je od začetka 20. stoletja začelo naseljevati čedalje več Judov iz vsega sveta. Izbruhnili so spori med priseljenci in Arabci. Prva vojna v pravem pomenu besede je izbruhnila leta 1948, ko so združene arabske sile napadle novo državo Izrael. Njihovo gonilo je bil arabski nacionalizem. Izraelsko-arabski spor še vedno ni rešen, je pa manifestni pojav skrajnih oblik islamskega fundamentalizma.

Toda nacionalizem je združeval kot tudi ločeval Arabce. Najprej so se oprijeli panislamskega nacionalizma, ki jih je združeval v boju proti kolonialnim silam, nato pa je nacionalizem začel ločevati Arabce. Izbruhnile so tudi vojne med arabskimi državami.

3. ZGODOVINA ISLAMA KOT POLITIČNEGA POJAVA

3.1. Džihad

Eden glavnih ciljev islamskih fundamentalistov je dava, poziv muslimanom, naj širijo islamsko vero oziroma naj ljudi pripeljejo na božjo pot. Po mnenju nekaterih fundamentalistov dave ni smiselno izvajati med nemuslimani, če niti muslimanski svet ni muslimanski, zato je treba najprej očistiti tega. Sredstvo islamske dave proti brezbožnemu svetu je džihad. Za nenasilne fundamentaliste je džihad sklop miroljubnih akcij za dosego njihovega. Pri radikalnih islamskih fundamentalistih pa ima džihad obvezno nasilne elemente. Zanje je nasilni džihad najvišja stopnja privrženosti islamski veri.

Na zahodu večinoma dojemamo džihad kot nasilje islamskih skrajnežev, saj nam tudi mediji ponujajo takšno interpretacijo brez prave definicije njegovega pomena.

Po koranu se svet deli na dva dela: dar al islam, kjer že vladajo islamski zakoni, in dar al harb, vojno področje, ki ga mora islam še osvojiti. Islam v svojih začetkih lahko označimo za borbena religijo, če samo pomislimo na hitro širjenje islama. Vojna v imenu islama za osvajanje neislamskega ozemlja v imenu dave se imenuje džihad. To je zelo širok pojem, saj označuje »sistem vseh dejanj in postopkov na individualnem in kolektivnem področju, ki jih muslimani izvajajo, da bi okrepili islamsko vero in širili islamsko skupnost« (Jevtić, 1998: 10). Po drugi definiciji »džihad dobesedno pomeni prizadevati si ali boriti se za upoštevanje smernic islama. To lahko vključuje tudi vojno za obrambo vere, vendar na splošno pomeni vsakodnevni trud, ki ga posameznik izvaja, da bi živel kot pravoverni musliman. Na Zahodu besedo džihad uporabljamo samo za oznako fanatične vojne« (Davidson, 2003). Sveta vojna je v veliki meri oznaka za džihad na temelju krščanskih svetih vojn, se pravi križarskih pohodov v Sveto deželo.

Koran opravičuje in dovoljuje nasilni džihad. Kakor je dejal prerok Mohamed, je bog obljubil nagrado vsem, ki verujejo, toda s še posebno bogato nagrado nagrajuje tiste, ki se borijo, od tistih, ki ostanejo doma (Lewis, 2004). Islamsko pravo dovoljuje štiri oblike vojn: proti nevernikom, odpadnikom, upornikom in razbojnikom; le prvi dve se štejeta kot džihad. Tisti, ki umrejo v džihadu, postanejo mučeniki, šahidi. V judeokristjanskem pomenu besede je mučenik tisti, ki raje trpi mučenje in smrt, kakor da bi se izneveril svoji veri. V arabščini beseda šahid pomeni tudi priča. V islamu mučeništvo pomeni smrt v džihadu, kar mučeniku

prinese večno blaženost. Po drugi strani je samomor smrtni greh in samomorilcu prinese večno prekletstvo v peklju.

Borci džihada po šeriatskem pravu ne bi smeli pobijati otrok, žensk in starcev, če ji ti ne napadejo prvi, ne bi smeli mučiti ujetnikov, sovražnika bi morali opozoriti pred nadaljevanjem sovražnosti po premirju, morali bi spoštovati dogovore.

Na Zahodu džihad razumemo kot nasilne akcije radikalnih islamskih fundamentalistov. Po koranu imajo radikalni fundamentalisti res pravico razglašati svoja dejanja za džihad. Nekdanji iraški predsednik Sadam Husein je džihad razglasil, ko se je sprl z Zahodom, čeprav ni bil pretirano veren človek. Med Jom Kipursko vojno leta 1973 je egiptovski mufti Abdel Halim Mahud dejal, da je džihad proti Izraelu verska in nacionalna dolžnost vseh Egipčanov, tudi če niso muslimani. Džihad razglša vrsta skrajnih in terorističnih organizacij, kot so Al Kaida, Džamaja islamija, Islamski džihad, Hamas ...

Džihad je na Zahodu napačno razumljen, med radikalnimi islamskimi fundamentalisti zlorabljan in zato nima več učinka, kakršnega bi moral imeti po islamskem izročilu.

3.2. Razvoj islamskih fundamentalističnih gibanj

Proces oblikovanja islamskih fundamentalističnih množičnih gibanj se je začel v prvi polovici 20. stoletja. Njihovi privrženci so imeli in še imajo nekaj skupnih pogledov na svet.

Muslimanski svet je v stanju nereda, ki so ga prinesla stoletja političnega in moralnega propadanja. Ta propad se je začel, ko vrednote in nauki muslimanske religije niso bili več spoštovani ali se niso dosledno prakticirali.

To propadanje je omogočilo zahodnjaški vdor, ki je okužil muslimanski svet s tujimi nemoralnimi, posvetnimi vrednotami in navadami, ki temeljijo na materializmu in nacionalizmu. Ti tuji načini so bili sestavni del različnih prozahodnih vladnih in kulturnih eksperimentov, ki so vzcveteli v kolonialnem in postkolonialnem obdobju. Med njimi so nacionalistični, panarabski, socialistični in vojaški vladni poskusi, pa tudi sekularizacija zakonov, sodišč in šol ter odpiranje za zahodne izdelke in oglaševanje ter prevzemanje zahodnjakega načina oblačenja in zamisli o spolni enakosti.

Da bi se uprl temu propadanju in okuženju, se mora muslimanski svet reislamizirati. Treba je okrepiti klasične islamske vrednote, predvsem vrniti šeriatsko pravo in odstraniti večino zahodnega političnega in kulturnega vpliva. Za večino islamskih fundamentalistov to ne pomeni zavračanje vsega sodobnega ali pretrganje vseh stikov z nemuslimanskim svetom. Denimo v islamski republiki Iran uporabljajo elektriko, sodobne naprave, vojska pa je opremljena s sodobnim orožjem. Tiste sodobne institucije zahodnega značaja, ki so

spoznane za nujne, ostajajo, a so restrukturirane tako, da se skladajo z islamskimi normami. Toda proces reislamizacije ima velik vpliv na življenje evropeiziranega zgornjega razreda v muslimanskih državah, pa tudi na druge dele družbe, recimo na ženske, ki se zavzemajo za zahodno enakost spolov.

Edini način za reislamizacijo družbe je repolitiziranje islama samega. Kakor trdijo fundamentalisti, se je islam začel kot religija, ki je pridigala zavračanje lažnih bogov in pokvarjenih navad. Zahod in zahodnjaki zdaj predstavljajo prav to zlo. Toda skozi stoletja so sunitski verski voditelji (uleme) postali apolitični (to ne velja za šiitske uleme, kar dokazuje obnašanje pokojnega iranskega ajatole Homeinija in sedanjega Hamneja) in se prilagajali vsakemu režimu, ki je bil na oblasti. Pogosto so bili tudi na vladnem plačilnem seznamu preko uradnega subvencioniranja mošej, šol in drugih institucij, povezanih z vero. To je sunitske uleme kot skupino naredilo za nesposobne vodenja učinkovitega upora proti evropeizaciji in korupciji v muslimanskem svetu. Veliko islamskih reformističnih gibanj tako vodijo uporniki, ki zahtevajo, da se mora takšna pasivnost nehati. Trdijo, da se morajo vlade same reformirati po islamskih vodilih, sicer jih bodo prevzele sile fundamentalistov. To bi rešilo problem korupcije in duhovne praznine, ki preveva družbo. Islam je pot do pravice in socialnoekonomske enakosti. V tem pogledu se islamski fundamentalisti zgledujejo po Mohamedu kot guvernerju in sodniku v Medini.

Sedanja različna gibanja v večini muslimanskih držav delujejo po teh predpostavkah. So neposreden izziv posvetnim vladam v svojih nacionalnih državah (v nekaterih primerih jim je uspelo prevzeti oblast). Veliko teh gibanj je nastalo iz bratskih redov, skupin za samopomoč ali akcijskih odborov skupnosti, ki so se razvili v politične stranke z globokimi populističnimi koreninami. Njihove aktivnosti vključujejo zdravstveno skrbstvo, izobraževanje in nudenje osnovne pomoči revnim. Pogosto zapolnijo vakuum, ki so ga pustile posvetne vlade, ki ne morejo poskrbeti niti za osnovne storitve.

3.3. Terorizem

Terorizem je najznačilnejši element in najbolj udarno orodje večine radikalnih fundamentalističnih organizacij. S terorizmom postane delovanje islamskih radikalcev zelo odmevno, kar je njihov prvi cilj. Terorizem je nasilno dejanje, ki neposredno deluje na (do 11. septembra 2001) ponavadi majhno število ljudi, toda posledice te akcije vplivajo na širok krog ljudi. Teroristične akcije so brutalne in brezkompromisne, predvsem zato, ker jih izvajajo ljudje, ki so pripravljeni žrtvovati lastno življenje. Prav to je še danes zahodni civilizaciji nesprejemljivo, saj krščanska vera, kakor tudi ne islam, ne dovoljuje samomora, niti v imenu vere, po drugi strani pa je trpljenje in žrtvovanje svetnikov spoštovano. To je nekoliko

hinavsko, saj tudi mi poveličujemo samožrtvovanje v imenu države, družine, družbe ... treba je dodati, da tudi islam ne dovoljuje samomora.

3.3.1. Mednarodni islamski terorizem

Teroristične akcije radikalnih islamskih fundamentalistov se pojavljajo tam, kjer so po njihovem prepričanju ogroženi interesi islama. Najpogostejša neislamska tarča teroristov je Izrael, v zadnjem času pa tudi ZDA in nekatere evropske države.

Z (medijskim) pojavom Al Kaide smo se Zahodnjaki prvič resneje ustrašili islamskega terorizma, saj tako uspešnih akcij proti zahodnim civilistom še ni bilo. Enajstega septembra 2001 je v Washingtonu in New Yorku umrlo okoli 3000 ljudi, v Madridu okoli 190 in na Baliu (kjer so bili med žrtvami pretežno turisti, večinoma iz Avstralije) okoli 200. Do tedaj so bile akcije proti Zahodnjakom precej manj obsežne in dostikrat omejene na vojake. Kar se tiče Madrida, so teroristi dosegli svoj trenutni »cilj« - umik španskih vojakov iz Iraka. Toda kar se tiče ZDA, je bil odgovor dokaj neprijeten. Ameriška administracija je sprožila svetovno medijsko gonjo proti teroristom in terorističnim režimom (tu bi se lahko reklo marsikaj) in začela vojaško udrihati po določenih ciljih v muslimanskem svetu.

Treba je pripomniti, da se je lov na zloglasnega Osamo bin Ladna že pred drugim napadom na Irak leta 2003 medijsko precej utišal, čeprav Američani z zavezniki po Afganistanu še vedno preganjajo ostanke talibskega režima. Trenutno so za ZDA bolj aktualne države z orožjem za množično uničevanje oziroma nafta in reševanje starih zamer. Temu se zdaj le reče osvobajanje in vračanje demokracije in miru ...

3.3.2. Nasilje in terorizem

Že dolgo pred napadi na World Trade Center in Pentagon je večina Američanov jemala muslimane in Arabce za nasilne in sovražne. Ameriški množični mediji Bližnji vzhod, Arabce in muslimane prikazujejo kot primitivne in agresivne. Mediji vztrajajo pri glavnih mitih o Arabcih: da so neverjetno bogati, so barbarski in nekulturni, so seksualni manijaki s težnjami po trgovini z belim blagom, uživajo v terorističnih dejanjih.

Arabec v filmih nastopa kot hiperseksualni izrojenc, ki je resda zmožen bistro zapletenih spletk, v bistvu pa je sadističen, izdajalski, pritlehen. Na filmskih novicah ali časopisnih fotografijah Arabce kažejo vselej v velikem številu. Ni individualnosti, ni osebnih značilnosti ali izkušenj. Večina slik kaže množično besnenje ali bedo ali pa iracionalne grožnje džihada. Posledica: strah, da bodo muslimani (ali Arabci) zavzeli svet (Said, 1995). Nekateri

akademiki, ki preučujejo arabski Bližnji vzhod, takšnim grobim idejam ne le ne nasprotujejo, ampak jih celo podpirajo.

Kot rezultat teh negativnih stereotipov so Američani sprejeli teorijo zarote, da obstaja svetovna islamska teroristična infrastruktura, ki je odgovorna za takšna nasilna dejanja, kot so napadi na WTC in Pentagon, ugrabitev letal, napadi na ameriška vojaška oporišča v Libanonu, Saudski Arabiji in Jemnu.

Eden pomembnih razlogov, zakaj je tako, je v pretežnem nepoznavanju bližnjevzhodne kulture in zgodovine ter islamske vere. Nekateri analitiki menijo, da je propad komunizma v vzhodni Evropi preusmeril pozornost Amerike na protizahodna dejavnosti islamskih fundamentalističnih organizacij. Po tej teoriji je za tiste Američane, ki rabijo ali iščejo sovražnike, po propadu Sovjetske zveze leta 1990 nastala praznina. Domnevno željo komunistov po svetovni nadvladi je zamenjal svetovni islamski džihad.

Večina Američanov je prepričanih, da ZDA po svetu promovirajo demokracijo, a to pogosto ni res. ZDA so samo v muslimanskem svetu dolgo podpirale, tako diplomatsko kakor vojaško, avtoritarne in represivne vlade v Egiptu, Iraku (pred invazijo na Kuvajt), Jordaniji, Saudski Arabiji in državah Perzijskega zaliva ter Iranu (pred islamsko revolucijo). ZDA so leta 1953 sodelovale v strmoglavljenju priljubljenega in ustavno imenovanega iranskega premiera Mohameda Mosadega. Leta 1957 so bile vpletene v neuspešni državni udar v Siriji, leta 1958 so marinci odšli v Bejrut, da bi zaščitili manjšinsko vlado, leta 1983 so ZDA posredovale v libanonski državljanski vojni v korist manjšinskih krščanskih strank, kar je imelo katastrofalne posledice. Umrlo je več sto marincev in nekaj diplomatov, povečalo pa se je tudi število ugrabitev ameriških državljanov.

ZDA so pogosto menjale strani na Bližnjem vzhodu in napadale tiste, ki so jih prej podpirale in urile. Pred iraško invazijo na Kuvajt so ZDA materialno pomagale diktatorju Sadamu Huseinu, ker je bil nasprotnik Irana. Po zalivski vojni so ZDA prisilile Združene narode, da so proti Iraku uvedli drakonske sankcije, ki so povzročile smrt tisočev ljudi, večinoma otrok. Med afganistansko vojno proti Sovjetski zvezi so ZDA urile, oboroževale in oskrbovale muslimanske fundamentalistične bojavnike, med njimi tudi Osama bin Ladna in njegove privrženice. V poznejši ameriški operaciji v Afganistanu so se ZDA povezale s Pakistanom, ki je pred tem podpiral in oboroževal talibski režim.

Poleg vsega pa ZDA že dolgo oborožujejo in diplomatsko ščitijo (s pravico veta v varnostnem svetu OZN) Izrael. Ta podpora je oblikovala obnašanje Izraelcev na zasedenih palestinskih ozemljih, ki je pogosto zatiralsko, ekspanzionistično in, po mnenju številnih akademikov in pravnih strokovnjakov, krši mednarodno pravo.

Prebivalci Bližnjega vzhoda se dobro zavedajo ameriške politike in dejanj. To je prepričalo nekatere islamske fundamentalistične skupine, da so ZDA aktiven zaveznik tistih vlad, za katere menijo, da so odgovorne za trpljenje v tem delu sveta, in da so torej sovražnik.

Napadi na ZDA leta 2001 so bili za navadne Američane popoln šok, saj zanje niso videli nikakršnega razloga. Spraševali so se: »Zakaj nas sovražijo?« Ameriški predsednik George W. Bush je imel več odgovorov: »Ker sovražijo svobodo, ker nam ne privoščijo svoboščin, ker so zlobni.« Takšno sklepanje je nevarno in naivno. Nekdanji newyorški župan Rudolph Giuliani je v govoru v OZN oktobra 2001 izjavil, da so motivi napadalcev nepomembni. Toda razumevanje motivov in zgodovinskega konteksta dejanj ni isto kot upravičevanje napadov.

Samomorilski teroristi

Pomemben element terorističnih operacij je samomorilski terorist. Nacionalistični teroristi v 60. in 70. niso hoteli umreti v svojih akcijah. Če bi bili zajeti, bi jih njihove organizacije poskušale osvoboditi ali pa ubiti. Tudi muslimanski asasini so izvajali neverjetne atentate, a pri tem niso hoteli umreti od lastne roke. Novo obliko samomorilske odprave so začele množično uporabljati skrajne islamske fundamentalistične organizacije, kakršni sta Hamas ali Hezbolah. Kandidati so bili večinoma mladi moški iz revnih družin, velikokrat iz begunskih taborišč. Obljubljena jim je bila dvojna nagrada: blaženost v posmrtnem življenju in nagrada za njihove družine v tem življenju. Za razliko od srednjeveškega svetega bojvnika ali asasina, ki je bil pripravljen umreti v spopadu s sovražnikom, se novi samomorilski teroristi sami ubijejo. To sproža veliko vprašanje. Islamske pravne knjige so zelo jasne glede samomora. Samomor je smrtni greh in je kaznovan s prekletstvom ponavljanja istega dejanja v večnost. Prerok Mohamed ni hotel moliti nad telesom človeka, ki si je sam vzel življenje.

Večinski odziv Arabcev in muslimanov na napade na ZDA septembra 2001 je bil šok in groza zaradi grozljivega uničenja, skupaj s sramoto in z jezo, da je bilo to storjeno v imenu njihove vere. Vsi niso mislili tako. Del Arabcev, predvsem revni in zatirani, so bili zadovoljni, da je bogatim in samovšečnim Američanom nekdo dal lekcijo. Odzivi arabskega tiska so bili mešanica zanikanja in odobravanja. Nekateri komentatorji ne morejo verjeti, da so napad izvedli muslimani, in zanj obtožujejo od ameriških belskih milic, nasprotnikov globalizacije do Evropejcev, Kitajcev, Rusov, Japoncev. Nekateri celo menijo, da je napad dal izvesti sam predsednik Bush, da bi preusmeril pozornost z nedavnih predsedniških volitev. Veliko piscev napad pripisuje najljubšemu sovražniku – Izraelu, Mosadu, sionistom oziroma kar Židom na splošno. Motiv naj bi bil poskus Židov, da bi muslimane prikazali v čim slabši luči in vnesli razkol v odnose med Arabci in ZDA. Vse to le spodbuja prepričanje, da je to, kar se je zgodilo, čeprav zločinsko, le povračilo za ameriške zločine. Morda najbolj dramatični odziv

na napade na WTC in Pentagon je bil objavljen v Hamasovem tedniku Al Risala v številki s 13. septembra 2001: »Alah je odgovoril na naše molitve.« Tudi novinarji, ki so obsojali napade na ZDA, so pritrjevali, da so si Američani sami krivi.

3.4. Pregled islamskih fundamentalističnih gibanj

Prva pomembna politična zmaga islamskega fundamentalizma se je zgodila leta 1979, ko so islamske sile ajatole¹³ Ruolaha Homeinija strmoglavile vlado iranskega šaha Reze Pahlavija. Iranska revolucija je bila odraz zgodovinskih napetosti med islamskimi aktivisti in Zahodom. Iranski šah se je desetletja povezoval z zahodno politiko Velike Britanije in Združenih držav Amerike ter uporabljal zahodne svetovalce v vladi in vojski. Iranski zgornji razred je postajal čedalje bolj evropeiziran, zahodnjaška kultura je prevladovala v večjem delu iranskega urbanega življenja. Za številne globoko verne iranske muslimane je njihova vlada predstavljala veliko težav, ki so jih mučile.

Uspeh iranskega gibanja je bil velik navdih za podobna gibanja po muslimanskem svetu. Včasih so takšna gibanja posegla po nedemokratičnih ukrepih, kakor leta 1989, ko je oblast v Sudanu prevzela vojaška diktatura. Kmalu zatem je novi sudanski režim uvedel šeriatsko pravo pod vodstvom fundamentalističnega gibanja z imenom Narodna islamska fronta. To gibanje, ki ga je vodil Hasan al Turabi, je podpiral del sudanskih muslimanov, ne pa tudi precejšnje nemuslimansko prebivalstvo na jugu države. Rezultat je bila državljanska vojna.

Primer Sudana nakazuje dva problema fenomena islamskega fundamentalizma. Ta gibanja, ki temeljijo na verskih naukih in božjih vrednotah, ne tolerirajo opozicije. Drugi problem je nepredvidljivi politični in kulturni položaj, v katerem se znajdejo nemuslimanske skupnosti, ko islamska gibanja postanejo aktivna ali prevzamejo oblast. Čeprav ima islam tradicijo strpnosti do nemuslimanskih skupnosti, se je življenje sudanskih kristjanov, egiptovskih koptskih kristjanov in iranskih zoroastrov močno poslabšalo.

Kjer demokratični sistemi delujejo, islamski fundamentalisti pogosto uveljavljajo svoje ideje ali prevzamejo oblast skozi volitve. Tako se je zgodilo v Alžiriji, kjer je Fronta narodne osvoboditve (FLN), ki je od razglasitve neodvisnosti od Francije leta 1962 vladala v enostrankarskem sistemu, leta 1989 sestavila novo ustavo, s katero je legalizirala druge stranke. V prvem krogu parlamentarnih volitev leta 1991 je Fronta islamske odrešitve (FIS), ki jo je ustanovil Abasi Madani in je imela korenine v populističnih organizacijah iz 60. let, dobila veliko glasov v državnem parlamentu. FLN je pristala na tretjem mestu. FIS bi zagotovo dobila veliko glasov tudi v drugem in tretjem krogu volitev, če ne bi posredovala

¹³ Ajatola – naziv vrhovnega šiitskega verskega in pravnega voditelja.

alžirska vojska, odpovedala drugi krog volitev in islamistom preprečila prevzem oblasti. Če bi zmagala FIS, bi se alžirska družba zagotovo preoblikovala po tradicionalnih islamskih vrednotah.

Posvetne sile, pa tudi tiste, ki bi s tem politično ali ekonomsko veliko izgubile, so podprle vojaško posredovanje. Toda FIS in drugi Alžirci, ki so bili ogorčeni nad prekinitvijo demokratičnega procesa, so temu nasprotovali. Kmalu je izbruhnila državljanska vojna. Vojaške oblasti, ki so nadzorovale državo, so aretirale razmeroma zmerno vodstvo FIS in ustvarile vakuum v vodstvu stranke. Tega so, vsaj delno, zapolnili bolj militantni fundamentalisti. Vojaški režim in islamisti so se zapletli v začarani krog nasilja, ki ga je močno obarval teror. Tako kot v Sudanu so tudi v Alžiriji najbolj trpeli nedolžni civilisti.

Posvetne sile znotraj muslimanskega sveta niso edine, ki s strahom gledajo na vzpon islamskega fundamentalizma. Zahodne sile – Evropa (vključno z Rusijo) in ZDA – so se na politični islam prav tako odzvale s strahom in sumom. Nekatere zahodne sile verjamejo, da bi prihod različnih islamskih fundamentalističnih gibanj na oblast škodil njihovim strateškim in gospodarskim interesom. Takšno prepričanje se je še bolj okrepilo z nasilno retoriko islamskih aktivistov, ki kličejo k uporabi proti zahodni kulturi in interesom. Poleg tega je med žrtvami čedalje več Zahodnjakov. To se je dogajalo v Iranu, Egiptu in Alžiriji. V Saudski Arabiji se je boj za oblast tako razširil, da je prizadel tudi Zahod. Rezultat so bili uničujoči teroristični napadi na World Trade Center in Pentagon, simbola ameriške gospodarske in vojaške moči. Zagrešila jih je Al Kaida, odpadniško islamsko fundamentalistično gibanje, ki nasprotuje tako ZDA kakor tudi saudski kraljevi družini. To je še povečalo zgodovinsko nezaupljivost med Zahodom in islamom. Če je sovražnost islamskih fundamentalistov do Zahoda v dobri meri nasledstvo zahodnega imperializma, je zahodnjaški strah pred islamskim fundamentalizmom (zdaj tako okrepljenim, da je fundamentalizem sinonim za terorizem) vkoreninjen v dolgi zgodovini versko osnovane krščanske sovražnosti do muslimanskega sveta.

Kljub številnim težavam ima Zahod dobre odnose z nekaterimi muslimanskimi verskimi državami. Denimo odnosi med ZDA in Saudsko Arabijo. Saudska Arabija je islamska fundamentalistična država, ki aktivno zagovarja politično in kulturno islamizacijo muslimanskega sveta. Kljub temu so njeni stiki z Zahodom mirni in stabilni. To je razlog, zakaj odpadniški islamski fundamentalisti, kakršen je Osama bin Laden, gledajo na saudsko vlado s sumom in sovraštvom.

Ne glede na to, ali Zahod odobrava islamski fundamentalizem ali ne, se bo moral prilagoditi njegovi realnosti. Islamski fundamentalizem je pomemben politični, kulturni in verski fenomen. Njegovi voditelji in večina njihovih privržencev verjamejo, da politizirani islam izhaja iz muslimanske zgodovine, ima temelje v božji besedi in nudi veliko upanje za obnovo

muslimanskega ponosa, blaginje in moči. Če to res lahko izpolni, ostaja vprašanje Davidson, 2003).

3.4.1. Muslimanski bratje

Pogoji za vzpon islamskega fundamentalizma v muslimanskem svetu so povezani z zahodnim imperializmom v 19. stoletju. To je pripeljalo do spopada med zahodno in islamsko kulturo. Lep primer najdemo v Egiptu, najbolj številčni državi na Bližnjem vzhodu. Egipt se je leta 1882 znašel pod britansko okupacijo, kar je pripomoglo k razvoju islamskih modernistov konec 19. stoletja, na začetku 20. stoletja pa je nastalo Društvo muslimanskih bratov, prva sodobna politično, kulturno in družbeno orientirana islamska fundamentalistična organizacija, ki je še danes zgled številnim islamskim aktivistom.

V prvi polovici 20. stoletja je bil Egipt še vedno pod britanskim nadzorom. Večje institucije so se pospešeno evropeizirale. Civilno pravo je izrinjalo versko šeriatsko pravo, posvetna izobrazba je tekmovala z verskimi šolami. Trgovina je bila usmerjena proti Evropi, bogati visoki razred Egipčanov pa je rasel z zahodnimi vrednotami in okusi. Večina prebivalcev – kmetje, socialno ogroženi v mestih, mali trgovci, izobraženi, toda brezposelni – pa je vse to sprejemala kot napad na egiptovsko kulturo in družbo. Ne le, da je tuja sila nadzorovala vlado, tudi tradicionalni način življenja je bil v krizi.

V takšnih razmerah se je leta 1906 v Mahmudiji rodil Hasan al Bana. Njegov oče, učitelj v lokalni verski šoli, je na sina prenesel svojo pobožnost in ljubezen do učenja. Hasan je pri šestnajstih odšel na učiteljsko šolo v Kairo. V petih letih v šoli so se izoblikovala njegova stališča, ko je opazoval, kako islamski način življenja izgublja svojo moč. Leta 1927 se je zaposlil kot učitelj na osnovni šoli v Ismailiji pri Sueškem prekopu, kjer so Britanci še bolj neposredno nadzirali Egipt. Al Bana je kmalu (leta 1928) zavrnil pasivnost tedanjega uleme in ustanovil Društvo muslimanskih bratov. Bil je prepričan, da je treba muslimane socialno, ekonomsko in politično osveščati in da se morajo držati naukov islama.

Organizacija je hitro rasla. Hasan al Bana je bil prepričan, da egiptovska družba rabi temeljito reformo. Treba se je upreti britanskemu kolonializmu in ga odstraniti. Ker je bila egiptovska družba pod tako močnim britanskim vplivom, prave demokracije ni bilo, saj se parlamentarne politične stranke niso upale dotakniti perečih kulturnih, družbenih in gospodarskih problemov. Bana je bil prepričan, da takšna psevdodemokracija odmika ljudi od islamske tradicije in dolžnosti pokore, altruizma, sočutja, močne družine, vloge ženske v njej in socialne pravice. Egiptovski kapitalizem, ki se je razvil pod vplivom trgovine z Zahodom, je samo izkoriščal

zemljo in kmete. Ni priznaval muslimanskega prepričanja, da bogastvo prihaja od boga in zahteva občutek za služenje skupnosti.

Muslimanski bratje so zato navdih črpali iz preteklosti. Prvotno obdobje muslimanske oblasti – Mohamedovo vladanje v Medini in čas prvih štirih kalifov – je začrtalo temelje idealne vlade. Kalifa je izbirala skupnost, ki je predstavljala vir njegove avtoritete. Kalifi so bili pokorni bogu in dobro izučeni v verskem pravu. Davki so bili namenjeni potrebam skupnosti in obstajal je občutek bratstva. Da so muslimani zašli s prave poti, so Muslimanski bratje krivili dinastijo Umajjad in druge, ki so nasledili prve štiri kalife. Kalifat se je spremenil v dedno kraljestvo, muslimansko solidarnost pa so zamenjali frakcioniranje, pohlep in materializem. To da je tako oslabilo islamsko skupnost, da so lahko vanjo vdrle tuje sile. Zadnja manifestacija tega padca je bil zahodni kolonializem.

Da bi rešili propad muslimanskega sveta, bi bilo treba izvorne vrline reinterpreterati v duhu 20. stoletja. Hasan al Bana in njegovi privrženci niso hoteli vrnitve v sedmo in osmo stoletje. Želeli so ustvariti skupnost, ki bi ji vladali stari islamski ideali, ki so bili del muslimanskega verskega prava in navad in so se lahko popolnoma uskladili s tehničnim napredkom sodobnega časa. Hoteli so islamski red, ki bi bil hkrati star in nov. Islamski modernisti s konca 19. stoletja, h katerim se je al Bana zatekal po navdih, so govorili o nečem podobnem. Toda oni niso mogli prenesti svojih idej ljudstvu.

Al Bana je zagovarjal obnovo muslimanskega prava in koncept vladanja s posvetovanjem (šura). Verjel je v geslo »koran je naša ustava«. Če bi se skupnost ravnala po teh pravilih, bi bila sama oblika vladavine drugotnega pomena. Toda al Bana je odločno zavračal diktaturo. Po njegovih idejah bi skupnost izbrala posvetovalno telo izobraženih in pokornih mož, ti pa bi usmerjali tako ljudi kakor vladarja. Večina muslimanov dejansko ne verjame v to, da islamska fundamentalistična politična misel pelje v tiranijo.

Al Bana je začel pridigati v mošejah in kavarnah, da bi prepričal ljudi, da je idealni islamski red mogoč. Na svojo stran je hotel pridobiti uleme, sufijske šejke, glave pomembnih družin, voditelje družbenih in verskih klubov, učitelje in vladne uradnike. Z njihovo finančno podporo je organiziral projekte za pomoč skupnosti, ki so gradili mošeje, klinike, telovadnice in majhna podjetja. Do izbruha druge svetovne vojne leta 1939 so Muslimanski bratje postali ena najbolj aktivnih in priljubljenih organizacij v Egiptu. Njeni člani so bili iz vseh razredov in poklicev. Imela je lastne časopise, mladinske skupine, bolnišnice in šole. Muslimanski bratje so z rastjo prevzeli organizacijsko obliko, ki bi ji lahko rekli »dobrodela avtokracija« (Davidson, 2003). To ni bilo ravno v skladu s posvetovalnim in izvoljenim idealom islamske družbe, a je odražal kulturne norme v Egiptu in precejšnjem delu arabskega muslimanskega sveta. Al Bana, ki so mu rekli Glavni vodnik (General Guide), je vodil Brate, ki so imeli hierarhično organizacijo, ki je predstavljala družinsko, ekonomsko, socialno in politično

življenje v svoji kulturi. Vsakodnevne zadeve je upravljal Glavni posvetovalni svet z 12 ali s 15 člani, ki so med seboj izbrali generalnega sekretarja. Organizacija je imela tudi Posvetovalno skupščino, ki se je sestajala enkrat letno. Toda vrhovna moč je bila pri Glavnem vodniku. Nastalo je več administrativnih pododdelkov, temelj organizacijske strukture pa so bile lokalne veje Bratov, ki so se razcepljale v »družine«.

Znotraj muslimanskih bratov je nastala mladinska skupina, ki so se imenovali Potniki (Rovers). Bili so nekakšni skavti in so odsevali al Banovo prepričanje, da je zdravo telo prav tako muslimanska vrednota kot zdrav duh. Potniki pa so skrbeli tudi za red in mir na množičnih srečanjih Muslimanskih bratov. Al Bana je razvoj Potnikov poveril upokojenemu vojaškemu častniku Mahmudu Labibu, ki je urjenju skupine dodal vojaški element. To se je včasih odražalo v spopadih med Potniki in mladinskimi skupinami posvetnih političnih strank in organizacij.

Društvo muslimanskih bratov je raslo in dobivalo čedalje večjo podporo med ljudstvom, tako da ga je kmalu potegnilo v politiko. Muslimanski bratje so pogosto pozivali k umiku Britancev iz Egipta. Hkrati so odločno podpirali Palestince proti sionističnemu naseljevanju. Ob izbruhu druge svetovne vojne so Bratje vztrajali, da se Egipt ne sme vplesti v bojevanje. Takšno stališče je bilo v neposrednem konfliktu s probritansko vlado in je izzvalo prvo resno državno akcijo proti Muslimanskim bratom. Leta 1941 so bili al Bana in drugi voditelji Muslimanskih bratov aretirani, njihovi časopisi pa prepovedani. V tem času je al Bana navezal stike s skupino mladih, nezadovoljnih vojaških častnikov. V tej skupini, znani kot Svobodni častniki, sta bila tudi Gamal Abd al Naser in Anvar al Sadat, ki sta pozneje postala državna voditelja. Svobodni častniki so julija 1952 strmoglavili egiptovsko monarhijo. Muslimanski bratje so jih na splošno podpirali, čeprav njihovi cilji niso bili enaki. Država pod vodstvom Muslimanov ni bila v skladu s pretežno posvetno vizijo ljudi, kakršen je bil Naser.

V teh težavnih časih je al Bana naredil še en usodni korak. V obdobju 1942/43 je ustanovil sekcijo, imenovani »tajni aparat«, skrivnostno skupino, ki naj bi se borila proti Britancem in vladi. Toda aparat je postal agresiven in dostikrat napadal britanske uradnike in egiptovske policiste. Čeprav so voditelji tajnega aparata poročali neposredno al Banu, njegov nadzor ni bil nikoli popoln.

Konec druge svetovne vojne ni prinesel miru med Muslimanskimi brati in vlado. Gospodarstvo je začelo padati, brezposelnost je rasla. Veliko kmetov je šlo s trebuhom za kruhom v mesta. Bratje so začeli širiti svoje šole, da bi izobrazili ljudi in jim dali možnost zaposlitve. Odprli so še več podjetij in zdravstvenih klinik. Ker se vlada ni zmenila za revne ljudi, so povojno obdobje v Egiptu zaznamovali nenehni delavski nemiri in protibritanske demonstracije.

Decembra 1948 se je egiptovska vlada v strahu, da Muslimanski bratje pripravljajo upor, ukazala razpustitev Muslimanskih bratov. Velik del voditeljev je bil spet aretiran. Al Bana je ostal na prostosti, a pod strogim nadzorom. Toda vlada ni vedela, da je tako pretrgala stike med al Banom in tajnim aparatom. Eden izmed članov aparata je 28. decembra 1948 umoril egiptovskega premiera Mahmuda Nukrašija. Al Bana je obsodil napad, toda vlada ga je imela za odgovornega. 12. februarja 1949 so vladni agenti ubili Hasana al Bana.

V dogodkih, ki so sledili, vidimo vzorec, ki se je ohranil do današnjih dni. Islamske fundamentalistične organizacije ponavadi ustanovijo razmeroma zmerni voditelji, ki se odzivajo na krivice, zato njihova gibanja hitro rastejo. Kmalu preidejo v politiko. Ker država, v kateri delujejo, nima pravih demokratičnih procedur, s katerimi bi lahko omejila fundamentaliste, sledi spopad. Razmeroma zmerno vodstvo je zaprto ali ubito, nasledijo pa ga bolj agresivni in nasilni voditelji. Druga možnost je ta, da se izvirna organizacija razcepi na več majhnih delov, med katerimi bodo nekateri izvajali napade.

Nekaj podobnega se je zgodilo v Egiptu. Umor ustanovitelja Muslimanskih bratov ni uničil Bratov. Ostali so v ilegali in se hitro reorganizirali. Smrt al Bana pa je povzročila razkol. Del voditeljev se je zavzemal za uporabo nasilja v boju proti vladi za vzpostavitev islamske ureditve. Drugi del pa je hotel reislamizirati Egipt z nenasilnimi kulturnimi in ekonomskimi dejavnostmi, ki so organizaciji prinesle tako široko podporo. To je podprl tudi novi Glavni vodnik Hasan Ismail al Hudajbi.

Hudajbi, ki je več kot pol stoletja delal kot sodnik, je bil v bistvu pacifist in je takoj zahteval razpustitev tajnega aparata. Toda to je še bolj razdelilo Muslimanske brate. 23. julija so vojaki pod vodstvom Svobodnih častnikov zasedli Kairo in strmoglavili vlado. Ustanovili so Revolucionarni poveljniški svet (RCC) in kmalu zatem razpustili monarhijo. Večina Muslimanskih bratov je podpirala državni udar, Hudajbi pa je z odporom in s previdnostjo sprejel vojaško oblast.

Kmalu se je spet pokazalo nerešeno vprašanje odnosov Muslimanskih bratov z oblastjo. Bratje so zagovarjali islamsko reformo države, ki je bila v nasprotju s posvetnim in socialističnim razvojnim modelom Svobodnih častnikov. Al Bana se je vedno zavzemal, da Muslimanske bratje ne bi prevzeli oblasti, dokler ljudje ne bodo dovolj reislamizirani, da bi lahko sprejeli islamsko ureditev. Hudajbi zagotovo ni bil človek, ki bi popeljal brate na oblast. Kljub temu je RCC, sam produkt zarote, na vse kritike gledal kakor na potencialne politične nasprotnike.

Sprva je bil odnos RCC do Muslimanskih bratov pozitiven. Kmalu po udaru je RCC prepovedal vse politične stranke, vendar so bili Muslimanski bratje obravnavani kot nepolitično gibanje in izločeni iz prepovedi. Uvedli so preiskavo al Banovega umora in pripravili sojenje obtožencem. Toda čez čas se je vojaška vlada, ki ni bila prepričana v

podporo ljudstva, začela bati morebitne opozicije s strani Muslimanskih bratov. Hudajbi je nasprotoval agrarni reformi, načrtu za oblikovanje enostrankarskega sistema in posvetni ureditvi države. RCC je začela sumiti, da v policiji in vojski obstajajo celice tajnega aparata.

Abdel Naser, vodilni član RCC, je začel pripravljati odstranitev Hudajbija z mesta Glavnega vodnika Bratov. Ker ni uspelo, se je RCC odločil razpustiti Muslimanske brate. Leta 1954 je bilo vodstvo spet aretirano, vlada pa je sporočila, da bodo šole, bolnišnice, klinike in podjetja Bratov delala pod drugim imenom. Muslimanski bratje so bili spet prisiljeni delovati neformalno. Tajni aparat se je upr. Hudajbijevemu ukazu po razpustitvi in je šel v ilegalo.

Odtujitev Muslimanskih bratov se je še povečala, ko je Naser leta 1954 podpisal anglo-egiptovski sporazum. Po drugi svetovni vojni se je britanska oblast nad Egiptom sicer nehala, a v okolici Sueškega prekopa so ostale močne britanske enote. Novi sporazum je predvideval umik vseh britanskih vojakov iz Sueza v dvajsetih mesecih, Britancem pa je dal sedemletno možnost vrnitve v primeru napada na katero koli članico Arabske lige ali Turčijo, ki je mejila na Sovjetsko zvezo. To je ustvarilo pogoje, da bi se Egipt lahko vključil v hladno vojno na strani Zahoda. Veliko Muslimanskih bratov in drugih Egipčanov je imelo sporazum za izdajo egiptovske nevtralnosti.

Podpis sporazuma in razpustitev bratstva sta pripeljala do poskusa atentata na Naserja v Aleksandriji, ki ga je izvedel član tajnega aparata. To je vladi dalo odličen razlog za uničenje bratstva. Več tisoč ljudi je bilo aretiranih, sedež bratstva je bil uničen, šest domnevnih zarotnikov je bilo obešenih. Voditelji Bratov so bili označeni za »trgovce z vero«, ki si prizadevajo za ustanovitev »primitivne, barbarske države«. Ostanki Muslimanskih bratov so se zatekli v ilegalo.

Muslimanski bratje se niso popolnoma reaktivirali do Naserjeve smrti leta 1970. Čeprav so še vedno zagovarjali reislamizacijo Egipta, so se predvsem zavzemali za socialnoekonomske dejavnosti, ki so bile najbolj priljubljene pri ljudeh. Državna represija in dolga leta zapora so omehčala starejše voditelje Bratov. Tajni aparat je bil uničen v Naserjevi čistki.

Takšen pristop Muslimanskih bratov po 70. letih je odprl prostor za bolj militantne islamske organizacije. Iranska revolucija leta 1979 jim je dala veliko spodbudo, egiptovski mir z Izraelom (Sporazum iz Camp Davida leta 1979) in čedalje bolj močne ekonomske in politične zveze z Zahodom ter rastoče razlike med bogatimi in revnimi so bili plodna tla za islamske fundamentaliste. Ena izmed takšnih skupin, Organizacija Svete vojne (Džamat al Džihad) je leta 1981 ubila Naserjevega naslednika, Anvarja al Sadata.

Društvo muslimanskih bratov Hasana al Bana je služilo kot prototip za številna islamska fundamentalistična gibanja. Priljubljenost Muslimanskih bratov govori o globini islamskih občutkov med množicami ljudi, za katere posvetna vlada pomeni kulturno odtujitev. Če bi se vlade odzvale na težave ljudi, prozahodni sekularizem verjetno ne bi imel takšnih težav.

Muslimanski bratje so postavili precedens za prihodnje islamske fundamentaliste tako z mirnimi družbenimi dejavnostmi, kakor tudi z nasilnimi akcijami. Toda obstaja pomemben element. Muslimanski bratje nikoli niso izrecno zahtevali oblasti. Al Bana je verjetno pričakoval ta dan, vendar je hotel, da bi bili ljudje pripravljeni na to. Toda takšen način delovanja ni mogel uspeti proti tako močnim posvetnim silam. Druga islamska gibanja so se problema lotila po drugi poti.

3.4.2. Nasilje egiptovskih skrajnežev

Islamsko nasilje v Egiptu je spet v porastu. V zadnjih 30 letih je delovalo veliko revolucionarnih islamskih fundamentalističnih skupin. Precej jih je nastalo po egiptovskem uničujočem porazu v abarsko-izraelski vojni leta 1967. Za veliko muslimanov je ta vojna demonstrirala propad večine posvetnih režimov v arabskem svetu. Med najbolj znanimi egiptovskimi radikalnimi fundamentalističnimi organizacijami so Islamska osvobodilna organizacija (al Tahrir al Islami), Društvo svete vojne (Džama al Džihad), Islamska skupina (Gama Islamija) in Izobčenje in emigracija (Takfir val Hidžra). Te skupine verjamejo, da je sveta vojna ali džihad verska obveznost vseh pravih muslimanov, in obsojajo tradicionalno mišljenje, da je džihad pravzaprav osebno prizadevanje za pravičnost. Kakor je leta 1982 zapisal Mohamed al Farag v traktatu Zanemarjena dolžnost, je džihad v resnici šesti steber islama, a so ga uleme namenoma izločili, tako da je padel v pozabo (Davidson, 2003). Vsi pravi muslimani so morajo boriti proti nevernikom, predvsem zahodnjakom, in egiptovski vladi. Zaradi takšnega razumevanja džihada bolj zmerni uleme ne podpirajo egiptovskih militantnih islamskih skupin, te pa jih zavračajo kot finančno odvisne in podložne posvetni vladi. Za radikalce vlada, ki se ne drži islamskih zakonov, ni vlada. Zato ne priznavajo režimov Naserja, Sadata in Mubaraka.

Večino članov teh radikalnih organizacij sestavljajo izobraženi moški spodnjega srednjega ali srednjega razreda. Le redki imajo profesionalno versko izobrazbo in le redki so iz najnižjega sloja prebivalstva. Veliko pa jih je iz majhnih mest in vasi, odkoder so se preselili v velika mesta, kjer so doživeli kulturni šok in veliko razočaranje. Zgroženi nad tem, kar so našli, zmedeni in razočarani nad izidom vojne leta 1967 in nezadovoljni z bolj zmernimi dejavnostmi starejših islamskih organizacij, kakršni so Muslimanski bratje, so začeli ustanovljati bolj agresivne in radikalne skupine.

Rezultat je bila kampanja nasilja proti egiptovski vladi in drugim domnevnim sovražnikom islama. Najbolj spektakularno akcijo je Društvo svete vojne izvedlo leta 1981 z umorom predsednika Anvarja Sadata. Leta 1974 je Islamska osvobodilna organizacija zasedla kairsko Tehnično vojaško akademijo, da bi sprožila padec vlade. Leta 1977 je Takfir val

Hidžra ugrabila in ubila nekdanjega ministra za verske zadeve Husajna al Dahabija, ker je ostro kritiziral obnašanje islamskih skrajnežev. V zadnjem času so se fundamentalisti usmerili v napade na inteligenco.

Nadlegovali so tudi nemuslimanske skupnosti, denimo koptske kristjane, občasno pa so napadali zahodne turiste. Kar se tiče napadov na turiste, je najbolj razvpita Gama Islamija, ki je leta 1994 izvedla vrsto bombnih napadov na tuje banke v Egiptu. V napadu na vlake v zgornjem Egiptu je bilo ubitih osem turistov, v napadu v Luksorju pa je bilo leta 1997 pobitih 58 turistov.

V zadnjih letih je egiptovski predsednik Hosni Mubarak močno pritisnil na islamske radikalce. Hkrati je vlada predlagala islamske zakone o kulturnih in osebnih zadevah. Takšna metoda korenčka na palici je bila razmeroma uspešna. V Egiptu je trenutno relativno mirno, če odštejemo nedavni palestinski bombni napad na izraelske turiste na Sinajskem polotoku. Toda represivna narava egiptovskega političnega življenja in nadaljujoče se gospodarske težave, pa tudi Mubarakovo sodelovanje z ZDA pomenijo, da lahko islamsko nasilje izbruhne vsak čas.

3.4.3. Islamska revolucija v Iranu

Da bi razumeli vzroke iranske islamske revolucije leta 1979, je treba iti nazaj v 19. stoletje. Interesi Zahoda v tedanji Perziji so bili osredotočeni na njena naravna bogastva in odločno vmešavanje v notranje zadeve. Rusko obleganje na severu in britanski vdor z juga in zahoda sta močno spremenila ekonomsko in politično ravnovesje v Perziji, ki je bila tedaj monarhija. Prevladujoča dinastija Kadžarjev je pripadala močnemu plemenu z istim imenom v deželi številnih plemenskih skupin, ki so bile geografsko, družinsko in etnično razdeljene. Veliko teh plemen je bilo sovražnih drugo do drugega in Kadžarjem nikoli ni uspelo združiti cele države. Prav zaradi te neenotnosti, skupaj z zastarelim orožjem in vojaško organizacijo, se Perzija ni mogla obraniti pred vdori Zahoda.

Gospodarsko vdiranje Zahoda v Perzijo je imelo močne posledice za tradicionalno ekonomijo. Perzijski trgovci so izgubili nadzor nad uvozom in izvozom ter nad domačimi izdelki, saj niso mogli tekrovati s poceni uvoženim blagom z nizkimi ali ničnimi carinami. Posledično so trgovci postali poseben družbeni razred, ki se je poskušal upirati zahodnemu ekonomskemu obleganju, ki se je čedalje bolj identificiralo s politiko monarhije. Pri tem so našli zaveznika v perzijskih verskih voditeljih, šiitskih ulemah (mulah), ki so se počutili ogrožene zaradi širjenja zahodne kulture, vrednot in idej.

Druga pomembna skupina, ki jo je močno zaznamoval prodor Zahoda, je bila inteligenca. Privlačile so jo ideje liberalne vlade in nacionalizma. Ti visoko izobraženi in posvetni Perzijci so hoteli povzeti najboljše in najmanj škodljive vidike zahodnega modela. Z uporabo zahodnih idej so se hoteli upreti nepotizmu Kadžarjev, verskemu tradicionalizmu in imperialističnemu nadzoru. Njihov sekularizem in selektivno sprejemanje zahodnih idej sta jih ločila od bolj tradicionalističnih sil v državi.

Do začetka 20. stoletja se je velik del perzijske družbe odtujil od dinastije Kadžarjev, tako da so nastali pogoji za revolucijo. Šahi (kralji) so bili moralno diskreditirani, finančno propadli in vladarsko neučinkoviti. To je sprožilo nastanek anarhističnega okolja, v katerem so divjali plemenski spopadi, brezvladje in ekonomska stagnacija. To je doseglo vrhunec leta 1906, ko je serija protestov in sporov, ki so za kratek čas združili tradicionalistične/verske in posvetne/liberalne opozicijske skupine, prisilila kadžarskega šaha, da ustanovi parlament – madžlis – in napiše ustavo. Toda madžlis je postal prizorišče političnih spopadov med tradicionalisti in liberalci, kar je blokiralo zakonodajni proces. Poleg tega imperialistične sile niso dovolile, da bi Perzija šla po svoji poti. Tako so ruski pritiski leta 1911 povzročili razpustitev madžlisa.

Anarhija je spet vladala v času prve svetovne vojne. Rusija je zasedla severni del Perzije, dokler ni izbruhnila boljševiška revolucija in so Britanci zasedli jug Perzije. Razmere so bile zrele za nastop močnega voditelja. Leta 1921 je 42-letni vojaški častnik Reza Khan z britansko podporo in s 3000 privrženci zasedel prestolnico Teheran. Kadžarski monarh Ahmad Šah ni bil sposoben urediti razmer v državi, kar pa je uspelo Rezi Khanu z vojaško močjo: zatrl je plemenske spopade in končal brezvladje. Že samo to mu je prineslo veliko ljudsko podporo. Dogovoril se je za umik ruskih sil s severa Perzije v zameno za zagotovilo, da tega ozemlja ne bodo uporabili za napad na novo sovjetsko državo. Reza Khan, ki je bil najprej vojni minister, nato premier, je leta 1925 odstavil zadnjega kadžarskega monarha in se oklical za šaha. Tako je ustvaril novo dinastijo, ki je prevzela ime Pahlavi po starodavnem jeziku iz predislamske Perzije.

Izbor imena Pahlavi je nakazoval pretežno neislamskega in posvetnega novega šaha. Poskusil je modernizirati Perzijo po zahodnih načelih povsod, razen glede politične strukture. Perzija je ostala avtoritarna monarhija, kjer je obnovljeni madžlis imel le simbolično vlogo. Šahovi netradicionalistični nazori so povzročili tudi napetost med dinastijo in globoko vernimi muslimani pod vodstvom ulem. Država je v 30. letih spremenila ime iz Perzije v Iran.

Eden od ključnih problemov, ki ga šah Reza ni mogel uspešno kontrolirati, je bil imperialistični vpliv v Iranu. Leta 1941 so Britanci, ki so se bali, da je šah Reza naklonjen Nemcem, prisilili šaha, da se odpove prestolu v korist 22-letnega sina Mohameda Reze. Mladi šah ni imel ne očetovih izkušenj ne njegovih tesnih zvez z vojsko, zato se je močno

zanašal na zunanjo podporo. Skozi čas so njegov najtesnejši zaveznik postale ZDA, in to je v očeh njegovih podložnikov spominjalo na razmere v Egiptu.

Združene države so se po drugi svetovni vojni močno zanimale za Iran ne le zaradi njegovih ogromnih naftnih rezerv ampak tudi zaradi strateškega položaja države v razvijajoči se hladnovojni politiki proti Sovjetski zvezi. Iran je na severu mejil na SZ. Tako ZDA kot Britanija so si prizadevale preprečiti širjenje komunističnega vpliva v državi. »Komunistično grožnjo« v Iranu so videli v močni levičarski stranki Tudeh, ki je prejela finančno podporo SZ.

Toda ZDA in druge zahodne sile so spregledale, da največja grožnja prozahodnemu Iranu niso bili Sovjeti, ampak kratkovidnost njihove lastne politike. Njihovo omejevanje iranskih ekonomskih potreb in nacionalnega ponosa ter njihovo podpiranje čedalje bolj avtorskega režima je bilo dolgoročno kontraproduktivno. Prvi znaki konflikta med iranskimi interesi in zahodno politiko so se pokazali v obdobju 1951-53 pri vprašanju nacionalizacije iranske naftne industrije.

V tem času je rasla iranska nacionalna zavest. Tradicionalisti in versko osveščeni so se upirali zahodni kulturi in vrednotam, podobno kot v Egiptu. Po drugi strani pa je večji del zgornjega razreda privlačil zahodni način življenja. Večina Irancev se je ne glede na to strinjala, da so ekonomske reforme nujne za neodvisnost Irana. Leta 1949 je karizmatični nacionalist dr. Mohamed Mosadeg ustanovil nacionalno fronto, ki se je borila za vrnitev Irana k demokratičnim načelom iz ustave leta 1906. Zavzemala se je za politiko nacionalne ekonomske rasti, ki bi jo dosegli z nacionalizacijo iranske naftne industrije – to so pretežno nadzirali Britanci. Leta 1951 so bili Mosadegovi pozivi k nacionalizaciji tako priljubljeni med Iranci vseh razredov in pogledov, da ga je bil šah prisiljen imenovati za premiera. Iran je kmalu postal prva bližnjevzhodna država, ki je nacionalizirala svojo naftno industrijo. To pa je bil neposreden izziv zahodnim interesom. Mosadegovi liberalni in neodvisni pogledi na svet so rušili šahovo avtoriteto, hkrati pa je šahovo toleriranje stranke Tudeh zelo motilo tradicionaliste in uleme. Na koncu je Mosadeg od sebe odvrnil prav toliko ljudi, kolikor jih je pridobil na svojo stran.

Zahodni bojkot iranske nafte leta 1953 je ogrozil iransko gospodarstvo in pripravil teren za ameriško-britanski državni udar. Mosadeg je bil odstavljen, šahova oblast pa je bila obnovljena. Naftna industrija je bila denacionalizirana; Iran ni imel nadzora nad lastno nafto vse do leta 1973. Šahove izkušnje z Mosadegom so ga prepričale, da se mora paziti vsakega posameznika ali skupine, ki bi lahko ogrozila njegovo moč. Močnih premierov ni bilo več, madžlis pa je bil poln »poslušnih služabnikov«. Šahova moč se je končala s kombinacijo treh elementov. Na prvem mestu je bil aparat državne varnosti. Najbolj ustrahujoč aparata je bil SAVAK, tajna policajska služba, ki je zapirala in mučila »sovražnike monarhije«. Šah je to agencijo ustanovil s pomočjo ameriške Cie in izraelskega Mosada. Drugi element je bil

domači visoki razred, ki je profitiral s šahovo politiko. Nekateri pripadniki tega razreda so se tako evropeizirali, da so se popolnoma odtujili od lastne kulture. Tretji element so bili tuji kapitalisti in vlade, predvsem Američani.

Čeprav so bile ZDA najodločnejši zagovornik šaha, so občasno pomagale rahljati njegovo moč. Glede na demokratično naravo ameriške politike, so bile periodične spremembe njene zunanje politike neizogibne. V 60. in 70. letih 20. stoletja je ameriška javnost postala zaskrbljena zaradi človekovih pravic, in to je rahlo spremenilo odnos do iranskega šaha. Kennedyjeva administracija je prisilila šaha, da je sprejel bolj liberalni odnos do vladanja. Skupaj z manjšanjem represije je ameriška vlada zahtevala izvedbo agrarne reforme, s katero bi zmanjšala komunistični vpliv SZ. Šah je tako predlagal »Belo revolucijo«, ki je vsebovala agrarno reformo, enakopravnost žensk, prodajo nekaterih državnih podjetij in program za delitev dobička med delavce. Z ameriškega vidika je to koristilo iranskemu ljudstvu. Vprašljivo pa je, v kakšni meri so Američani dejansko razumeli iransko kulturo in ekonomijo. Celotni šah ni imel stika z ljudskimi občutji in množicami.

Prevladujoča religija v Iranu je šiitski islam, ki postavlja temelje kulturnih in družbenih norm. Te norme definirajo šiitski uleme, voditelji z nazivom ajatola. Vodijo mošeje, verske šole, dobrodelne organizacije in sklade ter imajo velik vpliv na lokalni ravni. Njihova moč se je pokazala že leta 1906 in v 50. letih. Šiitsko razumevanje islama se kaže v občutljivosti vernikov do nelegitimnosti vladanja in zlorabe moči. To se vidi v šiitskem gorečem verovanju, da je Mohamedov bratranec in nečak Ali (in njegovi nasledniki) božje določen naslednik preroka. Toda njihovo mesto so zasedli sunitski kalifi iz dinastij Umajjad in Abasid. Šiiti verjamejo, da lahko le Alijevi nasledniki z vso legitimnostjo vladajo muslimanski skupnosti. Šiiti so tako po lastnem prepričanju nelegitimne vlade le delno priznavali. Kadar so takšne vlade zlorabile svojo moč in še posebno, kadar so vladale na neislamski način, so se politično ozaveščeni šiitski uleme uprli. To se je zgodilo v letih pred revolucijo leta 1979.

Pri šahovi »Beli revoluciji« so videli dva izjemno moteča elementa: agrarna reforma in volilna pravica za ženske. Vloga žensk v javnem življenju je bila in ostaja pogosto obravnavana tema v muslimanskem svetu. V 60. in 70. letih je vprašanje volilne pravice žensk postalo ključno vprašanje v mišljenju protizahodnih muslimanov, ker so ga dojemali kot vpletanje Zahoda. Agrarna reforma se je pri iranskih ulemah dotaknila še bolj občutljivega vprašanja. Veliko Irancev je vso ali del zemlje zapustilo dobrodelnim skladom, da bi izpolnili muslimansko versko dolžnost deljenja bogastva, ki ga jim je podaril bog. Skladi so dajali zemljo v najem in z najemninami financirali šole, bolnišnice, mošeje, javne kuhinje in podobno. Če bi z reformo dali zemljo najemnikom, bi skladi izgubili pomemben vir dohodka. Protesti proti šahovi politiki so bili nasilno zatrti. To je še okrepilo nezaupanje do vlade in povečalo število njenih nasprotnikov, katerim so se pridružile tudi posvetne liberalne skupine.

Najpomembnejši voditelj opozicije je bil ajatola Ruholah Homeini. Leta 1963 je kot učitelj teologije v Kumu organiziral množične demonstracije proti vladi. Šahovo politiko je povezoval z zahodnim, predvsem ameriškim, vmešavanjem v iranske notranje zadeve. »Belo revolucijo« je označil za »ameriško zaroto proti islamu« in ZDA obtožil, da poskušajo Iran narediti za svojo kolonijo. Homeini je postal tako priljubljen, da ga je šah dal aretirati in leta 1965 tudi izgnati.

Upor proti »Beli revoluciji« je močno politiziral uleme, ki so se spet povezali z bazarskimi trgovci. Konservativni in pobožni trgovci in obrtniki so bili ekonomsko prizadeti zaradi prihoda zahodnih izdelkov. Pod šahoma Rezo in Mohamedom Rezo se je Iran premaknil od kmetijske/storitvene skupnosti v komercialno/industrijsko. Šah je dovolil prihod tujih interesov, uspešna domača podjetja pa so prišla v last šahove družine in njenih zaveznikov. Bazarski trgovci so trpeli zaradi inflacije in korupcije v vladi. Mestni revni in delavski sloj je tudi podpiral aktivnosti ulem. V 60. in 70. letih se je velik del prebivalstva preselil s podeželja v mesta. Ker so bili globoko verni, so imeli uleme nanje velik vpliv v mošejah.

V 60. letih se je tako izoblikovala široka protivladna koalicija, ki ni obsegala le ulem, trgovcev, delavcev in revnega dela prebivalstva, ampak tudi liberalne posvetne skupine, ki so nasprotovale šahovi represivni politiki in upale na ustavne reforme in vrnitev parlamentarne vlade. Toda proti vladi so sodelovale z agresivnim islamskim gibanjem pod vodstvom Homeinija in drugih ajatol, ki so videli drugačno prihodnost.

Ajatola Homeini je videl svet v obliki številnih nasprotij. Tu je bil razkol med islamskim in neislamskim svetom, razlike med zatiranimi in zatiralci. V tem kontekstu je Homeini videl svoj boj proti šahu in ZDA. Zanj je bil šah simbol neislamske kontaminacije s strani izkoriščevalskega zavezništva z zahodom in zgornjim razredom Irancev, ki so spreminjali Iran v posvetno, materialistično družbo. Homeini se je bal, da bo muslimanski način življenja uničen. Ajatola je dobesedno verjel v spopad med dobrim (islamom) in zlom (šah in Zahod).

Homeini je vodil skupino islamskih fundamentalistov v obliki Islamske republikanske stranke. Njihov pogled na svet je bil podoben pogledu Hasana al Bana; dejansko je Homeini v 30. letih imel stike z Muslimanskimi brati. Toda Homeini se je izkazal za veliko bolj agresivnega in predrznega kakor al Bana. Medtem ko je ta verjel, da bi morali Muslimanski bratje prevzeti oblast, ko bo islamska zavest egiptovskega ljudstva dovolj utrjena, Homeini temu ni dajal posebne vrednosti. Verjetno je razlika v tem, da je al Bana videl vir suverenosti v kolektivni muslimanski skupnosti, Homeini pa je suverenost enačil z bogom (Davidson, 2003). Za Homeinija je bila rešitev strmoglavljenje šahove vlade, ki bi jo zamenjal s pobožnimi ulemami, da bi lahko »očistil« Iran njegove »kontaminacije«.

V Homeinijevem konceptu novega muslimanskega fundamentalističnega Irana vidimo popolno zavračanje zahodne kulture in vrednot. Koran in šarija sta temelja vseh zakonov.

Vrnila se bodo muslimanska oblačila, prepovedana bo vsak zahodnjaška zabava, vloga ženske bo temeljila na muslimanskih kulturnih normah. Če bi lahko ustvaril popolnoma muslimanski sistem, bi se odpravile vse krivice in izkoriščanje.

Homeini in njegovi privrženci so hoteli razviti vladni sistem, ki bi temeljil na islamski ustavi. V središču sistema je bil koncept vrhovnega varuha, vrhovnega verskega voditelja (vilajat-i-fakih), ki bi deloval kot najmočnejši in končni izvajalec odločitev v družbi. Takšen vrhovni verski varuh bi z ustavo dobil oblast nad oboroženimi silami, lahko bi razglašal vojno ali mir, nadzoroval »Svet varuhov«, ki bi odobral ali zavračal vse zakone, ki bi jih sprejel madžlis, in imenoval državnega tožilca in predsednika vrhovnega sodišča, pa tudi druge pomembne člane pravosodja. Poleg tega bi lahko odstavil izvoljenega predsednika države. Vrhovni verski varuh ne bi odgovarjal madžlisu ali ljudstvu, odgovoren bi bil le bogu. Predpostavljali so, da bo varuh tako moder, da ne bo zlorabil moči. Kandidati za vse položaje bi bili podvrženi strogemu verskemu pregledu, vladni predstavniki pa bi bili lahko inovativni in kreativni le v okviru tega, kar je bog razkril v koranu. Glavna vloga vlade bi bila izvajati božje zakone. To je pustilo malo le malo prostora za demokratične zahodne politične koncepte, kot so preverjanje dela vlade, pravice posameznika in suverenost ljudstva.

Obstajala pa je skupina šiitskih klerikov, ki se niso strinjali s Homeinijevim verskopolitilčim pogledom. To manjšinsko Muslimansko ljudsko republikansko stranko je vodil ajatola Kazem Šariatmadari, ki je bil v nekaterih pogledih bliže zgodnejšim islamskim modernistom. Ta bolj zmerna frakcija si je želela, da bi imele islamske vrednote večjo vlogo v iranski kulturi in politiki, ni pa verjela, da bi morali zato uleme nadzorovati vse aspekte političnega in družbenega življenja, in je nasprotovala klerikalni diktaturi. Privrženci Šariatmadarija niso nasprotovali prevzemanju določenih vidikov zahodnega političnega modela, denimo predstavniške demokracije. Toda ti argumenti niso premaknili Homeinija in kmalu so bili zavrženi, ko je odporniško gibanje proti šahu leta 1977 postalo čedalje bolj radikalno. Pri tem mu je pomagala še ena ameriška administracija.

Tako kot je v 60. letih ameriški predsednik John F. Kennedy pritiskal na šaha, tako je Jimmy Carter v 70. letih pritiskal nanj, naj vlada manj avtokratsko. Šah je spet vsaj navidezno odgovoril na ameriške pritiske. Sprostil je medijsko cenzuro, liberaliziral sodstvo (manj tajnih sojenj pred vojaškimi tribunali), ukinil mučenje in dovolil Rdečemu križu, da obišče iranske zapornike. Ta nenadna liberalizacija je le še opogumila šahove nasprotnike. Tako posvetna kot islamska gibanja so začela verjeti, da šah nima brezpogojne podpore ZDA in da ni več nepremagljiv. To se je zgodilo prav v času padanja cen nafte, kar je povečalo ekonomsko nezadovoljstvo v državi.

Protesti leta 1979 so bili sprva nenasilni in so pretežno zahtevali reforme. Glavni cilj, ki ga je promovirala posvetna opozicija, je bil preoblikovati vlado v ustavno monarhijo. Toda januarja

1978 sta dva teheranska časnika objavila članka, ki ju je navdihnili vlada in v katerih so Homeinija obtožili za agenta kolonializma in izdajalca neperzijskega porekla. Do tedaj mirni protesti študentov teologije v Kumu so podivjali, ko je prišla policija. Več ljudi je bilo ubitih, na stotine pa je bilo ranjenih. Spopadi s policijo so sprožili proteste še v drugih mestih. Homeini, ki ga je vlada hotela očrniti, je postal nacionalni simbol upora.

Homeini, ki je bil še vedno v izgnanstvu v Franciji, je začel skrbno usmerjati opozicijske skupine v enotno fronto in se zavzel za neposreden spopad s šahom. Ta se je odzval neodločno. Glede na to, da je ustvaril sistem, v katerem vlada en človek, je bilo to usodno. Nihal je med obdobji kompromisa, ki so demoralizirali njegove privrženca in oborožene sile, in obdobji represije, zaradi česar so mu obrnili hrbet zmerni predstavniki opozicije, ki bi se bili sicer še pripravljani pogajati z njim. Šah je bil poleg osebne neodločnosti tudi v dvomih, ali bodo njegovi nasledniki lahko ostali na oblasti, poleg tega pa je dobival nasprotujoče si nasvete s strani ZDA. Medtem ko mu je tedanji ameriški veleposlanik v Teheranu William Sullivan svetoval, naj sledi politiki reformizma in kompromisa, mu je ameriški svetovalec za nacionalno varnost Zbigniew Brzezinski govoril, naj bo neizprosni. Šah ni zadovoljil nikogar.

Do konca leta 1978 so se protesti razvili v nacionalne stavke, v katerih so sodelovali bazarski trgovci, javni uslužbenci, delavci v naftni industriji in drugi. Tovarne so se zapirale, javne službe niso delale, pozimi pa je začelo zmanjkovati kurilnega olja. Tedaj je Homeini iz Pariza sporočil, da se mora šahov režim končati. Ustavne monarhije ne bo, saj je Homeini sklenil, da ni kompatibilna z islamom. Posvetni politiki so se strinjali s Homeinijevo zahtevo, a ne iz verskih razlogov. Bili pa so manj navdušeni, ko je Homeini podkrepil svoje grožnje šahu z besedami, da bo revolucija na njegovo mesto postavila islamsko republiko. Toda tedaj (novembra 1978) je bil Homeini skoraj neustavljiv. 10. in 11. decembra 1978 je organiziral množične demonstracije, ki se jih je udeležilo več milijonov ljudi po vsem Iranu. Na teh demonstracijah so razglasili Homeinija za voditelja in pozvali k ustanovitvi nove vlade, ki bi se ravnala po islamskih vodilih. 16. januarja je šah za vedno zapustil Iran.

Prvega februarja se je Homeini vrnil iz izgnanstva. Temu je sledilo prehodno obdobje, med katerim so Homeini in njegovi privrženci utrdili svojo oblast, tako da so oblikovali revolucionarne islamske institucije (številni komiteji, revolucionarna sodišča in strankarska milica Pasdaran, imenovana tudi Revolucionarna garda). Posvetna opozicija in zmerni uleme pod vodstvom Šariatmadarija so bili odrinjeni in nevtralizirani. Odločnejša levičarska opozicija je bila nasilno zatrta.

Aprila 1979 so pripravili referendum, na katerem je bilo vprašanje: »Ali imate raje islamsko republiko ali monarhijo?« 98,2 odstotka od 15,7 milijona oddanih glasov je bilo za islamsko republiko. Izbrana je bila skupščina strokovnjakov, ki je pripravila osnutek ustave. Sestavljali so je predvsem uleme in člani Homeinijeve Islamske republikanske stranke. Nova ustava je

bila popolnoma islamska in je vsebovala edinstveni in močni položaj vrhovnega varuha. Predvidevala je zakonodajno skupščino (madžlis), predsedstvo in svet varuhov.

Dogodki, ki so sledili, so spodbudili nastanek avtorske oblasti islamske vlade. Ameriško veleposlaništvo v Teheranu so proti koncu leta 1979 zasedli militantni študenti. Čeprav tega ni ukazal Homeini, se je na koncu strinjal z akcijo. Zasedbo je izzval sprejem šaha v ZDA oktobra istega leta. Potem ko se je zaradi raka zdravil v Egiptu, Maroku in Mehiki, je zaprosil za dovoljenje za vstop v ZDA. V Carterjevi administraciji so imeli glede tega mešane občutke. Ameriška vlada je vedela, da bo šahov sprejem v državo sprožil ostre odzive v Iranu in morda tudi povračilne ukrepe proti ameriškim državljanom. Toda zaradi močnih pritiskov šahovih prijateljev v kongresu in drugih vplivnih politikov (predvsem Henryja Kissingerja), je administracija šahu dovolila vstop v ZDA. V Iranu so to imeli za provokacijo in rezultat je bil zasedba veleposlaništva ter zajetje 63 talcev; kriza je trajala 444 dni.

Še preden so zadevo lahko uredili, je Irak septembra 1980 napadel Iran in začel dolgo in krvavo vojno, ki je trajala do leta 1988. Vse to je še okrepilo verski in nacionalni čut islamskih revolucionarjev, ki so vse nasprotnike islamskega režima označevali za izdajalce. Do leta 1983 so bile vse politične skupine, razen Islamske republikanske stranke in njene neposredne zaveznice, uničene ali pregnane v ilegalo.

Zdaj je v Iranu na oblasti islamski fundamentalizem. Vsaj v enem primeru lahko vidimo, kako deluje politično motivirana islamska skupnost. Islamska republika si prizadeva, da bi državljane vodilo šeriatsko pravo. Iranski režim je tako razveljavil vse neislamske zakone, sestavljene po letu 1907, in zahteval, da vse sodbe temeljijo na koranu ali sprejemljivih haditih ali šiitskih teoloških precedensih. Spremenilo se je tudi šolstvo. Učni program od osnovne šole do univerze se je spremenil tako, da pri zgodovini obsojajo obdobje monarhije kot zločinsko in prikazuje uleme kot branilce pravice in morale. Tako učitelji kot študenti so podvrženi verskemu ideološkemu pregledu pred nastopom službe oziroma vpisom.

Nadzirana je tudi javna morala. Islamska republika je ustanovila urad za propagiranje vrlin in preprečevanje greha. Kdor se ne drži pravil oblačenja (šador, ki prekriva celo telo, za ženske in skromna, ohlapna oblačila za moške) v javnosti ali če se obnaša neislamsko, ga lahko aretira morala »policija«. Bari, diskoteke, nočni klubi so bili zaprti, zahodni filmi so prepovedani ali cenzurirani, sodobna glasba je prepovedana, alkohol pa je strogo prepovedan.

Politika do žensk se je močno spremenila. V šahovih časih so ženske postajale čedalje bolj izobražene in se zaposlovale, razveza zakona je bila v njihovo korist, že leta 1936 pa so prepovedali nošenje naglavne rute v javnosti. Po revoluciji se je to hitro spremenilo. Rute so postale obvezne, ženske so ločene od moških v javnih prostorih. Izgubile so pravico do zaposlovanja v pravosodju, zakoni, ki se tičejo razveze in družine, so se spremenili v skladu

z vladnim razumevanjem islamskih norm. Kljub temu islamska republika ženskam daje določeno vlogo v družbi. Ženske se še vedno lahko zaposlijo na številnih področjih (za to je delno kriva iransko-iraška vojna), tudi v vladni birokraciji. Imajo volilno pravico in lahko kandidirajo za poslanska mesta v madžlisu. Vlada se je sprva upirala varstvu otrok, češ da ogroža stik matere z otrokom, vendar je zdaj to dovoljeno v korist lažjega zaposlovanja žensk. Ne dolgo nazaj so zakone o skrbništvu otrok spet spremenili v korist matere.

Junija 1989 je Homeini umrl. To je sprožilo spremembe v fundamentalističnem taboru. V Iranski republikanski stranki je za fasado enotnosti obstajalo veliko različnih frakcij. Mošen Milani, ki je preučeval iransko politiko, jih je imenoval »konservativci«, »križarji« in »pragmatiki« (Davidson, 2003). »Konservativci« so globoko verni in premožni muslimani, ki imajo tradicionalne kapitalistične poglede in podpirajo nadaljevanje odnosov z Zahodom, a pod nadzorom. Kar se tiče vere, vztrajajo pri strogem spoštovanju šeriatskega prava. »Križarji« so predstavniki srednjega in spodnjega razreda, ki se zavzemajo za državna podjetja, da bi se zagotovila poštena delitev bogastva, in državni nadzor nad zunanjo trgovino. Ogrevajo se tudi za »izvoz« revolucije, predvsem v druge države Perzijskega zaliva. »Med »konservativci« in »križarji« so »pragmatiki«, večinoma tehokrati iz srednjega razreda, ki se glede na potrebe strinjajo s prvimi ali z drugimi. Njihova največja skrb je oživitev iranskega gospodarstva, zavzemajo se za mir in izboljšanje odnosov z Zahodom.

Zaradi nasprotij med temi frakcijami je bil Iran v 80. letih zakonodajno na mrtvi točki in ni sprejel nobene učinkovite politike v gospodarstvu ali zunanji politiki. »Križarji« so nadzorovali madžlis in sprejemali zakone, te pa je svet varuhov, ki so ga nadzirali »konservativci«, redno zavračal. Šele po Homeinijevi smrti so se zadeve premaknile, ko so se v ospredje prebili »pragmatiki«. Njihova politika se je odražala v vladi Homeinijevega naslednika Alija Hameneija in predsednika Alija Akbarja Rafsandžanija, ki je bil izvoljen leta 1989. Iranska naftna industrija je bila revitalizirana, državna last nestrateske industrije je bila končana, država pa se je začela previdno odpirati zunanji trgovini in tujim naložbam.

Ta pragmatizem se je potrdil maja 1997, ko je bil za predsednika izvoljen uglašeni in reformistični klerik Mohamed Hatami. Njegova prepričljiva zmaga nad konservativci je bila odraz želje ljudstva po večji odprtosti družbe. Marsikdo si je želel liberalizacije tiska, literature in drugih umetnosti. Leta 2000 so Hatamijevi razmeroma liberalni privrženci dobili večino v madžlisu, leto pozneje pa je bil Hatami ponovno izvoljen s 77-odstotno večino. Kljub ljudski podpori pa se mora Hatami še vedno bojevati proti svetu varuhov in sodstvu, ki sta trdno v rokah konservativne struje. Pod njenim nadzorom sta tudi vojska in policija. To je omejilo Hatamijeva prizadevanja za reforme. Na zadnjih volitvah je podpora zmerni struji močno padla, saj so večino v parlamentu spet prevzeli konservativci.

3.4.4. Saudska Arabija

Saudska Arabija, zibelka islama, obsega štiri petine Arabskega polotoka. Na zahodu meji na Rdeče morje, na vzhodu pa na Perzijski zaliv. V državi ležita najsvetejši mesti islama, Meka in Medina. Ima 25 milijonov prebivalcev, ki so uradno vsi muslimani. Večina je vahabitov, pripadnikov posebno stroge veje islama, okoli 15 odstotkov pa je šiitov. Druge vere so prepovedane. Sodobna Saudska Arabija je paradoksalna: v eni najbolj vase zaprtih družb sta le dve tretjini Saudijcev. Po uradnih podatkih je tujih delavcev, ki imajo začasne vizume, okoli šest milijonov. Zahodnjaki (večinoma Evropejci, Severni Američani in Avstralci) imajo zahtevne službe, za katere Saudijci večinoma niso usposobljeni. Nezahodni delavci (večinoma Pakistanci, Bangladežani, Indijci in Filipinci) opravljajo večinoma nekvalificirana dela, ki so »nevredna« za večino Saudijcev. Čeprav poteka proces saudizacije, so tuji delavci še vedno hrbtenica saudskega gospodarstva. Zamenjavo tujih delavcev omejujeta izobraževalni sistem, ki daje poudarek na verske študije, in ne tehnične predmete, ter nepripravljenost mladih Saudijcev, da bi delali za plače nezahodnih delavcev.

Do 20. stoletja so večino prebivalcev sestavljali puščavski nomadi in vaščani ter meščani, ki so živeli v neprijaznem puščavskem okolju. Puščava in, po letu 800, islam sta najbolj zaznamovala karakter ljudi. Kakor se spodobi ta tiste, ki so prvi sprejeli islam, so (Saudski) Arabci postali zelo globoko verni muslimani. Tudi zdaj Saudijci prakticirajo zelo strogo obliko islama, ki jo na zahodu poznamo pod imenom vahabizem. Izvor te sekte je tesno povezan z izvorom saudske države, kar je v Saudski Arabiji naredilo tako rekoč uradno obliko sunitskega fundamentalizma.

Zgodba Saudske Arabije in njenih fundamentalističnih nazorov se začne leta 1744, ko sta lokalni arabski princ Mohamed ibn Saud iz Dirije (mesto v Naždu, osrednjem delu Arabije) in goreči verski reformist Mohamed ibn Abd al Vahab sklenila zavezništvo. Vahab je pridigal o vrnitvi k osnovnim elementom islama, o katerih je govoril prerok Mohamed. Zavzemal se je za odpravo vseh neizvirnih ritualov in običajev, ki so se vmešali v vero v letih širjenja islama. Vahab in njegovi privrženci, vahabiti, so sebe videli kot movahadine, tiste, ki predstavljajo enotnost boga. Po njihovem prepričanju je bog samo eden in ljudje morajo častiti samo njega.

V 18. in 19. stoletju so vahabiti nasilno izločili sufitske in šiitske običaje, med katere sodi obiskovanje grobnic in svetišč sufitskih svetnikov in šiitskih mučenikov. Za vahabite takšno početje krši strogo monoteistično naravo islama in predstavlja krivoverstvo.

Zavezništvo z ibn Saudom je ambicioznemu in agresivnemu verskemu reformistu dalo na voljo vojaško moč ambicioznega plemenskega voditelja. Nastalo je gibanje, ki je s časom zavzelo večji del Arabskega polotoka. Vahabiti so leta 1802 zasedli Meko in Medino ter

začeli uničevati svetišča in grobnice, med njimi tudi Mohamedov grob, in poklali veliko meščanov, ker so častili idole. Prodrli so tudi proti severu v Sirijo in Irak in uničevali šiitska svetišča v svetem mestu Karbala. To je eden od zgodovinskih vzrokov za saudsko-iransko sovraštvo, ki traja še danes.

Vahabistično nasilje je šokiralo muslimanski svet in privleklo pozornost Otomanskega imperija. V tem času je bila Arabija vsaj uradno del Otomanskega imperija. V kampanji, ki je trajala od leta 1819 do 1822, so egiptovske sile v imenu cesarstva in oborožene s strelnim orožjem zatrle vahabitsko vstajo. Dirijo so zravnale z zemljo in pregnale klan Saud v izgnanstvo. V zgodnjem 20. stoletju je eden izmed voditeljev klana Abd al Aziz ibn Saud (1879-1953) obnovil družinsko zahtevo po oblasti na Arabijo. Skozi leta klan Saud ni nikoli nehal zagovarjati vahabitske veje islama, in ko je ibn Saud počasi pridobil oblast nad večino polotoka (do leta 1906 je zasedel osrednji Nažd, do leta 1925 pa zahodno obalno območje Hidžaz), se je z njim krepil tudi vahabizem. Do leta 1932 je zasedel ozemlje, ki zdaj tvori Saudsko Arabijo, centralna vlada v obliki monarhije družine Saud pa je s pomočjo islamskega simbolizma uvajala red med različnimi plemeni. Šeriatsko pravo je postalo temeljni zakon dežele. Nova državna zastava (z muslimanskim verskim izrekom in dvema prekrizanimi sabljama, ki simbolizirata združeno moč Sauda in Vahaba) je predstavljala uspešno kombinacijo religije in politike.

Čeprav je bil ibn Saud globoko veren vahabitski musliman, je bil tudi pragmatičen politični strateg. V 20. in 30. letih 20. stoletja je dojel pravo moč evropskih imperialistov in njihove sodobne tehnološke moči. V nasprotju z nekaterimi drugimi fundamentalisti, ki so zavračali vse stike z Zahodom, je dosegel dogovor z Britanci in jim dovolil, da posredujejo pri pogajanjih za določitev meja med Arabijo in sosedami. Družina Saud je tako lahko v miru zatirala vse notranje spopade in razbojništvo ter naredila varne trgovske in romarske poti. Družina je podpirala tudi počasno in previdno izkoriščanje znanstvenega in tehnološkega znanja. Voditelji klana so dojeli, da lahko monarhija le s postopno modernizacijo zadovolji prihodnje ekonomske zahteve ljudstva in si zagotovi bogastvo, ki ji bo pomagalo ostati na oblasti.

Postopna modernizacija je bil eden največjih izzivov za režim. Izumi, ki so jih na Zahodu jemali za nekaj samoumevnega – telefon, telegraf, avtomobil, televizija –, so med konservativnimi Arabci zbudili strah in nezaupanje. Bali so se, da bo modernizacija njihovega sveta uničila tradicionalni način življenja. Tako imamo v Arabiji primer sveta, posvečenega tradiciji, ki se meša s sodobnim in tehnološkim svetom. Lep primer je postopno prevzemanje popolnega nadzora nad črpanjem nafte. Leta 1933 je ibn Saud sklenil 60-letno koncesijo z družbo Standard Oil za iskanje nafte na saudskem ozemlju. Leta 1934 je bilo ustanovljeno arabsko-ameriško naftno podjetje Aramco. Najprej so Saudijci prejeli skromno letno

plačilo, ko pa so ugotovili, kolikšne so naftne rezerve, si je monarhija v 40. letih zagotovila delitev dobička na polovico. Zdaj Saudijci nadzirajo Aramco.

Ibn Saud se je moral zaradi sodelovanja z Američani in njihovo sodobno tehnologijo leta 1944 zagovarjati pred odborom ulem na kraljevskem sodišču v Rijadu. Pred njimi je izjavil: »Pred vami nisem kot kralj, ampak le kot musliman, kakor vi služabnik preroka. Ali kršim šeriatsko pravo, ker sledim prerokovim korakom in zaposlujem tuje strokovnjake, da delajo zame? Ali kršim muslimanske zakone, ker Američani črpajo naravne vire, ki jih je tja postavil Allah in so namenjeni za našo uporabo?« Uleme so razsodili, da je ibn Saud ravnal v skladu z zakonom (Davidson, 2003).

Z zaposlovanjem tujcev in nafto si je Saudska Arabija pridobila ogromno bogastvo. Država se je začela spreminjati iz revne v državo blaginje. Življenjski standard večine Saudijcev se je dvignil. Toda usklajevanje tradicije in sodobnosti ni zadovoljil vseh. Manjše število verskih nasprotnikov je prepričanih, da je saudska kraljevska družina izdala islam.

Čeprav islam versko ne definira monarhije, zanjo obstaja precedens – kalifat Abasidov. Saudskega kralja neformalno izvoli svet princev. Kraljevska družina trdi, da njihova vladavina ni absolutna, saj se mora ravnati po šeriatskem pravu. Če kateri koli član kraljevske družine krši zakon, izgubi položaj ali je drugače kaznovan. To je le delno res. Klan Saud, ki ima okoli 4000 princev, je nabral tolikšno bogastvo, da je korupcija, nemoralnost in razsipno življenje vsakdanji problem. Vprašljivo je tudi, ali saudskemu princu grozi ista kazen kot navadnemu državljanu. Obnašanje družine Saud je tarča kritik verskih nasprotnikov njene vladavine. Toda neprimerno obnašanje je kaznovano. Saud ibn Abd al Aziz, sin ibn Sauda in kralj v letih 1953-64, je živel zelo ekstravagantno in razjezil družino, ker je bil nesposoben administrator in je ogrozil odnose z Aramcom. Odstavil ga je svet visokih princev na podlagi verske rzsodbe ulem. Oblast je prevzel njegov brat Faisal.

Religija prevladuje v vseh porah saudskega življenja. Šele v zadnjem času so začeli pripravljati volitve v mestne svete, pa še tam družina imenuje svoje svetnike. Šeriatsko pravo daje kraljevski družini izgovor za to, da država nima prave ustave, in jo hkrati povezuje s tradicionalnimi interpreti islamskega prava, ulemami. Verski establišment ima močno vlogo v Saudski Arabiji in je varuh islamskega značaja družbe in države. Uleme kot nasledniki Vahaba nadaljujejo zavezništvo z monarhijo Saudov. Imajo pomembne položaje kot kraljevi svetovalci, šolniki, upravitelji mošej in drugih socialnih ustanov, so tudi sodniki (vse sodne primere obravnavajo verska sodišča). Družina Saud je še posebno povezana z družino al Šajk, nasledniki ibn abd al Vahaba. Glavne razlike med kraljevsko družino in verskim establišmentom so v pogledu na modernizacijo, pa tudi tu monarhija svoje argumente in dekrete utemeljuje z islamskimi precedensi.

Vprašanje modernizacije je pokazalo, da šeriatsko pravo ne more pokriti vseh vidikov sodobnega življenja. Kjer so potrebni dodatni zakoni in pravila, kralj in njegov svet ministrov po posvetu z ulemami sestavita kraljevske dekrete. Tako so sestavili dekrete o trgovini, zaposlovanju, socialnih služb in birokraciji, ki obstaja šele zadnjih 50 let. Za zadeve, ki se tičejo nešeriatskega prava, imajo posebna pritožbena sodišča.

V primerjavi z Iranom vidimo veliko razliko. Čeprav imata obe državi ideološko avtorsko oblast, ima Iran aktiven parlament, ki sprejema zakone in lahko kritizira vlado. V Saudski Arabiji vse zakone imenuje kralj, posvetovalni svet nima pravice sprejemati zakonov.

Obe državi pa imata institucijo, ki predstavlja trdo roko tradicije nad javnim življenjem, moralno oziroma versko policijo. V Saudski Arabiji se ta imenuje Organizacija za izvajanje dobrega in prepovedovanje zla. Moralna policija ponavadi nadzira obnašanje tako lastnih državljanov kakor tujih obiskovalcev. Skrbi za to, da so ljudje v javnih prostorih skromno oblečeni, da ni nikakršnega uživanja alkohola, da se trgovine zaprejo v času molitve in da ljudje spoštujejo ramadanski post.

Tako kot v Iranu je tudi v Saudski Arabiji obnašanje v javnosti močno prizadelo ženske. V obeh državah je nošenje naglavnih rut obvezno. V Iranu lahko ženske potujejo same ali v skupini, v Saudski Arabiji jih morajo spremljati moški. V Saudski Arabiji ženske ne smejo voziti avtomobilov. V obeh državah imajo ženske omejen dostop do izobraževanja, čeprav se to spreminja. V Saudski Arabiji ženske nimajo nobenega javnega življenja, medtem ko imajo v Iranu volilno pravico in lahko kandidirajo za javne službe ali parlament.

Saudski islamski fundamentalizem je viden tudi v zunanji politiki. Kraljeva družina se vidi kot naravnega voditelja islamskega sveta, ker svojo vahabitsko sekto razumevajo kot najčistejšo obliko islama in ker imajo nadzor nad svetima mestoma Meko in Medino. Saudski kralji so vedno nasprotovali razmeroma posvetnim arabskim gibanjem, med njimi tudi arabskim socialistom Gamala Abdela Naserja v Egiptu in posvetnim režimom Hafeza el Asada v Siriji in Sadama Huseina v Iraku. Prav to je krepilo odnose z ZDA, ki so imele lastne težave s številnimi arabskimi posvetnimi režimi, pa tudi saudsko nasprotovanje ateistični Sovjetski zvezi. Tudi saudski odnos do Irana jih dela za ameriške zaveznike. Po drugi strani pa imajo Izrael za sovražnika, kar pa se hitro izgubi med drugimi razlogi za ohranjanje dobrih odnosov med Saudsko Arabijo in ZDA. Res pa je, da je Saudska Arabija leta 1974 prav zaradi ameriške podpore Izraelu Američanom nehala prodajati nafto, kar je početverilo cene nafte in sprožilo veliko svetovno naftno krizo. Zaradi gospodarske pomembnosti Saudske Arabije ZDA zamižijo na obe očesi tudi pred saudskimi dejavnostmi, ki bi v drugih državah sprožile ostre kritike.

Tudi v Saudski Arabiji je že večkrat počilo. Novembra 1979 so islamski skrajneži, med katerimi je eden trdil, da je Mahdi, zasedli Veliko mošejo v Meki. Saudsko monarhijo so

obtožili nepokornosti bogu (zaradi korupcije in preveč materialističnega načina življenja) in modernizacije, ki da spodkopavata islamski način življenja. Upor je bil krvavo zatrt. V zadnjih letih so bolj znani očitki, pa tudi napadi Osama bin Ladna, ki Saudom očita, da so na sveto zemljo dovolili stopiti ameriškim vojakom (zalivska vojna leta 1991).

Na manj spektakularni ravni v državi razmeroma ves čas obstajajo kritiki neislamskega obnašanja članov kraljevske družine. Ta se je doslej uspešno branila pred vsemi očitki. Visoki življenjski standard večine ljudi in pokornost vsaj nekaterih članov družine ponavadi utišata najglasnejše kritike. Toda napetosti, ki jih prineseta bogastvo in sodobni način življenja, in pomanjkanje udeležbe javnosti pri odločanju delajo režim ranljiv. Predvsem v obdobju kriz se pojavijo zahteve po šuri (posvetovanju), oblikovanju posvetovalnega telesa, ki bi pomagalo kralju pri sprejemanju odločitev. To se je zgodilo po zalivski vojni, ko je bil kralj Fahd leta 1992 po pozivih verskih in neverskih skupin prisiljen izdati dekret o oblikovanju posvetovalnega sveta. Sestavlja ga okoli 60 imenovanih, ne izvoljenih članov, starejših od 30 let, ki morajo priseči veri, kralju in državi.

V zadnjih letih v Rijadu in drugih večjih mestih vsake toliko časa eksplodira kakšna bomba in izbruhnejo spopadi med islamskimi skrajneži, domnevno povezanimi z Al Kaido, in varnostnimi silami, a so vedno neizprosno zatrti. Režim je nekoliko popustil pod pritiski kritikov in letos dovolil prve volitve v lokalne svete in tako sprejel vsaj neko obliko demokracije. Bomo videli, kaj bo to prineslo.

3.4.5. Al Kaida in Osama bin Laden

Voditelj Al Kaide Osama bin Laden je 1996 postal ameriški državni sovražnik št. 1, saj so mu pripisovali vrsto terorističnih akcij. Njegovo ime in obraz sta zagotovila uspeh vrste televizijskih programov, revij, knjig in spletnih strani in upravičila vrsto ameriških političnih odločitev. Vse to pojavljanje v medijih ga je naredilo za junaka protiamerikanizma v muslimanskem svetu.

Leta 1957 rojeni Osama je eden izmed 54 otrok Mohameda bin Ladna, ki izvira iz zidarske družine iz Južnega Jemna. Mohamed se je leta 1930 priselil v Saudsko Arabijo, kjer je začel delati za kraljevo družino. Pod njenim pokroviteljstvom je družinsko podjetje preraslo v največje gradbeno podjetje v Saudski Arabiji in v eno izmed največjih na Bližnjem vzhodu. Dobil je izključno pravico za razširitev in vzdrževanje Velike mošeje v Meki, najsvetejšem mestu v islamu, in gradnjo avtocest po vsej državi. Do smrti leta 1968 je bilo njegovo osebno bogastvo vredno več kot enajst milijard dolarjev.

Bin Ladnovi otroci so se kljub skromnemu jemenskemu poreklu šolali s saudskimi princii. Osama je bil redno v stiku z verskimi kleriki in voditelji islamskih gibanj, ki so bili blizu vahabitskim centrom moči. Na univerzi Abd al Aziz v Džedi se je izšolal za inženirja, na obveznih islamskih študijah pa ga je poučeval Muhamad Kutb, brat znanega Sajida Kutba. Eden izmed učiteljev je bil tudi Abdalah Azam, bodoči glasnik afganistanskega džihada. Bin Laden je odrasel kot mladi milijarder, čigar pogled na svet je bil močno zaznamovan z idejami in doktrino Muslimanskih bratov in saudijskega salafizma.

Ko je Rdeča armada decembra 1979 vdrla v Kabul, je Osama odšel v Pešavar, kjer se je sestel z voditelji afganistanskih mudžahidskih strank. Zanimalo ga je, kako lahko pomaga afganistanskim beguncem. V prihodnjih letih se je posvetil zbiranju denarja za mudžahide. Leta 1982 se je popolnoma osredotočil na Afganistan in v dveh letih skupaj z Azamom ustanovil prvo zavetišče za arabske džihadovce v Pešavarju. Skupaj sta zbrala več tisoč prostovoljcev, med katerimi so bili tako sinovi iz uglednih saudskih družin kot revolucionarni islamski skrajneži, ki so jih izpustili iz egiptovskih zaporov, alžirski gverilci in francoski muslimanski pregnanci.

Tedaj so še pozitivno gledali na prostovoljce. V očeh saudske monarhije je sveta pot afganistanskega džihada dajala možnost, da se morebitne bodoče oporečnike preusmeri od boja proti saudskim oblastem in njihovim ameriškim zaveznikom in da se jim predvsem odvrne pozornost od subverzivnega vpliva Irana. V očeh ZDA je bil afganistanski džihad še bolj enostaven: mudžahidi se bodo borili proti Sovjetski zvezi in prihranili življenja ameriških vojakov, plačevale pa jih bodo naftne monarhije v Perzijskem zalivu in prihranile denar ameriških davkoplačevalcev. Toda že tedaj so saudski obveščevalci poskušali preprečiti stike egiptovskih in alžirskih radikalcev s saudskimi mladeniči in bogatih družin.

Leta 1986 je Osama ustanovil več vadbenih taborov v Afganistanu. Njegovo bogastvo in radodarnost, preprosto obnašanje, osebni šarm in pogum v bitkah so kmalu postali legendarni. Leta 1988 je oblikoval bazo podatkov vseh džihadovcev in drugih prostovoljcev, ki so šli skozi njegove tabore. To je dalo ime organizacijski strukturi, zgrajeni okoli računalniškega dokumenta, čigar arabsko ime Al Kaida – baza (podatkov) je zaslovelo šele deset let pozneje, ko jo je ameriško pravosodno ministrstvo označilo za ključ do ultra skrivnostne teroristične mreže; temu je sledila obtožnica proti Osamu bin Ladnu za kovanje zarote. Po nekaterih virih je Osama leta 1988 iz neznanih razlogov prekinil vse stike z Azamom; ta je bil naslednje leto umorjen v skrivnostnih okoliščinah. Po nekaterih virih se je Azam hotel osredotočiti samo na Afganistan, morda še na Palestino, medtem ko se je Osama zavzemal za internacionalizacijo džihada. Saudski režim je v tem času začel resne dvomiti o tem »prostemu strelcu«, ki je nameraval razširiti džihad po vsem svetu. Leta 1989 so saudske oblasti celo prijele Osama, ko je prišel domov, in mu vzele potni list.

V mesecih pred iraško invazijo na Kuvajt junija 1990 je Sadam Husein, ki so ga Saudijci globoko prezirali, tako zaskrbel Osamo, da je kraljevini dal na voljo svoje prostovoljce za obrambo saudske meje. Toda ko je kralj Fahd, varuh dveh svetih mest, poklical na pomoč mednarodno koalicijo pod vodstvom ZDA, se je bin Laden pridružil šejkoma Audi in Havaliju, ki sta ogorčeno nasprotovala prisotnosti vojske nevernikov na arabskih tleh. Osama je aprila 1991 zaradi nenehnih pritiskov oblasti pobegnil iz države in odšel v Pakistan in Afganistan, konec leta pa je pristal v Sudanu.

To je bila prelomnica v življenju človeka, ki je postal najbolj iskani prestopnik v novejši zgodovini. Čeprav ga zdaj niti ZDA ne iščejo več tako zavzeto, kakor so sprva govorile. Tako kot veliko drugih islamistov, ki jih je saudijski režim še pestoval v osemdesetih letih, je bin Laden radikalno pretrgal stike z monarhijo in njenimi ameriškimi zavezniki v zalivski vojni. V Sudanu se je pridružil koaliciji Hasana al Turabija, ki se je oblikovala po letu 1991 na štirih Ljudskih islamskih in arabskih konferencah v Kartumu. Združevala je panarabiste, Muslimanske brate, radikalne islamiste in za kratek čas tudi voditelje Palestinske osvobodilne organizacije. Vodilo jih je nasprotovanje Puščavskemu viharju in ameriški vojaški zmagi v Perzijskem zalivu. Turabi je želel oblikovati opozicijo saudijskemu konservativnemu pogledu na svetovni islamizem. Istočasno je bin Laden začel evakuirati džihadovce iz Pakistana, kjer niso bili več zaželeni, in organizirati njihova gibanja po vsem svetu. Veliko skrajnejev je končalo tudi v Jemnu, odkoder so lahko delovali proti saudijskemu režimu.

Prva fronta proti ZDA se je odprla na afriškem rtu. V odziv na državljansko vojno v Somaliji so v to državo prišle ameriške enote pod okriljem Združenih narodov. Islamisti so to hitro obsodili kot agresijo, usmerjeno proti sosednjemu Sudanu, odkoder bi lahko Zahod nadziral Bližnji vzhod. Veterani džihada iz Afganistana so tako sodelovali v vojaški operaciji, ki se je končala s smrtjo 18 ameriških marincev v Mogadišuju oktobra 1993. Koalicijske sile so se ponižane umaknile iz tega poloma. ZDA so za izgubo življenj krivile bin Ladinovo organizacijo, čeprav Osama nikoli ni prevzel neposredne odgovornosti, čeprav je bil zadovoljen z uspehom.

Bin Laden je z velikimi naložbami v sudansko kmetijstvo in cestno infrastrukturo postal osrednja osebnost protisaudijskih islamističnih krogov – do takšne mere, da so mu aprila 1994 odvzeli saudijsko državljanstvo. Toda ko se je uradni Kartum znašel pod močnim mednarodnim pritiskom po poskusu umora egiptovskega predsednika Hosnija Mubaraka v Adis Abebi junija 1995, se je bin Laden spremenil iz dobrodošlega gosta v resno nevarnost. Leto pozneje je bil izgnan iz Sudana.

Poleti 1996 se je vrnil v Afganistan. Junjski napad na ameriško oporišče v saudijskem Hobarju, kjer je bilo ubitih 19 ljudi, so pripisali njemu, čeprav ni prevzel odgovornosti.

Avgusta je izdal Razglasitev džihada proti Američanom, ki so okupirali deželo dveh svetih mest. Deklaracija na enajstih straneh, bolj znana po podnaslovu Izženite politeiste z Arabskega polotoka, je polna citatov iz korana in Prerokovih izrekov. Bin Laden se v tem spisu primerja s Prerokom, ki je pobegnil v Medino, preden se je vrnil v Meko in svetu razkril islam. Bin Laden se je v tem času zatekel v gore Hindu Kuša v Afganistanu, odkoder je načrtoval svojo zmagoslavno vrnitev v Saudsko Arabijo. V deklaraciji govori o velikih krivicah v Saudski Arabiji, predvsem o visokem razredu, kamor se prišteva tudi sam, ki mu država veliko dolguje. Večinoma nagovarja srednji razred, da bi ga ločil od vladajoče dinastije. Njegov glavni cilj je izgon Američanov in potrditev islama na arabskem polotoku. Na koncu se razglasi še za prostovoljnega izvrševalca vseh zahtev in kritik v dokumentu.

Februarja 1998 je bin Laden ustanovil Mednarodno islamsko fronto proti Židom in kristjanom, katere ustanovno listino je podpisal tudi vodja egiptovske skupine Al Džihad Ajman al Zawahiri, eden izmed voditeljev Game Islamije in nekaj voditeljev islamističnih celic na indijski podcelini. Sedmega avgusta istega leta, na obletnico prihoda ameriških sil v Saudsko Arabijo, sta dve veliki eksploziji hkrati uničili ameriški veleposlaništvi v kenijskem Nairobiju in tanzanijskem Dar es Salamu. Prva je ubila 213 ljudi (13 Američanov) in jih več kot 4500 ranila, druga pa je zahtevala 11 življenj in ranila 85 ljudi (nobenega Američana). Ameriške oblasti so takoj obtožile bin Ladna in bombardirale kemično tovarno v Sudanu in več taborov v Afganistanu.

Napada v Nairobiju in Dar es Salamu sta sledila isti logiki kot pokol turistov v egiptovskem Luksorju novembra 1997. Islamski skrajneži, odrezani od družbe, so se zatekli k vrsti terorizma, ki ga lahko bolj ali manj versko upravičijo, večina žrtev pa ni imela nikakršne zveze z njihovimi sovražniki. Spektakularni terorizem, ki privlači medijsko pozornost, jim je dal možnost, da se predstavljajo kot prvoborci za stvar in morda preko medijev pridobijo naklonjenost ljudi.

Toda zatekanje k spektakularnemu terorizmu je bilo veliko tveganje, ki je ne glede na trenutne čustvene izbruhe solidarnosti izzvalo čedalje globlje strahove med pripadniki vernega srednjega razreda, ki so se ustrašili dolgoročnih posledic. Toda bin Ladna to ni ustavilo. Oktobra 2000 je v napadu na ameriško vojaško ladjo Cole v Jemnu umrlo 17 mornarjev. Čeprav je več sledi vodilo do bin Ladna in je bilo aretiranih več ljudi, je bila preiskava neuspešna: kakor da je Al Kaida postala nekakšno tržno ime za vse protiameriško v tem delu sveta, kakor da je široka mreža sodelavcev poskrbela, da so dokazi in akterji izginili. Vrsta vprašanj je ostala brez odgovora. Kdo je za napadi in kaj je njihov namen? Ameriška bližnjevzhodna politika? Ameriška svetovna hegemonija je preširok pojem. Kaj teroristi pravzaprav hočejo? (Kepel, 2003).

Grozljivi napad, ki je 11. septembra 2001 uničil dvojčka World Trade Centra v New Yorku in razdejal del Pentagona v Washingtonu, je sledil seriji napadov na ameriške interese od leta 1993, ko je v WTC razneslo prvo bombo, čeprav je doslej še nevidena stopnja nasilja spremenila vse njihove dosedanje dimenzije. Celo Osama bin Laden je v pogovoru s sodelavci priznal, da je bilo število žrtev večje, kakor je pričakoval.

3.4.6. Talibi v Afganistanu

Afganistan je bil leta 1989 po umiku sovjetskih vojakov iz države, ko so po desetletni okupaciji priznali poraz, prva frontna država v hladni vojni. ZDA so uničeni Afganistan prepustile samemu sebi in frakcijskim spopadom med mudžahidi in številnimi etnično obarvanimi milicami manjšinskih Tadžikov, Uzbekov, Hazarov in Turkmenov ter večinskih Paštunov.

Po desetletju vojne proti sovjetski okupaciji, med katero so mudžahidi – med njimi tudi bin Laden – nastopali kot borci za svobodo z ameriško vojaško pomočjo, se je začelo novo desetletje vojne. V ZDA so upali, da se bo nova sveta vojna (džihad) usmerila proti razpadajoči Sovjetski zvezi, a to se ni zgodilo. Ameriška obveščevalna služba je dobro vedela, da se je v 80. letih v Afganistanu z mudžahidi borilo 35.000 islamskih radikalcev iz 40 držav; skupaj s pakistansko vojaško-obveščevalno službo je želela afganistanski džihad preusmeriti v spopad islamskih držav s SZ.

Afganistan je že v 80. letih postajal središče islamskega ekstremizma – takrat z ameriško podporo. V začetku 90. let so med šestimi milijoni afganistanskih beguncev v taboriščih v Pakistanu začele delovati verske šole, medrese, kjer so se talibi¹⁴ pripravljali na vrnitev v Afganistan. Urili so jih pakistanski vojaki in obveščevalci, z orožjem jih je opremila Saudska Arabija, ki je megljeni talibski ideologiji dodala nauke skrajno konservativnega saudskega vahabizma. Poleg tega so talibski duhovni voditelji obrnili na glavo nauk deobandizma, s katerim so indijski in pakistanski muslimani v 19. stoletju s prilagajanjem klasičnih islamskih besedil sodobnosti odgovarjali na britansko kolonialno vladavino na podcelini.

Sprevrženi deobandizem in ultra konservativni vahabizem sta ideološko-verska opora talibov, ki so v drugi polovici 90. let padli pod vpliv ekstremističnega protiameriškega bin Ladna, osebnega prijatelja talibskega voditelja mule Mohameda Omarja. Talibi so pridobili dokajšen vpliv tudi v Pakistanu, kjer so se povezali z radikalno islamistično stranko Džamiat ul ulema e islam, ki je leta 1993 s pomočjo premierke Benazir Buto vstopila v vladajočo koalicijo. Talibi so pritegnili mlade islamske radikalce iz Pakistana, Kašmirja in številnih

¹⁴ Talib je arabski izraz za študenta verske šole, taliban pa je perzijska oblika za množino.

arabskih in islamskih držav. Samo v petih letih sredi 90. let se je v Afganistanu skupaj s talibi borilo okoli sto tisoč pakistanskih islamskih radikalcev. Afganistan tako že zdavnaj ni bil samo prizorišče spopadov med talibi in opozicijsko Severno zvezo odstavljenega predsednika Burhanudina Rabanija, ampak tudi skrajnežev iz številnih islamskih držav, ki so pripravljeni razširiti sveto vojno na domače države in ji dati globalne razsežnosti.

Svete vojne ni začel Osama bin Laden, ampak nekdanji pakistanski predsednik Zia Ul Hak, ki je imel ambicije skozi Afganistan prodreti do naftnih nahajališč v Srednji Aziji. Mislil je, da bodo srednjeazijske države z islamsko revolucijo prišle do osamosvojitve od Sovjetske zveze in do svobode. Ko so bili komunisti v Afganistanu leta 1992 dokončno poraženi, so na dan prišli stari pakistanski načrti. V Afganistanu so hoteli vzpostaviti vlado, ki bi bila podrejena pakistanski.

V letih med 1992 in 1994 je bil v Afganistanu na oblasti vodja mudžahidov Gulbudin Hekmatjar, ki ga je brez pravega navdušenja podpirala Cia. Bil je v tesnih stikih s pakistansko vojaško obveščevalno službo ISI, ki so ji ZDA po izgonu Sovjetov prepustile Afganistan. Ta služba je v Pakistanu država v državi. Vsaj bila je do 11. septembra. Vzdrževala je Hekmatjarjevo vlado, v kateri pa ministri niso bili enotni in so predstavljali veliko zelo različnih interesov. Hekmatjar je bil neuspešen, zato ga je pakistanska vojaška obveščevalna služba zamenjala s talibi. Med talibi je bilo veliko ljudi, ki so bili v džihadu proti Sovjetski zvezi, vendar nobenega legendarnega voditelja.

Jedro njihove vojske so sestavljali mladi ljudje, ki so prišli iz afganistanskih begunskih taborišč in iz verskih šol v Pakistanu. Od tod tudi njihovo ime. Prišli so v Kandahar in za voditelja izbrali mulo Omarja, ki je bil dotlej popolnoma neznan. Pakistanci so za voditelja hoteli nekoga brez močnih povezav z afganistanskimi političnimi silami. Dali so mu orožje, politične in vojaške svetovalce. Osama bin Laden je znova prišel v Afganistan šele maja leta 1996. V Afganistan je prišel, ker ga je Sudan izgnal, sprejeti pa ga niso hoteli niti v njegovi domovini Saudski Arabiji niti v ZDA. Septembra so talibi skupaj s pakistanskimi svetovalci in z arabskimi prostovoljci začeli prodirati proti severu in zavzeli Kabul.

ZDA so naredile zgodovinsko napako, ko je Cia po umiku Sovjetske zveze prepustila Afganistan pakistanski vojaški obveščevalni službi. Od leta 1992 Afganistan Američanov ni več zanimal. Talibi so zavzeli Kabul, ko se je Bill Clinton pripravljal na svojo drugo predvolilno kampanjo. Uslužbencem veleposlaništva v Islamabadu je dal nalogo, naj se pripravijo na potovanje v Kabul in sklenejo dogovor z vlado talibov. Bil je na tem, da jih prizna. Vendar si je premislil. Ženske so bile močan dejavnik pri njegovi ponovni izvolitvi. Zaradi velikega vznemirjenja med ameriškimi feministkami, ki so protestirale proti kratenju pravic žensk v Afganistanu, odposlanci niso nikoli odpotovali.

Po terorističnih napadih 11. septembra so se ZDA odločile napasti Afganistan, ker se je tam zadrževal Osama bin Laden. Nekaj deset tisoč talibskih vojakov in pripadnikov bin Ladnove mreže je po nekaj tednih klonilo pred vojaško premočjo velesile in opozicijskega Severnega zavezništva, ki je za novo kolonialno silo opravilo umazano delo v kopenskih spopadih. Srednjeveško navdahnjene in osovražene talibe so na oblasti zamenjali ameriški izbranci na čelu s pašunskim aristokratom Hamidom Karzajjem.

Če ZDA in druge zahodne države po sovjetskem vojaškem umiku pred dobrim desetletjem porušenega Afganistana z milijonom mrtvih ne bi pustile samega, bi se na strateško pomembnem območju med Arabskim morjem, osrednjo Azijo, med Srednjim in Bližnjim vzhodom marsikaj zasukalo drugače. Afganistan se ne bi spremenil v leglo islamskega radikalizma in izvoznika ekstremizma talibskih fanatikov, ki versko čistunstvo prepletajo s tihotapstvom in z velikanskim izvozom mamil. A za to je bilo prepozno. Država tradicionalnega konservativizma in šeriatskega prava, ki sta bila do različnih etničnih in verskih skupnosti dokaj strpna, je postala središče islamskega ekstremizma.

Osemnajst tisoč ameriških vojakov in vohunov, ki se v Afganistanu vedejo kot država v državi in jih je zato kritiziral celo izbranec velesile Hamid Karzai, več kot tri leta po padcu talibskega režima neuspešno išče voditelje Al Kaide z Osamom bin Ladnom na čelu in talibskega prvaka Mohameda Omarja z najzvestejšimi privrženci. ZDA sicer pozivajo zaveznice v Natu, naj povečajo število vojakov v mednarodnih mirovni silah (Isaf), a so se doslej izogibale skupnemu poveljstvu. Šele po zadnji odločitvi Nata, da bo okrepil vojaške enote v zahodnih pokrajinah, kjer bodo s civilnimi strokovnjaki delovali kot skupine za obnovo, bo del ameriških vojaških enot menda pod poveljstvom severnoatlantskega zavezništva; te skupaj z enotami Eurocorpsa sestavljajo glavnino okoli 10.000 pripadnikov mednarodnih mirovni sil.

3.4.7. Libanonski Hezbolah

Najbolj znana islamska fundamentalistična skupina v Libanonu je šiitski Hezbolah (Božja stranka). Nastal je v zgodnjih 80. letih kot reakcija na dogodke v Libanonu, kakršna sta bila državljanska vojna in izraelska invazija na jug države. V Libanonu so dolgo prevladovali kristjani in sunitski muslimani, šiiti pa so predstavljali majhno in diskriminirano skupnost. Toda libanonski šiiti so dobili navdih iz islamske revolucije v Iranu in člani Hezbolaha so vzeli Iran za model prihodnje države. Sprva so bili revolucionarna stranka, ki si je prizadevala za strmoglavljenje libanonske države in ustanovitev islamske republike, izvajanje svete vojne

proti sovražnikom islama in Libanona (libanonskim kristjanskim in sunitским skupinam, Izraelu, Franciji in ZDA), priznanje mučeništva in žrtvovanja za doseg teh ciljev.

Eden izmed ustanoviteljev Hezbolaha je bil libanonski šiitski voditelj Abas al Musavi. Bil je nezadovoljen z bolj zmerno politiko prevladujoče šiitske organizacije Amal¹⁵, ki se je strinjala s posvetno državno ureditvijo, ki je dajala precejšnjo moč kristjanski manjšini. V Baalbeku v dolini Bekaa na vzhodu Libanona je ustanovil novo skrajno organizacijo, ki se je zavzemala za ustanovitev islamske republike po vzoru Irana. V Baalbek je šel, ker je bil to center proiranskih aktivnosti v Libanonu in štab 1500 iranskih revolucionarnih gadristov, ki so se leta 1982 kot prostovoljci prišli boriti proti izraelskim okupatorjem. Iran je Hezbolahu priskrbel orožje in usposabljanje.

Hezbollah se je hitro razvil v vrsto skupin in milic v dolini Bekaa, Bejrutu in južnem Libanonu. Med voditelji je bilo veliko mladih šiitskih klerikov, ki so videli fundamentalistični islam kot alternativo posvetnim političnim sistemom Zahoda in komunističnemu Vzhodu. Organizacija ni nastala kot centralizirana politična stranka, ampak kot gibanje podobno mislečih ljudi, ki jih je privlačila Musavijeva militantnost. Imeli so podoben pogled na libanonske težave in videli podobno rešitev. Hezbollah je postajal skozi čas čedalje bolj strukturiran. Oblikovali so Vrhovni posvetovalni svet, ki so ga sestavljali kleriki in voditelji milic, in regionalne odbore. Toda Hezbollah ni bil nikoli centraliziran in še danes posamezne sekcije delujejo samostojno. Zato noben poskus uničenja organizacije z atentati njenih voditeljev ni bil uspešen (Musavi je bil ubit leta 1992).

Voditelji Hezbolaha so ohranjali tesne stike z Iranom. Iransko veleposlaništvo v sirski prestolnici Damask je skrbelo za razdeljevanje denarja in zalog (okoli 10 milijonov dolarjev na mesec). Hezbollah je s temi sredstvi financiral šole, bolnišnice, klinike, zadruge in stanovanjske objekte. Denar pa je šel tudi za vojno proti nasprotnikom islama, med katerimi niso bili le libanonski kristjani in suniti ter Izrael, ampak tudi Zahodnjaki.

V 80. in zgodnjih 90. so se Hezbolahovi »mučeniki« šli »sveto vojno« proti Američanom in drugim Zahodnjakom v Libanonu. Vpleteni so bili v ugrabitev letala TWA 847 v Bejrutu in ugrabitve ameriških državljanov¹⁶. Hezbollah je izvedel vrsto bombnih napadov, v katerih so umirali tako Libanonci kot Zahodnjaki. Najbolj zloglasen je bil bombni napad s tovornjakom na kasarno ameriških marincev na obrobju Bejruta; ubitih je bilo 250 marincev. Podobne akcije so izvajali še proti ameriškim in francoskim objektom v Bejrutu.

S koncem državljanske vojne leta 1990 je Hezbollah nekoliko ustavil nasilne akcije. Čeprav si je vodstvo še vedno želelo ustanoviti islamsko republiko, ni več pozivalo k strmoglavljenju

¹⁵ Amal, po arabsko upanje

¹⁶ Novinar Terry Anderson je bil zadnji ameriški talec, ki so ga izpustili konec leta 1991. Polkovnika Williama Higginsa iz mirovnih enot OZN v Libanonu so obtožili vohunjenja za Cio in ga usmrtili leta 1989.

vlade. Člani Hezbolaha so začeli kandidirati na splošnih in lokalnih volitvah. Toda na jugu države je še vedno izvajal gverilsko vojno proti Izraelu, ki se je vendarle umaknil leta 1999. Ko je ameriški predsednik George W. Bush razglasil »vojno proti terorizmu«, je izdal tudi ukaz za zamrznitev vseh finančnih sredstev Hezbolaha na ameriških tleh. Busheva administracija je Hezbolah uvrstila v isto kategorijo kot talibe in Al Kaido. Objektivni pogled na to bi lahko nakazal, da je to napaka. Na Bližnjem vzhodu skoraj vsi jemljejo Hezbolah kot odporiško gibanje, ki se je uspešno uprlo izraelski agresiji, ki je sama uporabljala teroristične metode. Libanonska vlada je podprla Hezbolah, čigar bojovníki so med ljudstvom obravnavani kot junaki, in ni hotela sodelovati z ameriški prizadevanji, da bi ga onemogočili. Na Bližnjem vzhodu takšna ameriška prizadevanja razumejo kot aroganco in dokaz izraelskega vpliva na ameriško vlado (Davidson, 2003).

3.4.8. Zasedena ozemlja in Hamas

Hamas¹⁷ je še ena splošno znana islamska fundamentalistična organizacija, katere nasilne akcije so redno v zahodnih novicah. Nastal je v času prve palestinske intifade, vstaje, ki je trajala od leta 1987 do 1991. Intifada je bila rezultat izraelske vojaške zasedbe Zahodnega brega in območja Gaze¹⁸ in kolonialistične naseljevalne politike Izraela od leta 1967.

Hamas so ustanovili decembra 1987 religiozni prebivalci zasedenih ozemelj, ki so bili člani palestinske veje Muslimanskih bratov. Pomemben zgodnji organizator je bil šejk Ahmed Jasin, ustanovitelj Islamskega centra v Gazi. Bili so tudi drugi, večinoma izobraženi moške, zdravniki, lekarnarji in učitelji. Razočarani so bili nad Palestinsko osvobodilno organizacijo (PLO), ki je predstavljala vrsto posvetnih političnih gibanj, ki so dolgo vodila upor proti Izraelu. Po njihovem prepričanju je PLO izgubila v boju za osvoboditev palestinskega ljudstva izpod izraelske oblasti in oblikovanju nove, tesno povezane skupnosti. Njihova globoka vera jih je vodila v prepričanje, da to lahko naredi le novo gibanje, ki bi temeljilo na islamskih fundamentalističnih načelih. Hamas je hitro rasel in ustanovil veje v Jeruzalemu in na Zahodnem bregu.

Tako kot Hezbolah ima tudi Hamas decentralizirano organizacijsko strukturo in vodstvo. To se je pokazalo ko nujnost zaradi nenehnega nadlegovanja in aretacij s strani Izraela. Jasina so leta 1989 aretirali in obsodili na 15 let zapora. Potem ko so ga Izraelci izpustili, so ga leta 2004 ubili. Veliko voditeljev Hamasa je moralo pobegniti v Jordanijo, Iran, Sudan in druge muslimanske države.

¹⁷ Hamas je arabska kratica za Islamsko odporiško gibanje.

¹⁸ Zahodni breg in območje Gaze sta splošno znana kot zasedena ozemlja.

Hamasova prva dejanja so bile organizacija in sodelovanje v protiizraelskih demonstracijah, ki so uspešno združile palestinske nacionalistične in islamske fundamentalistične teme. Hamas je trdil, da ne zastopa le patriotizma in upora, ampak tudi moralno držo, versko vizijo in odrešitev skupnosti. Glavna cilja Hamasa sta bila izraelski umik z zasedenih ozemelj in ustanovitev islamske vlade. Ker se je intifada nadaljevala, se je Hamas zatekel k bolj nasilnim dejanjem od kamenjanja izraelskih varnostnih sil. Nastala je posebna veja Hamasa, imenovana Kata'ib 'Izz al Din al Kasam (Regimenti Izz al Din al Kasama), ki je začela izvajati oborožene akcije proti izbranim izraelskim tarčam. Takšne akcije so se nadaljevali tudi po koncu prve intifade leta 1991 v odgovor na nadaljevanje izraelske okupacije in širjenju judovskih naselbin v Jeruzalemu in na Zahodnem bregu.

Intifada ni končala izraelske okupacije Zahodnega brega in Gaze, prav tako kot je niso končali mirovni sporazumi iz Osla (1993). Zato je Hamas ostal priljubljen med ljudmi. Z načelom »Bog je cilj, prerok je vzor, koran je ustava, džihad je pot in smrt na božji poti je naša največja želja« je Hamas širil svoje dejavnosti. Hamas je sčasoma postal največja politična opozicija Palestinski upravi (zdaj že pokojnega) Jaserja Arafata. Kljub prizadevanjem Izraelcev in Palestinske uprave, da bi zajezili Hamasov vpliv in dejavnosti, je le malo možnosti, da bo organizacija nehala delovati še pod izraelsko okupacijo.

S podpisom mirovnih sporazumov iz Osla leta 1993 in z začetkom delovanja Palestinske uprave na majhnem delu palestinskih ozemelj je med Palestinci zraslo upanje. To se je pokazalo tudi z padcem podpore Hamasu. Toda mirovni proces je zamrl in izraelska širitvena politika se je razbohotila, vrnila pa sta se razočaranje in podpora Hamasu.

Druga intifada se je začela jeseni leta 2000, ko je (sedanji premier) Ariel Šaron šel na »sprehod« po Tempeljskemu griču, kakor mu pravijo Izraelci, oziroma po kompleksu mošeje Al Akse v Jeruzalemu¹⁹. Toda palestinski odpor je naletel na krvavo represijo. Samo v prvem letu vstaje je bilo ubitih okoli 700 Palestincev, več kot 16.000 pa je bilo ranjenih. Izraelske metode, kakršne so bile likvidacije palestinskih voditeljev (šejk Ahmed Jasin), ubijanje otrok, uničevanje palestinskih hiš, drakonske policijske ure, uničevanje obdelovalne zemlje in širjenje judovskih naselbin, ki je v nasprotju z mednarodnim pravom, so še povečale podporo bolj nasilnim elementom med skupinami, kakršna je Hamas (da ne govorimo o napadih Islamskega džihada in Brigad mučenikov Al Akse).

Nepretrgani krog nasilja kliče k rešitvi, ki bi temeljila na mednarodnem pravu in bi ščitila človekove pravice. Toda ZDA so z vetom vsakokrat zavrnile vsako odločnejšo resolucijo varnostnega sveta OZN, s katero bi ustavili ali vsaj omilili krizo. Poleg tega se vsako prizadevanje za obnovitev mirovnega procesa konča z zaostritvijo nasilja na eni ali drugi

¹⁹ Tempeljski grič je najsvetejši kraj za Jude, saj sta na njem stala prvi in drugi biblijski tempelj. Na griču zdaj stoji mošeja Al Akse, tretji najsvetejši muslimanski kraj. Po krščanskem verovanju je z mesta na griču, kjer je stala cerkev svetega vstajenja, Jezus odšel v nebesa.

strani. Kombinirani ameriški in izraelski pritiski na Palestinsko upravo, naj zajezi Hamas in podobne skupine, so pretežno neuspešni. Stališče ZDA, ki podpira obnašanje Izraela, češ da so za vse težave krivi Palestinci, je v bistvu politično stališče, ki odraža moč ameriškega proizraelskega lobija in zgodovinske vezi z Izraelom. V tem kontekstu ima politika večjo vlogo kakor razumevanje resničnosti palestinsko-izraelskega konflikta (Davidson, 2003).

V zadnjem času se sicer pojavljajo nekatere težnje po obnovitvi mirovnega procesa. Toda Izraelci hkrati gradijo »varnostni zid« med Izraelom in Zahodnim bregom, da bi se »zaščitili pred napadi samomorilskih napadalcev«. To je razburilo tako Palestince kakor mednarodno skupnost²⁰.

Izraelski premier Ariel Šaron za poletje napoveduje umik vojakov in naseljencev iz Gaze, kar Palestinci sicer pozdravljajo, protestirajo pa proti širitvi naselbin na Zahodnem bregu. Izrael je doslej že predal nekaj mest pod nadzor palestinskih varnostnih sil. Novi palestinski predsednik Mahmud Abas se je februarja v egiptovskem Šarm el Šejku sešel s Šaronom, s katerim sta se dogovorila za ustavitev nasilja. Toda nobena stran pri tem ni ravno najbolj uspešna.

3.4.9. Alžirija in Oborožena islamska skupina

Alžirija je še en primer države v muslimanskem svetu, ki je doživela nasilne akcije islamskih fundamentalističnih skupin. Nasilje je bilo predvsem funkcija državljanske vojne, o kateri sem že pisal v enem od prejšnjih poglavij. Vojna, ki tli še danes, je bila izjemno krvava, v njej pa so se spopadle posvetna vojaška vlada in cela vrsta majhnih skrajnih islamskih skupin.

Najbolj razvpita je Oborožena islamska skupina (GIA). Le malo je znanega o njeni notranji organizaciji ali velikosti. Med njenimi člani so islamisti, ki so se odcepili od Fronte islamske odrešitve (FIS), ko jo je vlada leta 1991 zatrla. Drugi člani so Alžirci, ki so se borili v afganistanski vojni proti nekdanji Sovjetski zvezi. Vsi menijo, da je Alžirija izgubila muslimansko identiteto in padla v stanje korupcije in ekonomske depresije, ki jo lahko reši le islamska vlada. Kot voditelja se največkrat omenja Mohameda Saida, nekdanjega muslimanskega intelektualca, ki je v 70. in 80. letih v šolah pridigal o islamski reformi.

GIA je napadala vladne sile in uradnike, tujce (ki jih je pred tem posvarila, naj odidejo iz države), ženske in dekleta, ki ne nosijo islamskih oblačil, intelektualce in predvsem novinarje, ki se ne držijo islamske linije, se pravi, tako rekoč vsakogar, ki ni zavzeto proislamski ali pa je osumljen, da podpira vlado. GIA je pobila kup tujih naftnih delavcev in tujih duhovnikov,

²⁰ Mednarodno sodišče pravice (pod okriljem OZN) je izraelski varnostni zid označilo za grobo kršitev mednarodnega prava in zahtevalo izplačilo odškodnine za Palestince, vendar Izrael ne priznava odločitve sodišča.

predvsem francoskih misijonarjev, ugrabila francosko letalo, poklala cele alžirske družine, osumljene kolaboriranja z vlado, in detonirala bombo v francoski podzemni železnici leta 1995, ker vidi Francijo kot zaveznico alžirske vlade.

Leta 1996 je alžirska vlada spremenila ustavo in prepovedala politične stranke, ki temeljijo na veri. Toda proislamske stranke so zgolj zamenjale ime ali bojkotirale (precej dvomljive) volitve. Leta 1998 je poskusila skleniti premirje z islamskimi oboroženimi skupinami, a se ni obdržalo. Leta 1999 pa je Vojska islamske odrešitve, vojaško krilo Fronte islamske odrešitve, razglasila konec spopadov, vlada pa se je odzvala z amnestijo in izpustitvijo več kot 2000 jetnikov. Druge islamske skupine, kakršna je GIA, se še borijo in nadaljujejo teroristične napade. Vsako leto umre tudi po več tisoč ljudi. Alžirska vlada mora še najti formulo za doseg miru ali zmage (Davidson, 2003).

4. ODNOS ZAHODA DO POLITIČNEGA ISLAMA

4.1. Zahodni pogled na islamski fundamentalizem

Zahodnjaško dojetje islama ima korenine v dolgem obdobju odnosov med judeokristjanstvom in muslimanstvom. Odnosi med Zahodom in islamskim svetom imajo dolgo in pogosto neprijetno zgodovino. Od časa preroka Mohameda sta ti dve civilizaciji in njihove vere (kristjanstvo, judaizem in islam) redno prihajali v konflikte, čeprav je Mohamed zasnoval islam kot naslednika teh dveh velikih monoteističnih ver. Toda islam je zasnoval tudi kot nadgradnjo in izpopolnitev obeh. Koran po prepričanju muslimanov ni le nadaljevanje stare in nove zaveze, ampak zadnje božje razodetje, ki spreminja in popravlja domnevne zmotne interpretacije kristjanov in judov (kot verstev). Ker le-ti ne priznavajo Mohameda za zadnjega preroka in korana kot zadnjega razodetja, je nastalo veliko rivalstvo. In to je v obdobju, ki ni poznalo nobenih preprek med religijo, politiko in kulturo, privedlo do ne le verskega, ampak tudi političnega in kulturnega spopada (Davidson, 2003).

Prva trenja so nastala že med Mohamedom in medinskimi Judi v 20. letih sedmega stoletja, ko Judje niso hoteli sprejeti Mohameda za preroka. V času drugega kalifa Umarja (633-644) je bila vsa Arabija razglašena za muslimansko sveto deželo, kristjanska in judovska plemena pa so bila izgnana. Arabska ekspanzija je zgodnje muslimane pripeljala v neposredni vojaški spopad z glavno kristjansko silo tistega časa – Bizantinskim cesarstvom.

Tudi vzhodna in zahodna kristjanska cerkev sta z negativnim odnosom do islama prispevali svoje k sporu. Njun odpor ni presenetljiv glede na hitro širjenje islama, ki je izzival kristjanske interese in kristjansko ekspanzionistično misijonarsko dejavnost. Kljub razmeroma blagemu

muslimanskemu obravnavanju kristjanov in judov na zavzetih ozemljih in dejstvu, da muslimani niso prisilno islamizirali prebivalstva, so Zahodnjaki na islam gledali kot na največjega nasprotnika kristjanstva. Mohameda so prikazovali kot nemoralnega prevaranta in antikrista in ga celo označevali za odpadniškega kristjana.

Od 9. do 16. stoletja je imel islam prednost v tem rivalstvu. Arabske sile so zavzele južni del Bizantinskega cesarstva s severno Afriko vred. Evropsko ozemlje je bilo napadano predvsem v Španiji. Pozneje je muslimanska turška vojska zasedla ostali del bizantinskega ozemlja in čez Balkan vdrla v vzhodno Evropo. Otomanska vojska je dvakrat oblegala Dunaj.

Na Zahodu se je prvotno omalovaževanje islama in Mohameda spremenilo v prepričanje, da se ves napredek ustavi, kjer muslimani vladajo kristjanom. Nacionalizem, ki je v zahodnih glavah v 18. in 19. stoletju postal povezan z idejo napredka, je bil odvzet kristjanom v Grčiji, Srbiji in drugih balkanskih deželah, ki so bile pod muslimansko oblastjo. Zahodnjaki so gledali na muslimansko oblast na Balkanu kot na barbarsko in nazadnjaško, kot na dejanje muslimanskega imperializma nad evropskimi in kristjanskimi ljudstvi.

Ta pogled na muslimansko vladavino, ki se je »nezakonito« razširil na kristjanska ozemlja, se je odražal tudi v središču Bližnjega vzhoda. Palestina in sveto mesto Jeruzalem, ki so ju na Zahodu dojemali kot judeokristjanska, sta bila že od 9. stoletja pod muslimanskim nadzorom. Prve zahteve po tem ozemlju so se izrazile v križarskih pohodih (od 10. do 13. stoletja), ko so kristjanske vojske z morilsko silo vdrle na ta ozemlja. Rezultat je bil ta, da so muslimani Zahod imeli ne le za kulturno zaostalega, ampak tudi agresivnega in barbarskega. Med Zahodom in islamom se je oblikovalo globoko vzajemno nezaupanje. Ponekod to traja še danes.

Razmerje moči med kristjanskim Zahodom in muslimanskih Vzhodom se je postopoma spreminjalo. Muslimani so bili v 15. stoletju pregnani iz Španije, Otomanski imperij pa se je v 17. in 18. stoletju počasi umikal iz jugovzhodne Evrope. Počasi se je muslimanski imperializem v kristjanski Evropi začel umikati evropskemu imperializmu na muslimanskem Bližnjem vzhodu. Dejstvo, da so zahodni pogledi na islam zakoreninjeni v preteklosti, ko so muslimansko moč videli kot strateško grožnjo, ima velik vpliv še danes. Vplivalo je na zahodne razlage arabsko-izraelskih vojn, groženj z naftnim embargom in iranske krize s talci, medijske podobe vladarjev, kakršna sta bila ajatola Homeini in Sadam Husein, in na najnovejšo grožnjo Al Kaide. Globoko vtisnjen v kristjansko psiho ta starodavni občutek sovražnosti pomaga razložiti vmešavanje verskih čustev v konflikte na mejnih območjih med civilizacijama (Bosna), pa tudi težnjo Zahoda, da predpostavlja, da mednarodni terorizem izvira z Bližnjega vzhoda.

Veliko muslimanov se obnaša podobno, ko povezuje podobo Zahoda s križarskimi pohodi in novejšo zahodno kolonialno okupacijo v 19. stoletju in prvi polovici 20. stoletja. To obdobje

zahodne agresije večina muslimanov povezuje z nastankom države Izrael. K temu lahko dodamo nezadovoljstvo s postkolonialno zahodno ekonomsko in kulturno prevlado in z ameriško podporo številnim avtoritarnim režimom v tem delu sveta. Tu so še druga vprašljiva zahodnjaška dejanja, kakršne so uničujoče sankcije proti Iraku. Rezultat vsega tega so obojestransko nezaupanje in konflikti, ki so se izrazili v arabsko-izraelskih vojnah, zalivskih vojnah in ameriški zasedbi Iraka in septembrskih napadih na ZDA.

K nezaupanju poleg nasilja, predvsem v obliki terorizma, prispevajo tudi različni pogledi na demokracijo in pravice žensk. Tako kot nekateri na Zahodu vidijo muslimanski svet kot nenehno grožnjo z nasiljem, ga vidijo tudi kot represivnega in nedemokratskega, ker so nekateri skrajni islamski voditelji bolj restriktivno kakor v zahodnih liberalnih demokracijah definirali vlogo ženske v družbi, državljanov, ki ne verjamejo v versko državo, in verskih in etničnih manjšin. Religija je lahko, tako kot nekatere posvetne ideologije, v skrajnih primerih orodje za podrejanje.

Islam vsebuje koncepte demokracije v obliki posvetovanja (šura), konsenza (idžma) in neodvisnega interpretativnega razsojanja (idžtihad). Celo v islamski fundamentalistični državi, kakršna je Iran, vidimo elemente demokracije. Iran ima izvoljen parlament. Tudi v Saudski Arabiji so izvedli lokalne volitve.

V Katarju, kjer so prav tako izvedli lokalne volitve, na katerih so lahko volile in tudi kandidirale ženske, vidimo tudi najuspešnejši poskus svobode govora na arabskem Bližnjem vzhodu – satelitsko televizijsko postajo Al Džazira, ki je nastala leta 1997 in privabila milijone gledalcev. Njeni novinarji so zelo profesionalni in imajo na voljo najsodobnejšo opremo. Veliko lokalnih avtorskih režimov se pritožuje nad Al Džaziro, ker daje na voljo enak čas predstavnikom vlad kakor tudi njihovim kritikom. Toda tudi ameriška administracija kritizira Al Džaziro, ker je med bombardiranjem Afganistana in Irak predvajala posnetke civilnih žrtev in porušenih civilnih stavb, pa tudi občasne videoposnetke govorov Osama bin Ladna. Čeprav je predvajala tudi pogovore z ameriški politiki, kakršen je obrambni minister Donald Rumsfeld, to ni ustavilo Washingtona, da ne bi uradno protestiral pri katarski vladi. Na koncu so Američani bombardirali pisarne Al Džazire v Kabulu.

Politični razvoj Bližnjega vzhoda bo temeljil na dveh aspektih zgodovine, od katerih nobeden ne bo ravno najbolj promoviral zahodnjaškega tipa liberalizma in pluralizma. Prvi aspekt je zagotovo verska kultura islama. Muslimani lahko berejo koran na tak način, da se čutijo poklicane biti politično aktivni in osveščeni. Toda tudi islamska vlada, ki ljudem dovoljuje politično izražanje, se bo le težko preoblikovala v zahodno obliko liberalne demokracije, saj zahodna demokracija temelji na ločitvi cerkve od države. Drugi aspekt so kolonialistične izkušnje muslimanskega sveta. Večina teh izkušenj ni povezana s pridobivanjem

demokratskih izkušenj s strani Zahoda. Parlamenti in volilni zakoni, kakršne je Zahod uvedel v Egiptu ali Siriji, so bili za domačine le fasada za evropski nadzor.

Od konca druge svetovne vojne je kolonialistična zapuščina močno zaznamovala politične institucije na Bližnjem vzhodu. Kombinacija tega in patriarhalnih in avtokratskih elementov bližnjevzhodne kulture je ustvarila okolje, v katerem bolj uspeva avtokracija kakor demokracija. V muslimanskih deželah so tako prevladovale posvetne, avtokratske in diktatorske oblike vladavine. Veliko jih aktivno podpirajo zahodne sile, kakršne so ZDA. Veliko ljudi vidi te diktature kot politični, ekonomski in kulturni neuspeh, zato se nekateri vračajo k islamskemu aspektu svoje zgodovine, da bi našli boljšo obliko vladavine, ki bi bila v skladu s tradicionalnim načinom življenja. Odraz tega je islamski fundamentalizem (Davidson, 2003).

4.2. ZDA pred in po enajstem septembru 2001

Združene države Amerike imajo kot svetovna supersila interese po vsem svetu. Tako so trčile tudi ob islam in islamske države. Najbolj so se v spor z islamom zapletle zaradi Izraela, ki je največji sovražnik Arabcev. ZDA so zaradi nafte vpletene tudi v druga muslimanska interesna območja.

Enajsti september je bil dan, ki je korenito spremenil ameriško politiko do islamskega terorizma. Zaradi visokega števila civilnih žrtev je bil v šoku ves svet, tudi islamski. Tudi tisti muslimani, ki nasprotujejo ameriški hegemoniji, so menili, da je Al Kaida šla predaleč. In res, ZDA so kmalu zatem začele pripravljati napad na Afganistan, ki je dal zatočišče voditelju Al Kaide Osamu bin Ladnu. Čeprav bi lahko razpravljali o dejanski uspešnosti napada na Afganistan, vsaj kar se tiče uničenja talibov in Al Kaide, je nekaj zagotovo. ZDA se maščujejo silovito.

Enajsti september je pokazal ogromne pomanjkljivosti v ameriških obveščevalnih in varnostnih službah, ki med seboj niso delile informacij. Pokazala se je tudi zaverovanost ameriške administracije v varnost države, čeprav ameriški mediji tega ne poudarjajo pretirano. Takoj so se pojavila ultradomoljubna čustva in razbohotilo se je sovraštvo do Arabcev. Opazno se je povečal tudi obrambni proračun. A kmalu se je začelo kazati, za kaj bo republikanska vlada Georgea Busha izkoristila vse to.

Po Afganistanu je bil na vrsti Irak. Čeprav tu ne bi mogli govoriti o krščanskem pohodu na Perzijski zaliv v srednjeveškem pomenu besede, je spopad zagotovo versko obarvan. Iraški radikalni islamski fundamentalisti ob vsakem napadu na ameriške ali zavezniške tarče govorijo o džihadu. Zanje to res je džihad, saj sta ogrožena njihova domovina in versko prepričanje.

Razlogi za napad na Irak so, kolikor nam je že znano, predvsem materialne narave. Irak ima ogromna črpališča nafte, poleg tega pa je splošno znano, da je vojna velik posel in da ima republikanska administracija odlične zveze z vojaško industrijo. A da ne bi preveč zabredli v teorije zarote, bomo raje govorili o ameriškem odstranjevanju nedemokratskih režimov.

ZDA so takoj po enajstem septembru začele govoriti o mednarodni vojni proti terorizmu, kar so mediji hlastno pograbili. Že sam sklop besed je bil sočen in obetaven, čeprav so se za njim skrivali drugačni interesi. ZDA kot edina supersila na svetu so po koncu hladne vojne prevzele vlogo svetovnega policajca in so rabile – in ga tudi dobile – novega sovražnika.

Po »uspešni« zasedbi Iraka, ki je močno razdelila dotlej navidez enotne zahodne zaveznice, se je pozornost ZDA usmerila še na druge diktatorske režime. Najbolj na udaru je bila Sirija, za katero so Američani že imeli pripravljen načrt za »demokratizacijo«. Spomladi leta 2005 je v siloviti bombni eksploziji v Bejrutu umrl nekdanji libanonski premier Rafik Hariri, znan kot nasprotnik sirskega vmešavanja v libanonski notranje zadeve. Napad so takoj pripisali Siriji oziroma skrajnejšem, ki jih podpira Damask. Po silovitih političnih pritiskih ZDA in drugih zahodnih držav se je Sirija po četrto stoletje odločila umakniti svoje vojake iz države, odkoder bi morali po sporazumu iz Taifa oditi že pred več kot desetimi leti. Morda se je Sirija tako vsaj začasno izognila ameriškemu posredovanju.

Iran, ki je kost v grlu Washingtonu že več desetletij, je za zdaj bolj odmaknjen cilj kakor Sirija. Napad na Iran bi bil neprimerno bolj krvav, saj je za razliko od Iraka, ki je trpel drakonske sankcije mednarodne skupnosti, medtem ko so ameriški in britanski bombniki razstreljevali vojaške objekte, mirno kopičil orožje. Zdaj je največji strah ZDA, da je Iran sposoben proizvesti atomsko bombo in jo uporabiti proti ameriškemu cilju. Mene osebno bi bolj skrbelo, kaj bi se zgodilo, če bi oblast v ameriškem zavezniku Pakistanu prevzeli islamski fundamentalisti, saj Pakistan že ima jedrsko orožje.

4.3. Slovenija in politični islam

V Sloveniji za zdaj nimamo stika z islamskim fundamentalizmom, čeprav nekateri verjamejo, da ga imamo. Po medijih, parlamentu, mestnih svetih in na ulici, da ne govorimo o spletnih straneh in forumih, je bilo v zadnjem času zaradi želje po gradnji džamije oziroma islamskega verskega in kulturnega centra veliko slišati o islamski ekspanziji.

V Sloveniji živi po zadnjem popisu prebivalstva leta 2002 47.000 muslimanov; leta 1991 se jih je za muslimane izreklo 29.000. Vprašanje, ali naj v mestni občini Ljubljana poleg 120 katoliških objektov zgradijo tudi džamijo, verski objekt muslimanov, se vleče že 34 let. Predlaganih je bilo že veliko lokacij in o načrtovani gradnji so razpravljali na različnih političnih ravneh, vendar končne rešitve niso našli. Kazalo je, da se bo ljubljanski mestni

oblasti v prejšnjem mandatu posrečilo priti najdlje, a se je izkazalo, da še vedno obstaja vrsta ovir.

Prva razmišljanja o postavitvi džamije segajo v leto 1969, ko je Ljubljano obiskal takratni vrhovni vodja Islamske verske skupnosti v Jugoslaviji, reis-ul-ulema. Na pogovorih s slovenskim političnim vodstvom je dejal, da bi bilo treba tudi v Ljubljani zgraditi džamijo. Željo je utemeljeval s podatkom, da živi v slovenskem glavnem mestu približno tri tisoč muslimanov (leta 1969), kar naj bi narekovalo potrebo po postavitvi džamije. Dve leti pozneje je komisija za odnose z verskimi skupnostmi pri skupščini mesta Ljubljane od komiteja za urbanizem zahtevala, naj poišče ustrezno lokacijo za muslimanski verski objekt. Po številnih razpravah so se strinjali, da naj bi džamijo zgradili nekje pri Plečnikovih Žalah oziroma v tako imenovanem zahodnem trikotniku med Tomačevsko in Dimičevo cesto. Predlog je potrdil tudi ljubljanski izvršni svet in ga brez zapletov vključil v mestni zazidalni načrt.

Nato je zaškripalo v islamski verski skupnosti, saj za džamijo ni bilo dovolj denarja. Uspelo ji ga je zbrati le toliko, da so leta 1981 v Grablovičevi ulici odprli prvo islamsko molilnico (mesdžid) v Sloveniji, v njej pa ima vrh islamske verske skupnosti svoj sedež še danes. Molilnic po vsej Sloveniji je trenutno 13. Sledilo je nekaj manjši poskusov, da bi mesto in država nekako le poskrbela za dodelitev ustrezne lokacije.

Leta 1997 je Islamska verska skupnost v Sloveniji spet prosila ljubljanske oblasti, da začno postopke za dodelitev ustrezne lokacije, mestni svet pa se je obravnavi informacije, ki so jo pripravili v mestnem oddelku za urbanizem in okolje, odločno upiral. Pred dvema letoma je le sprejel osnutek prostorskega načrta, ki je predvidel zidavo islamskega kulturnega centra na 2300 kvadratnih metrih med Malim grabnom in Cesto dveh cesarjev na Viču. Toda nameri so se uprli vrtičkarji, ki so se bali, da bodo izgubili »obdelovalne površine«, oglasili pa so se tudi predstavniki desničarskih strank, ki jih je skrbel »dolgoročni vpliv islamskega centra na način življenja okoliških prebivalcev«.

Pripombe bi lahko razdelili v dve skupini. V prvi so strokovna vprašanja in dileme, ki jih je bilo treba rešiti pri določitvi lokacije islamskega verskega in kulturnega centra v Ljubljani, v drugi pa so pomisleki v zvezi z (ne)sprejemljivostjo programa islamskega verskega in kulturnega centra v slovenskem prostoru. Vprašanje gradnje prve džamije v Sloveniji je postalo zelo pomembna odločitev. Začele so se pojavljati govorice, da bo objekt dovolj velik za več deset tisoč ljudi, da bodo v Ljubljano prihajali islamski fundamentalisti s celega sveta, predvsem z Bližnjega vzhoda, in pripravljali teroristične akcije po Sloveniji in Evropi.

Voditelj SNS Zmago Jelinčič Plemeniti je ostro nasprotoval gradnji džamije. Svojo odločitev je utemeljeval s prepričanjem, da je na seminarju o financiranju terorističnih organizacij, ki so ga v Garmisch-Partenkirchnu pripravili ameriško ministrstvo za pravosodje, ministrstvo za finance in FBI, bilo govora o tem, da se fundamentalizem širi prav s pomočjo verskih centrov.

Svetnik Liste za čisto pitno vodo Mihael Jarc, znan po stališču, da ne nasprotuje gradnji džamije, ampak vidnosti verskega središča, je nato v kratkem času zbral podpise za razpis referendumu o gradnji džamije, toda ustavno sodišče je poleti leta 2004 zavrnilo pobudo o referendumu o prostorskem odloku za območje ob Cesti dveh cesarjev. Nato pa se je zapletlo še pri denacionalizaciji zemljišča.

Za pravi preobrat pri postopkih za pridobivanje zemljišča za gradnjo islamskega verskega središča so poskrbeli predstavniki reda lazaristov, ki ima sedež v Celju. Spomladi leta 2005 so občini predlagali, naj jim da namesto parcele, ki je v denacionalizacijskem postopku, katero koli parcelo z dostopom na tem območju in v enakem obsegu, kakršna je nacionalizirana. Občina je ponudbo sprejela. V islamski verski skupnosti so bili nad potezo lazaristov več kot navdušeni, saj se je zadeva končno premaknila z mrtve točke, kakor je dejal Ahmed Pašić, koordinator projekta gradnje islamskega centra na Viču.

Po anketi Dela iz februarja 2003 več kot 80 odstotkov anketiranih razmeroma slabo ali zelo slabo pozna islam oziroma ga sploh ne pozna. Nič nenavadnega. Vendar bi samo malenkost več kot 22 odstotkov vprašanih želelo več vedeti o islamu, skoraj 78 odstotkov pa ne.

V Sloveniji po vsej verjetnosti ne bodo nastajale teroristične celice Al Kaide, saj se večini muslimanov niti ne sanja, kaj je in kje je Slovenija. Naša država ni tako profilirana, da bi jo morebitni islamski skrajneži dojeli kot grožnjo muslimanskemu svetu. Pa tudi sama politika doslej ni bila odločena, kako naj se obnaša do islama. Posamezni politiki so vprašanje islamskega fundamentalizma uporabljali v svoje osebne politične interese, ne da bi se poglobljali, o čem sploh govorijo.

Slovenski mediji so na splošno precej bolj objektivni od ameriških, vsaj kar se tiče pokrivanja dogodkov na Bližnjem vzhodu. Tiskani mediji poskušajo biti vsaj pri zunanjepolitičnih temah čim bolj nepristranski in objektivni, če se jim že pri notranjepolitičnih očita enoumje. Vsa zadeva glede džamije pa je pokazala, kako nestrpni smo Slovenci do drugačnih, kar se je čez čas spet potrdilo tudi pri tako imenovani romski problematiki, ki izbruhne vsake toliko časa.

5. ZAKLJUČEK

5.1. Verifikacija hipotez

V diplomskem delu sem potrdil temeljno hipotezo moje analize, da je politični islam aktivni akter svetovne politike. To smo lahko spremljali skozi sovjetsko posredovanje v Afganistanu, ameriško podpiranje zdaj Irana, zdaj Iraka, Saudske Arabije in skozi ostre ukrepe proti Iraku in Afganistanu. To se je še okrepilo po koncu hladne vojne, ko tisti, ki so rabili oziroma hoteli

sovražnika, niso imeli več pravega nasprotnika. Zato je islamski fundamentalizem prišel kot naročen. Teroristični napadi na ZDA so bili nekakšna kulminacija vseh napetih odnosov med Zahodom in muslimanskim svetom v zadnjih desetletjih.

Dejanja skrajnih organizacij vplivajo na varnostne in politične razmere po vsem svetu. Dokaz za to je ameriško posredovanje v Afganistanu in napadi na teroristične tarče v Sudanu. Tudi islamska revolucija v Iranu je imela posledice za muslimanski svet in ZDA in njeno politiko do Irana in islamskih fundamentalističnih gibanj. Bombni napadi na vlake v Španiji so povzročili padec vlade premiera Joseja Marie Aznarja in prihod socialistov na oblast in posledično do umika španskih vojakov iz Iraka.

Islam kot zmes religije, politike, prava daje podlago za nasilna dejanja. Pri radikalnih islamskih fundamentalistih ima džihad obvezno nasilne elemente. Zanje je nasilni džihad najvišja stopnja privrženosti islamski veri. Koran opravičuje in dovoljuje nasilni džihad. Na Zahodu džihad razumemo kot nasilne akcije radikalnih islamskih fundamentalistov. Po koranu lahko radikalni fundamentalisti res razglašajo svoja dejanja za džihad. To je vojna v imenu islama za osvajanje neislamskega ozemlja v imenu dave, poziva muslimanom, naj širijo islamsko vero oziroma naj ljudi pripeljejo na božjo pot. Islamsko pravo dovoljuje štiri oblike vojn: proti nevernikom, odpadnikom, upornikom in razbojnikom; le prvi dve se štejeta kot džihad. Tisti, ki umrejo v džihadu, postanejo mučeniki, šahidi. Tisti, ki umrejo v džihadu, postanejo mučeniki, šahidi. V islamu mučeništvo pomeni smrt v džihadu, kar mučeniku prinese večno blaženost. Po drugi strani pa je treba poudariti, da je samomor smrtni greh in samomorilcu prinese večno prekletstvo v peklu.

Zahod zaradi dejanj fanatikov kaznuje cele države. Lep primer je Afganistan, ki so ga Američani z zavezniki zasedli in uvedli »demokracijo«. Tudi proti Iranu so ZDA uvedle sankcije zaradi nasprotovanja islamski revoluciji in zajetja talcev na ameriškem veleposlaništvu.

Zahodni mediji posplošujejo in neobjektivno ocenjujejo islamski svet. Ameriški množični mediji Bližnji vzhod, Arabce in muslimane prikazujejo kot primitivne in agresivne. Mediji vztrajajo pri glavnih mitih o Arabcih: da so neverjetno bogati, so barbarski in nekulturni, so seksualni manijaki s težnjami po trgovini z belim blagom, uživajo v terorističnih dejanjih. Ameriški elektronski mediji še vedno zagovarjajo ameriško politiko do islamskih držav, medtem ko se nekateri tiskani mediji sprašujejo o samem namenu in vzrokih posredovanj po muslimanskem svetu.

5.2. Zaključek

Ko na Zahodu slišimo izraz politični islam, si takoj predstavljamo fanatične islamiste bodisi v obliki terorističnih organizacij bodisi strogih islamskih režimov. Večina zahodnih medijev, predvsem ameriških, nas bombardira s posnetki tulečih mož temnejše polti, z bradami in kalašnikovkami v rokah, ko zažigajo ameriške in izraelske zastave in zahtevajo smrt Ameriki. Zato so posnetki Al Džazire ali Al Arabije, ki kažejo tudi drugo stran zgodbe, za Zahod precej bolj neprijetni. Spomnimo se samo poročanja CNN in drugih velikih ameriških televizijskih mrež, ki so med zadnjim napadom na Irak pošiljali novinarje dobesedno v boje skupaj z vojaki (embedded journalists). Tedaj so prikazovali prodiranje osvoboditeljev, ki se le redko zapletejo v spopad z majhnimi in demoraliziranimi enotami iraških vojakov in ki jih povsod pričakajo veseli domačini, ki podirajo Sadamove kipe in uničujejo njegove slike in plakate.

Napad na Irak so med Arabci in muslimani še povečali nezaupanje do ZDA. Čeprav ameriška administracija vztraja, da so vojaki prišli osvobodit iraško ljudstvo izpod jarma diktatorja Sadama Huseina, ki da je celemu svetu grozil z orožjem za množično uničevanje in se povezoval s teroristi, so Iranci in drugi muslimani napad na Irak vzeli kot napad na islam. Političnega islama, kaj šele islamskega ekstremizma, v Iraku pod Sadamovo trdo roko ni bilo. Skrajneži so prišli čez mejo za osvobodilno koalicijo. Domači islamisti so vero v politiko zamešali zaradi omamljenosti s svobodo. Kmalu po prihodu vojakov iz »koalicije voljnih« so se tudi v Iraku razbohotila različna uporniška gibanja, ki svoje akcije opravičujejo s sveto vojno proti nevernikom in okupatorjem. V Iraku deluje tudi islamska fundamentalistična skupina Jordanca Abu Musaba al Zarkavija, ki ga zahodni obveščevalski viri povezujejo z Al Kaido. V nasprotju s prvim posredovanjem v Iraku sedanja zasedba države ni imela mandata Združenih narodov in odobravanja mednarodne skupnosti. Sadamovo invazijo na Kuvajt leta 1990 so obsodili tudi islamski fundamentalisti iz celega muslimanskega sveta, nekateri pa so že opozarjali, da bo zasedba Kuvajta le izgovor za ZDA, da napadejo Irak. Drugi napad na Irak je bil precej bolj dvomljiv, kar se tiče legalnosti, saj ni imel blagoslova OZN. In je razdelil zahodne zaveznice, pa tudi same države, ki so sodelovale v okupaciji.

Pri proučevanju islamskega fundamentalizma moramo veliko pozornosti posvetiti zgodovini. Predvsem v novejši zgodovini so muslimani videli Zahod kot imperialističnega in agresivnega sovražnika, ki ne predstavlja le vojaške grožnje, ampak tudi kulturno. V tem konfliktu so muslimani potegnili krajši konec. Islamski svet je bil v zatonu, zato so islamski fundamentalisti začeli iskati razloge za to. Ugotovili so, da so muslimani pozabili, da jim je bog ukazal živeti pošteno in pokorno, in so zato doživeli takšno usodo. Da bi obnovili veliko islamsko civilizacijo, se morajo muslimani vrniti na božjo pot, ki je zapisana v koranu,

nadgrajena v šeriatskem pravu in oblikovana z življenjem preroka Mohameda in njegovih tovarišev.

Pri tem so različni islamski fundamentalisti ubrali različne poti. Muslimanski bratje so bili prepričani, da je treba najprej reislamizirati družbo, preden lahko začne uspešno delovati islamska država. To je do neke mere delovalo, saj je njihova organizacija dobivala čedalje več privržencev, toda hkrati so se pričakovanja ljudi še povečala, posvetni režim pa je postajal čedalje bolj sumničav in zatiralski. Nauk, ki ga povzema veliko islamskih fundamentalistov, je ta, da je najprej treba priti na oblast in nato reislamizirati družbo. Uspešen primer je Iran, neuspešen pa Alžirija. Islamski fundamentalisti poskušajo reislamizirati države, ki jim vladajo politično in ekonomsko močne posvetne elite, ki se branijo z represivnimi sredstvi. Tudi fundamentalisti se poslužujejo nasilja, da bi dosegli svoje cilje ali odgovorili na zatiranje. Boj za politično oblast pogosto spremljajo protizahodna retorika in nasilje nad zahodnimi tarčami. Odziv Zahoda je obsojanje islamskega fundamentalizma in zagovarjanje popolne nekompatibilnosti med zahodnim in muslimanskim svetom.

Primer Saudske Arabije dokazuje, da islamski fundamentalizem kot izraz islama ni nujno v konfliktu z zahodnimi ali ameriškimi interesi. Kot oblika spora pride v ospredje samo v primeru drugih političnih in ekonomskih razlogov. V tej fazi islamski fundamentalizem postaja ideološki faktor, ki na obeh straneh usmerja pozornost tistih, ki so prepričani, da obstaja nekompatibilnost interesov med Zahodom in muslimanskim svetom.

Večina muslimanov ni fundamentalistov in večina fundamentalistov ni teroristov, toda sedanji teroristi so muslimani in se ponosno označujejo za muslimane. Razumljivo, da se muslimani pritožujejo, kadar mediji govorijo o terorističnih gibanjih in dejanjih kot o islamskih. Osama bin Laden in njegova Al Kaida morda ne predstavljata islama in marsikatere njihove trditve in dejanja so v popolnem nasprotju z nauki islama, toda prihajata iz muslimanske civilizacije, tako kot sta Hitler in nacizem izhajala iz krščanske civilizacije.

Islamske fundamentalistične skupine delujejo na različne načine, a vse družijo islam, čeprav pogosto zaidejo daleč od izvirnih naukov. Vse opravičujejo sveta dejanja z referencami na islamske verske tekste, predvsem na koran in prerokova dela. Vse trdijo, da predstavljajo pravi, čistejši in bolj avtentični islam od tistega, ki ga prakticira večina muslimanov in ga uči večina verskih voditeljev. Toda so zelo selektivni pri izbiranju primernih tekstov. Sprejemajo ali zavračajo tekste, ki jim ustrezajo oziroma jim nasprotujejo. Včasih celo zavržejo dele korana, češ da so iz zgodnjih prerokovih let in da jih je pozneje nadgradil z bolj zreliimi razodetji. Primer takšne deviacije je fatva, ki jo je leta 1989 izrekel ajatola Homeini proti pisatelju Salmanu Rushdieju, ker je v Satanskih verzih užalil preroka Mohameda. V njej je pozval vse goreče muslimane, naj prelijejo Rushdiejevo kri. Če bodo pri tem umrli, bodo postali mučeniki. Fatvo je z visoko denarno nagrado dopolnil še islamski dobrodelni sklad iz

Teherana. Večina zahodnjakov je dobila vtis, da je fatva nekakšna tiralica, da bi ubili nekoga in bili za to nagrajeni. To je absurd. Fatva je tehnični izraz za pravno mnenje ali sodba v določenem pravnem primeru. Kadar musliman žali preroka, je to po islamskem pravu odpadništvo. Torej bi morali kršitelju soditi, mu dati možnost, da se brani, na koncu pa bi moral sodnik odločiti o krivdi, ne pa samovoljno razglasiti fatve.

Tako tudi jaz ne bom samovoljno razsojal, kdo ima prav, ali se postavljal na katero koli stran. Kot Evropejec razumem strah pred terorističnimi napadi, hkrati pa poskušam razumeti, zakaj so se nekateri muslimani zatekli k tako skrajnim metodam. Islamske fundamentalistične skupine v muslimanskem svetu imajo čedalje večjo podporo, zato bomo v prihodnosti verjetno videli še več fundamentalističnih vlad.

Čeprav so verski, politični in kulturni nazori posvetnih zahodnjakov in islamskih fundamentalistov zelo različni, ni nujno, da se to konča s spopadom civilizacij, kar napovedujejo bolj črnogledi zahodni analitiki. Liberalna demokracija in posvetna kultura sta razmeroma nova pojava v zgodovini družb in zagotovo ni edini model političnih in kulturnih organizacij. Zahodne demokracije so v zadnjem obdobju pokazale, da lahko prestopijo stare razlike in zamere in sklenejo mirne politične in gospodarske stike z nekdanjimi sovražniki (Rusija, Kitajska, Japonska). Saudska Arabija je dokaz, da ima lahko tudi konservativna islamska država prijateljske odnose z Zahodom. Verjetno bo v prihodnosti med Zahodom in islamskim fundamentalizmom nastalo še veliko napetosti, toda prav tako se lahko zgodi, da bosta ti različni skupnosti našli skupni jezik.

6. LITERATURA

Bibliografija

1. Belt, Don (ed.) (2001): *The World of Islam*. National Geographic Society, Washington
2. Bučan, Daniel (1991): *Vrijeme islama: islamološki eseji i studije*. Školske novine, Zagreb
3. Bučan, Cerić, Čaučević, Filipović, Hadžić, Karić in ostali (1990): *Islamski fundamentalizam – šta je to?*. Mešihat islamske zajednice u BiH, Sarajevo
4. Choueiri, Youssef M. (1997): *Islamic Fundamentalism*. Revised Edition, Punter, London
5. Davidson, Lawrence (2003): *Islamic Fundamentalism, An Introduction*, Revised and Updated Edition. Greenwood Press, Westport
6. Debeljak, Aleš (1995): *Oblike religiozne imaginacije*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana
7. Debeljak, Aleš (2003): *Suvremeni fundamentalizam in sveti rat*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
8. Ernst, Carl W. (1997): *The Shambala Guide to Sufism*. Shambala, Boston & London
9. Étienne, Bruno (2000): *Radikalni islamizem*. Cankarjeva založba, Ljubljana
10. Gilsean, Michael (1982): *Recognizing islam, Religion and Society in the Modern Arab World*. Random House, New York
11. Gordon, Ham, Maxwell, Walker (2004): *Arabian peninsula*. Lonely Planet Publications Pty Ltd, Footscray, Victoria
12. Hadžijahić I., Nametak Fehim (1998): *Bošnjaci i islam – izbor tekstova*. Kavazović D & T, Sarajevo
13. Hodgson, Marshall G. S. (1974): *The Venture of Islam, Volume One, The Classical Age of Islam*. The University of Chicago Press, Chicago
14. Hodgson, Marshall G. S. (1974): *The Venture of Islam, Volume Three, The Gunpowder Empires and Modern Times*. The University of Chicago Press, Chicago
15. Hodgson, Marshall G. S. (1974): *The Venture of Islam, Volume Two, The Expansion of Islam in the Middle Periods*. The University of Chicago Press, Chicago
16. Jevtić, Mirosljub (1989): *Savremeni džihad kao rat*. Nova knjiga, Beograd
17. Kepel, Gilles (2003): *Jihad, The Trail of Political Islam*. I.B. Tauris, London
18. *Leksikon* (1984), Cankarjeva založba, Ljubljana
19. Lewis, Bernard (2004): *The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror*. Phoenix (imprint of Orion Books Ltd), London
20. Mahmud, Mustafa (1981): *Kur'an, Savremeni pokušaj razumevanja*. Starješinstvo islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske in Slovenije, Sarajevo

21. Mandaville, Peter (2001): *Transnational Muslim Politics, Reimagining the Umma*. Routledge, London and New York
22. Mastnak, Tomaž (1996): *Kristjanstvo in muslimani*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana
23. Mozaffari, Mehdi (1998): *Fatwa, Violence & Courtesy*. Aarhus University Pres
24. Pašić, Ahmed (2002): *Islam in muslimani v Sloveniji*. Emanet, Sarajevo
25. Perne, Boštjan (1999): *Radikalni islamski fundamentalizem: diplomsko delo*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
26. Phylis, Lan Lin (ed.) (1998): *Islam in America: Images and Challenges*. University of Indianapolis, Indianapolis, Indiana, USA
27. Said, W. Edward (1981): *Governing Islam: How the Media and the Experts Determine How We See the Rest of the World*. Pantheon Books, New York
28. Said, W. Edward (1995): *Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient*. ISH - Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Ljubljana
29. Sirriyeh, Elizabeth (1999): *Sufis and Anti-Sufis, The Defence, Rethinking and Rejection of Sufism in the Modern World*. Curzon Press, Richmond
30. Smrke, Marjan (2000): *Svetovne religije*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
31. Thompson, Michael J. (ed.) (2003): *Islam and the West, Critical Perspectives on Modernity*.
32. Tibi, Bassam (1998): *The Challenge of Fundamentalism, Political Islam and the New World Disorder*. University of California Press, Berkeley
33. Usher, Graham (1999): *Dispatches from Palestine, The Rise and fall of the Oslo Peace process*. Pluto Press, London
34. Voll, John Obert (1994): *Islam, Continuity, and Change in the Modern World*. Syracuse University Press, Syracuse, N.Y.

Članki iz medijev

1. De Vasconcelos, Alvaro (2004): *Terorizem ali reforme na širšem bližnjevzhodnem območju*. Delo, 24.3.2004
2. Fukuyama, Francis (2001): *Trk islama z modernizacijo*. Delo, 24.11.2001
3. Grah, Matija (2001): *Fundamentalizem je oblast resnice*. Delo, Sobotna priloga, 29.9.2001
4. Grah, Matija (2004): *Ni enakopravnosti, če imate tri tisoč cerkva in ne dovolite nobene džamije*. Delo, Sobotna priloga, 6.3.2004
5. Hladnik Milharčič, Ervin (2001): *Boj proti terorizmu ni boj proti islamu*. Delo, 12.11.2001

6. Hladnik Milharčič, Ervin (2003): Triumf volje. Delo, Sobotna priloga, 22.3.2003
7. Hladnik-Milharčič, Ervin (2001): Med Pakistanom, bin Ladnom in ZDA. Delo, 17.10.2001
8. Lah, Ivan (2003): Pravila igre se spreminjajo. Delo, Sobotna priloga, PP 29, 20.12.2003
9. Marozzi, Justin (2001): Umiranje neke dežele. Delo, prevod iz Financial Timesa, 24.02.2001
10. Mekina, Borut (2005): Smrt razmišljanju, naj živijo mnenja! Večer, 5.3.2005
11. Pudgar, Avgust (2001): Izvoz ekstremizma iz talibskega Kabula. Delo, 18.09.2001
12. Pudgar, Avgust (2001): Talibski umik ali zaton? Delo, 15.11.2001
13. Pudgar, Avgust (2003): Razsvetljevalci Afganistana. Delo, 08.11.2003
14. Pudgar, Avgust (2005): Pohvale napredku in nevarna nestabilnost. Delo, 26.02.2005
15. Pušenjak, Dejan (2003): Dialog se je začel z grožnjami. Delo, Sobotna priloga, 21.1.2003
16. Pušenjak, Dejan (2003): Islam spremljajo premnogi predsodki. Delo, 7.3.2003
17. Pušenjak, Dejan; Felc, Vlasta; Vodovnik, Dejan (2003): Džamija nima nič s številom muslimanov. Delo, 3.2.2003
18. Rasiewicz, Januš (2003): Svoboda je in mora ostati več,a. Delo, Sobotna priloga, Prejeli smo, 1.2.2003
19. Soban, Branko (2004): Sem proti islamizaciji zahoda. Moj cilj je modernizirati islam. Delo, Sobotna priloga, 13.3.2004
20. Šurk, Barbara (2003): Al Kaida je ideologija in ne organizacija. Delo, 29.10.2001
21. Šurk, Barbara (2003): Prijatelj je osumljenec. Delo, 3.1.2003
22. Šurk, Barbara (2004): Islam za sovražnike in prijatelje. Delo, Sobotna priloga, 23.10.2004
23. Šurk, Barbara (2004): Kriminalci, ne pa muslimani. Delo, 7.9.2004
24. Šurk, Barbara (2004): Rožljanje z demokracijo. Delo, Sobotna priloga, 12.6.2004
25. Vodovnik, Dejan (2003): Potrebno je bilo očiščenje. Delo, Sobotna priloga, 6.9.2003
26. Vodovnik, Dejan (2003): Želja, stara več kot 30 let. Delo, 3.2.2003
27. Vodovnik, Dejan (2005): Lazaristi dali muslimanom upanje. Delo, 18.3.2005
28. Vodovnik, Dejan; Zrnec, Primož (2001): »Talibi padli na izpitu islama«. Delo, 2.10.2001
29. Žitko, Stojan (2001): Šiiti, suniti, vahabiti ... Delo, 30.10.2001
30. Žitko, Stojan (2001): V boj za islam tudi z neislamskimi sredstvi. Delo, 8.10.2001

Internet

1. http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page
2. <http://fas-www.harvard.edu/~mideast/>

3. <http://groups.colgate.edu/aarislam/>
4. <http://humanitas.ucsb.edu/~gallaghe/amews.html>
5. <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/cshome.html#toc>
6. <http://metimes.com/>
7. <http://news.bbc.co.uk>
8. http://news.bbc.co.uk/1/shared/spl/hi/middle_east/03/islam_around_the_world/html/default.stm
9. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4180965.stm
10. <http://ssgdoc.bibliothek.uni-halle.de/vlib/html/index.html>
11. http://suite101.com/welcome.cfm/Islam_in_the_us
12. <http://w3fp.arizona.edu/mesassoc/>
13. <http://www.abcnews.go.com>
14. <http://www.amnesty-usa.org/mideast/index.html>
15. <http://www.boston.com>
16. <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/index.html>
17. <http://www.cnbceurope.com>
18. <http://www.cnn.com>
19. <http://www.fordham.edu/halsall/islam/islamsbook.html>
20. <http://www.ft.com>
21. <http://www.ing.org/>
22. <http://www.islamicity.com/>
23. <http://www.lefigaro.fr>
24. <http://www.liberation.fr>
25. <http://www.merip.org> (Hirschkind, Charles (1995): What is Political Islam, Middle East Report)
26. <http://www.nitle.org/arabworld/>
27. http://www.nmhschool.org/tthornton/mehistorydatabase/mideastindex.htm#database_resources
28. <http://www.nytimes.com>
29. <http://www.ummah.net/>
30. <http://www.umar.edu/~msaumr/reference/hadeeth.html>
31. <http://www.umar.edu/~msaumr/reference/quran.html>
32. <http://www.usc.edu/dept/MSA/>
33. <http://www.washington-report.org/>
34. <http://www.wsj.com>